

האוצר

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

ויצא

מאוצר שיחותיו ומאמריו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ויששכר שמואלו שליט"א

התשפ"ב

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מזכת הרבים

מרת **שולמית רחל**

שמואלו

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הלכות שבת

פתיחת ההיכל והוצאת ספר תורה

- א. משה רבנו תיקן להם לישראל שיהו קוראין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי שחרית, כדי שלא יהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה^א.
- ב. קודם הוצאת ספר תורה אומרים פסוקים "אתה הוראת לדעת" לפי שנאמרו על התורה^ב. והם ח' פסוקים כנגד שבעה העולים לס"ת והמפטר, וביו"ט מדלגין ב' פסוקים, ומתחילין מן יהי ה' אלהינו עמנו, ובחול אומר ג' פסוקים בלבד, כנגד ג' העולים. והמוסיפין וגורעין אין להם על מה שיסמוכו^ג.
- ג. מנהג נכון להדביק קלף עם ציור המנורה על דלתות ארון הקודש מבפנים שזה מגן מכל פרענות ומכל גזירות קשות ורעות שלא יבואו^ד.
- ד. נהגו לכבד בפתיחת ההיכל והוצאת הספר תורה מהארון את רב בהכנ"ס או חכם גדול בתורה וכן חתן בתוך ז' ימי המשתה^ה. או אדם שאשתו בחודש התשיעי^ו.
- ה. באופן פתיחת הפרוכת יש נוהגים לפתחו מימין לשמאל. ויש נוהגים לפתוח הפרוכת מצד שמאל לימין^ז, וכן עיקר^ח.

עיונים והארות

גדולות מאירות עינים ממתכת בציפי זהב או בחומר אחר וזה דבר טוב מאד אשריהם ואשרי חלקם.

ה. כ"ב האמת ליעקב (הלכות ס"ת אות ו) והגאון החיד"א בלדוד אמת (סי' ד אות ו), ושכ"כ רבנו האר"י בשעה"כ (דף מח ע"ד) והענין הוא כי שגבהה מאוד מעלת פתיחת ההיכל וסודותיה והאורות המתגלים על ידה. והוא שע"י פתיחת דלתות ההיכל גורם בקיעת יסוד הבינה וגילוי החסדים ומתגלה היסוד דחכמה הרומז לס"ת ואורו גדול מאוד.

ו. כ"ב החיד"א (עבודת הקודש, אות צ), ומנהג העיר שמי שנכנסה אשתו בחודש הט' לעיבורה, נזהר לעשות החודש ההוא מצות פתיחת ההיכל, והוא מנהג יפה, ויש לו סמך על דרך הסוד. והביאו כה"ח (סי' קלד ס"ק י"ב).

ז. כ"ב הפרישה (סי' קכח סוף אות כג) וז"ל: וגם כשפותחין הארון ומסירין הפרוכת יש נוהגין שמסירין מצד צפון לדרום והוא הפנייה מצד שמאל לימין ויש אומרים כדרך שבני אדם כותבין והיינו שישלוט בידו הימנית שמצדו יאחו הפרוכת ויגללה לצד שמאל דוגמא בהליכה עקירת רגל ימין. ולפי מה שכתב ב"י לעיל סימן קכ"ג (ד"ה וכתוב) דנותנין שלום לצד שמאל תחלה ולית ביה משום כל פינות יהיו לצד ימין כיון דאינו פונה לשום צד הכי נמי בפתיחת ופינת פרוכת מצפון לדרום אין קפידיא דהא גם כן אינו פונה. עכ"ל.

ובלקט הקמח החדש (ס"ק ג) דברוב המקומות נוהגין לגלול הפרוכת מימין לשמאל, כפי דרך הכתיבה שלנו (אם כי לענין נר חנוכה המנהג ברוב המקומות משמאל לימין, וצ"ע), ובדרכי חיים ושלוש (אות קצה) שכן נהג הגה"ק ממונקאטש זצ"ל, ופשוט שכל שיש איזה סיבה שנוח יותר אם יגללו הפרוכת לצד מסוים יש לעשות כן כי כאמור יש סימוכין לכאן ולכאן. (פסקי תשובות סי' קלד הערה 53).

א. כן הוא לשון הרמב"ם (פי"ב מהלכות תפלה ה"א). וברמב"ם כתב ש'משה' תקנוהו, ובגמרא בבא קמא (פב.) איתא ש'נביאים' שביניהם תיקנהו. וז"ל הגמ' "וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים, דורשי רשימות אמרו אין מים אלא תורה, שנאמר (ישעי' נה, א) הוי כל צמא לכו למים, כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו, עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת, ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני, ומפסיקין שלישי ורביעי, וקורין בחמישי, ומפסיקין ערב שבת, כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה.

ומבאר הכסף משנה (שם) "מה שאמרו עמדו נביאים' שביניהם ותקנו, כתב רבנו משה רבנו ע"ה שהוא היה הנביא הגדול, וכל נביאים שבדור בית דינו הוא, ועוד שלא עשו דבר אלא בהסכמתו, ואם כן אליו ראוי הדבר ליחס הענין.

ב. טור (סי' רפא), ומנהג ספרד לומר "אתה הוראת לדעת" קודם קריאת ספר תורה, לפי שנאמר (דברים ד, לה) על קבלת התורה.

ג. בא"ח (ש"ב פר' תולדות אות טו) וכו' בשלמי ציבור.

ד. בענין צורת המנורה כתב בספר "יראת אל" לרבנו בעל הרוקח זי"ע שכתוב בתוך דבריו: "ואם יצייר בבה"נ בארון הקודש יגין בעד גזירה לקהל". וכן שם "והרואה אותו מצוייר בצורת מנורה ימצא חן וחסד בעיני אלקים ואדם", וכן ראיתי בשו"ת צמח צדק (הקדמון סי' נ) שכתב שנהגו כן בכל קהלות ישראל להדביק קלף עם ציור המנורה על דלתות ארון הקודש בפנים, שזה מגן מכל פורענות. וע"פ זה כתב בשו"ת משנת יוסף (ח"ד סי' לב) דהנכון לחדש מנהג זה. וכ"כ בפסקי תשובות (או"ח סי' א אות ח). וכן המנהג בישיבתינו הקדושה ששמנו בארון הקודש מבפנים בדלתות הארון למנצח בצורת המנורה וזה דבר חשוב מאד, וכן צריכים לנהוג בכל בתי הכנסת, וראיתי ב"ה בימינו יש מקומות שעשו בדלתות הארון מבחוץ למנצח בצורת המנורה באותיות

- ו. קודם שמוציאים הס"ת מן ההיכל נוהגים לומר "ברוך שמייה" וכו' כי מתגלה אור גדול ונורא והוא בחי' יסוד דחכמה. ואם נתאחר מלאומרו בשעת הוצאת ספר תורה, יכול לאומרו עד שפותחין הס"ת לקרות בו טו.
- ז. מנהג ק"ק בית אל יכב"ץ לומר "ברוך שמייה" דווקא בשחרית וכו'.

עיונים והארות

וכ"כ הכה"ח (סי' קל"ד ס"ק י"ב).
וכתב שערי אפרים (שער י' סעי' א), ואם לא אמר בשעת הוצאה, יאמר אותו כשפותח אותה לפני העם. וכתב ע"ז בפתחי שערים (סק"ב): "ונראה שכתב כן לפי מה שנוהגין בארץ ישראל להגביה הספר תורה להראות לעם קודם קריאה, אך נראה דגם לדידן נמי שפיר דמי לאמרו בשעת הגבהה, שאז העם משתחוים לספר תורה

וב"ב בספר עטרת תפארת (כתר מלכות אות רי"ב) וז"ל: והנה לפ"ז מ"ש הזוה"ק מתפתחין תרעי שמייה דרחמי הוא על בקיעה הב', כי ידוע ז"א נקרא שמים, ונמצא כי עיקר אמירת הבקשה הנז' צריך לאמרה בעת שהס"ת פתוח, והיינו מעת שפותחין אותו להראותו לקהל להשתחות לו, ולא כאותם שקורין זה הבקשה בעת שמוליכין הס"ת מן ההיכל לבימה, דאז היא שעה הס"ת סגור ולא פתוח.

ומדברים אלו תבין כי גם אחר שמניחין הס"ת פתוח על הבימה כאשר קורין בו, כל משך זמן זה הוא מסוגל לבקשת רחמים. ולכן אם יש לאדם איזה בקשה ותפילה יאמר אותה בין גברא לגברא בעוד שהס"ת פתוח, כי בעת שקורין בס"ת א"א לעסוק בדברים אחרים, רק אזניו יהיו אל קריאת התורה שקורא הש"ץ כנודע.

גם מזה תבין כי נדבת הצדקה שמתנדב העולה לס"ת, הוא מה טוב ומה נעים בזמן ההוא, שהוא זמן פתיחת תרעי שמייה דרחמי ומעוררין את האהבה לעילא, ולכן טוב שהחזן יברך את העולה המתנדב בעת ההיא. ולכן נהגו להתנדב העולין לס"ת צדקה למנוחת אביהם ואמם, ולכן נהגו לבקש ג"כ מהחזן רחמים בעד או"א של העולה בעת ההיא. אך מורינו הרב האר"י זיע"א היה מפקפק על נוסח ההשכבה שנוהגים לומר העולם, יען שיש בה דברים גדולים וגבוהים מאד שאין ראוי לאומרם אלא על אנשים גדולי המעלות.

גם דע כי טוב שגם העולה בעצמו יבקש רחמים בלחש על עצמו, בלשון קצר וצח אחר שיברך ברכה אחרונה על התורה, בהיות הס"ת פתוח ויד ימינו אוחזת בו. ורק בשבת ויו"ט לא ישאל צרכיו, אלא יאמר עוד הפעם בקשת בריך שמייה דמארי עלמא הנז' בזוהר, או תפילת יהא רעוא שאומרים על השלחן. ועוד דע כי בקשה הנז' של בריך שמייה וכו', יש לאמרה גם בחול בשני וחמישי.

ו. **וכתב** הכה"ח (סי' קל"ד) בענין אמירת בריך שמייה דמארי עלמא וכו' בעת הוצאת ספר תורה משמע בזוהר הקדוש (פרשת ויקהל דף ר"ו ע"א) דזמנו דוקא בשבת ממה שכתב אותו אצל עניני שבת וגם ממה שכתב דמתפתחין תרעי שמייה דרחמיין וכו' יעו"ש, וכן כתב בשער הכוונות (דף עג ע"ג) דהאר"י ז"ל היה נוהג וזוהר בכל יום שבת בשחרית בעת הוצאת ספר תורה מן ההיכל לומר אותו הנוסח הכתוב בספר הזוהר בפרשת ויקהל והוא בריך שמייה דמארי עלמא וכו' עכ"ל, וכן כתב בפרי עץ חיים שם, וכן כתב מגן אברהם (ריש סימן רפב), מחזיק ברכה (שם אות ב). מיהו מהר"י צמח בפרי עץ חיים שם כתב דאינו אסור לאומרו גם

ה. **והטעם** הוא שכל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין. וכמו שנוהגים בחנוכה. וכפי שפסק מרן השו"ע בהלכות נשיאות כפים (סי' קכח סעי' יז) כשמחזירין פניהם, בין בתחלה בין בסוף, לא יחזירו אלא דרך ימין. וכיוצא בזה כתב בב"י (שם) וז"ל: וראיתי טועים לפרש בלשון זה דהיינו לומר שצריך להחזיר פניהם לצד שמאל ושיבוש הוא בידם ואין להם על מה שיסמוכו אבל הדבר פשוט דהיינו לומר שיחזיר פניו לצד ימינו. ומטעם זה כשמוציאין ספר תורה מההיכל להוליכו לתיבה מוליכין אותו דרך צפון וכשמחזירין אותו מהתיבה להיכל מוליכין אותו דרך דרום שההיכל במזרח והתיבה במערב וכשמוציאין אותו מההיכל האוחז אותו מחזיר פניו לתיבה ואחוריו להיכל נמצא שיד ימינו לצד צפון וכשאוחז אותו מהתיבה להוליכו להיכל נמצא שיד ימינו לצד דרום ועל דרך זה מקיפין התיבה בימות החג העומדים במזרח מצפון למערב דרום מזרח לפי שהמקיפים אחוריהם להיכל שהוא במזרח נמצא שיד ימינם לצד צפון והעומדים במערב מקיפים מזרח למזרח וכו' לפי שאחוריהם למערב נמצא שיד ימינם לצד דרום וכן כתוב בתרומת הדשן (ח"א סימן צח). עכ"ל.

וע"כ נכון יותר לפתוח את הפרוכת ההיכל משמאל לימין כמו בהדלקת נרות חנוכה.

ובן הוא דעת בעל הדרישה (סי' תרנ"א אות ג) וז"ל: בתשובת מהרי"ל (סי' מ) כתב בלולב נ"ל להקיף דרך ימין כשמנענעין מנענעין למזרח דרום מערב צפון וכו' ודלא כאיכא דמפכי להו ולא ידענא טעמם עכ"ל וכן נוהגים. וטעמא דמהרי"ל הוא דכל פינות שאתה פונה תפנה לצד ימין (יומא נח ב) וכן בנר חנוכה אנו מדליקין כסדר כתיבת הגוים מצד שמאל לימין וכן פותחין הפרוכת שלפני הארון וכן היה הכהן מטיב ומדליק הנרות עכ"ל. וכאן אכן גילה דעתו להלכה בפירוש, שפותחין משמאל לימין.

ובן פסק בתיקון סופרים איש מצליח וכתב שכן דעת מו"ר מופת הדור.

ט. בן איתא בזוה"ק (ויקהל דף ר"ו ע"א), אמר ר' שמעון כד מפקין ספר תורה בצבורא למקרי ביה... ואיבעי ליה לבר נש למימר הכי "ברוך שמייה וכו' לטב לחיין ולשלם".

והענין הוא מפורש בשעה"כ (דף מו ע"ב) כי ב' בקיעות הן, כי הבקיעה הא' היא בקיעת היסוד דאימא והחסדים אשר בו אשר מתפשטים בז"א ומלבישים ומקיפים את היסוד דאבא בתוכ' כנודע וע"י בקיעה זו דיסוד דאימא יוצא אור היסוד דאבא מחוץ יסוד דאימא אל תוך גוף ז"א והבקיעה זאת היא ענין פתיחת ההיכל להוציא הס"ת מתוכו כי ההיכל הוא יסוד דאימא אשר בתוכו הס"ת שהוא היסוד דאבא ואח"כ באה הבקיעה הב' והיא בקיעת היסוד דז"א עצמו שיצא האור של היסוד דאבא לחוץ אל יעקב הנתון במקום ההוא כנודע ובקיעה זו היא ענין פתיחת תיק הס"ת עצמו שיתגלה הארת התורה הכתוב בתוכו לחוץ אל כל הקהל כנודע. ואח"כ בעת שקורין בתורה אז הוא יוצא האור שבתוכו לחוץ שהיא התורה עצמה שנקראת אור.

וכתב המשנ"ב (סי' קל"ד ס"ק יג) בשם אחרונים, אם לא אמרו בשעת הוצאה יוכל לאמרו עד שעה שפותחין לקרותו.

- ח. איתא בזה"ק** (פר' ויקהל דף רו ע"א) שבשעה שמוציאים הס"ת מהארון נפתחים בשמים שערי רחמים ומעוררים את האהבה למעלה, ומסוגל מאוד שיקובל בקשתו ויא. וכתבו בספרים שלא ידבר שיחה בטלה ולא יעסוק בצרכי עניניו, בשעה שמוציאין הס"ת, כי הוא בזיון התורה ויב.
- ט. צריכים לעמוד בשעת הוצאת הספר תורה עד שיוליכנו למקומו על הבימה, ויש להזהר בזה מאד ויג. והעומד מפניה זוכה ליראת שמים ויד.**
- י. כאשר מוציאים הספר תורה מן ההיכל, יש ענין גדול וסוד גדול להלביש עליו הרמונים. ובעת שמושימים את הרמונים, יאמר פסוק (שיר השירים ג, יא) "צאנה וראנה בנות ציון במלך שלמה, בעטרה שעטרה לו אמו, ביום חתונתו וביום שמחת לבו" [טו].**

עיונים והארות

הגאון הגדול המקובל האלהי כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל לומר "ברוך שמייה" אך ורק ביום שב"ק בשחרית ובמנחה, ולא אומרים בר"ח, אפי' שמנהג ק"ק חסידים בית אל לומר בריך שמייה רק בשחרית שבת בלבד ולא במנחת שב"ק ובר"ח.

יא. בצרור החיים (מערכת ש אות קסט) הביא מהרה"ק המקובל ר"ש מאוסטריפאליע זצ"ל, קבלה ממנו ז"ל אשר בשלשה זמנים הללו מסוגל מאוד שיקובל בקשתו, היינו בעת פתיחת ארון הקודש, ובעת הגבה עם הספר תורה, ובעת נשיאת כפים, על כן מי שיש לו איזה בקשה יבקש בעתים הללו, ובטח יקובל תפלתו.

יב. וב"ב בסדר היום (קריה"ת בשבת, בד"ה אחר שהתפלל), מוציאים ספר תורה... ואל ידבר דברים ושיחה בטלה או יעסוק בצרכי עניניו כי זה היא ביזוי התורה.

והחיר"א בעבודת הקודש (סי' ג אות ז) כתב, אל ידבר בעוד שמוציאין ספר תורה, כי שעה זו הוא שעת רחמים, ויש סוד גדול.

יג. כ"ב השו"ע (יו"ד סי' רפב סעי' ב) וז"ל: הרואה ס"ת כשהוא מהלך, חייב לעמוד לפניו, ויהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שמוליכו ויגיעו למקומו, או עד שיתכסה מעיניהם. וכתב בב"ח (או"ח סי' קמו), צריך לעמוד משעת הוצאה עד שיוליכנו למקומו על הבימה, כדאיתא בקידושין (לג): מפני לומדיה עומדין מפניה לא כל שכן, ואח"כ יושבין, וחזורין ועומדין כשמחזירין אותו למקומו.

ובחופת אליהו רבה (שער ג) כתב, "שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם, מי שנותנין לו ספר תורה לקרות ואינו קורא, כוס של ברכה לברך ואינו מברך, והמנהיג עצמו ברבנות. וי"א אף מי שרואה ספר תורה ואינו עומד מפניו.

יד. כ"ב בשו"ת דבר יהושע (ח"א סי' פז).

טו. כתב האריז"ל בפרי עץ חיים (דף עב ע"ב) וז"ל: סוד תרין רימונים, כבר נודע כי הז"א שהוא בן אבא ואימא, הוא בחינת התורה שנובלת חכמה של מעלה תורה.

והנה ידוע כי בן היקר ריית תרין עטרין מסטרא דאבא עטרא דחסד, ומסטרא דאמא עטרה דגבורה, וכנגדן אנו משימין על ספר תורה שני רימונים, וכשמשים רמון ורימון יכוין רימון ימין בעטרא דחסד, וברימון שמאל בעטרא דגבורה.

ענין התרין רימונים, כי הנה הספר תורה הוא דיוקנא דז"א, ובצאתו מההיכל הוא כעין יציאות ז"א ממעי אמו, ואז יוצא הארה מז"א שהוא מושפע באותו שעה מן אריך אנפין כתרה של

בחול בשעת הוצאת ספר תורה יעו"ש, וכן כתב אליה רבה (אות ד) על שם סדר היום יעו"ש, וכן כתב השלמי צבור (דף ריד ע"א) יעו"ש, וכן כתב הפרי מגדים (באשל אברהם אות ו), וכתב דכן המנהג לומר אף בחול יעו"ש. ואם כן כיון דליכא איסורא אם אומרו בחול נהרא נהרא ופשטיה. וסיים הכה"ח והמנהג בינינו לאומרו בשבת שחרית ומנחה, וביום טוב וראש השנה ויום הכפורים שחרית. עכ"ל.

והגאון חיד"א במחזיק ברכה (סי' רפב ס"ק ב') השיג בזה על הרב מגן אברהם וז"ל: לא ידעתי למה כתב ביום שבת דוקא ובזהר ויקהל דף ר"ו איתא כד מפקין ס"ת משמע בכל פעם שמוציאין ס"ת לקרות ואף בחול יאמרו כן וכן עמא דבר. עכ"ל. ואחר זמן נדפס ספר נתיב חיים להגאון בעל קרבן נתנאל וראיתי שהקשה כן על הרב מגן אברהם ע"ש.

ואני בעיני אומר דאין ראיה מספר הזהר הקדוש דהזהר עסוק שם בתפלת שבת כמבואר שם ודף ר"ה א ומאחר דעסיק ואתי בצלותא דשבתא מה יוכיח הוכח מלשון כד מפקין ס"ת וכו' הא בשבת מיירי ומ"ש הרב מגן אברהם משם כתבי האר"י זצ"ל כן הוא האמת שכך כתב הרב מהרח"ו זצ"ל נאמן ביתו בספר הכונות וז"ל: ראיתי למורי ז"ל שהיה נוהג לומר בריך שמייה וכו' כשהיו מוציאין ס"ת מן ההיכל בשבת בשחרית עכ"ל ומוכח דדוקא בשבת היה אומרו רבנו האר"י זצ"ל ולא בחול ותימה על רבנן בתראי הבאים לחלוק על רבנו האר"י ז"ל בפירוש הזהר אשר כל דבריו סו"ד שתו השערה שער השמים ומי שם פה אשר יאמר כי הוא זה כונת הזהר ובפרט אל המקום אשר דיבר בקדשו האר"י זצ"ל אשר נגלו אליו האלהים ודי בזה ומאי דנהיגי המון ישראל לאומרו אף בחול אין להביא ראיה מזה.

אמנם נראה דלא אתא הרב מהרח"ו זצ"ל לאפוקי מנחת שבת וכזה ראיתי באגרות הרמ"ז ז"ל שנדפס עתה בס"י ט"ו דף יו"ד ע"ב שכתב דעיקר אמירת בריך שמייה לאומרו במנחת שבת ע"ש ולחכמי המדע הדבר מבואר דעיקרו במנחת שבת וזה השמיענו הרב מהרח"ו זצ"ל דרבנו האר"י זצ"ל היה אומרו בשחרית שבת וכדמשמע בזהר ודוק. עכ"ל החיד"א.

והב"ח (ש"ב פר' תולדות אות טו) כתב וצריך כל אדם לומר בריך שמייה דמארי עלמא בעת הוצאת ס"ת מן ההיכל, בין בשבת בין ביום טוב בין ביוה"כ, ובכסא אליהו כתוב שיאמר אותו גם בר"ח, מפני שגם בר"ח אומרים כתר בקדושת מוסף, ולכן מצוי למימר נוסח הנז' בריך כתרך ואתרך, משא"כ בחול אין טעם לאומרו.

ומנהג ישיבתנו הקדושה ק"ק חסידים "נהר שלום" מזמן מו"ר

יא. צריך ללוות את הס"ת עד התיבה, ולנשקו, ולהסתכל בו מקום שיוכל לקרוא האותיות, ויש בזה תועלת לנשמת האדם[טז].

יב. ישתדל לזכות לקנות הולכת והקמת ספר תורה, ומנהג הספרדים, להוציא הספר תורה מההיכל כשהוא פתוח, ומוליכים אותו מההיכל לתיבה כדי שכל הציבור יראו הכתב. וכשמגיע הספר תורה לתיבה, מגביהים אותו, ומראים הכתב לכל הציבור[יז], וטוב שיראה אות הראשונה של שמו[יח].

עיונים והארות

ע"ז ב. לעתיד לבוא הקב"ה מביא ספר תורה בחיקו ואומר, כל מי שעוסק בתורה יבוא ויטול שכרו, אוי לאותה בושא לאותם שרפו ידיהם מן התורה ומהמחזיקים בלומדיה, מה יעשו כי יקום אל וכי יפקוד מה ישיבוהו, כי ספר תורה יתבע עלבוננו, כמאמר החסיד, אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, וישיתו את לבם בעת ההיא, כי בזכות התורה הוא הקיום, וההעדה שיש לנו בגלות המר הזה כבשה אחת בין שבעים זאבים, וגם קיום כל העולם בכללו תלוי בתורה, כמאמר הכתוב אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת, ובכן בשיתו כל אלה נגד עיניו יכוף כל איש כאגמון ראשו לפני הספר תורה ויעמוד באימה וביראה, ואזני כל העם יהיו קשובים אל ספר התורה עכ"ל.

ובשערי אפרים (שער י סעי' ד) כתב, דנוהגים שכל אחד מקרב עצמו קצת לראות הספר תורה משום ברוב עם, וכל המתקרבים נושקים הספר תורה בפה ואומרים ישקני מנשיקות וכו', ואם אין יכול לנשק בפה ינשק ביד. ובסידורים מלגלג על נשיקות היד, וליתא, דכיון שניכר שעושה זה שמנשק בידו במקום שיגע בספר תורה שפיר דמי לעשות כן, שמראה כאילו על ידי הנגיעה בספר תורה נדבק ביד רושם של קדושה ולכן מנשק שם. וכן העולם נוהגין כשממשמשין ביד בתפילין משום היסח הדעת או כדי לתקנם כשזזו ממקומם נושקים ביד, וענין נשיקה הוא חיבור לטהרה ויש בזה משום חיבוב המצוה עכ"ל.

י. עיין מ"ש הרמב"ן בפירושו עה"ת (דברים כז, כו) בפסוק ארוך אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם וז"ל: ולי נראה על החזן שאינו מקים ספר תורה על הצבור להראות כתיבתו לכל, כמ"ש במסכת סופרים (י"ד, ח) שמגביהים אותו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה לכל האנשים והנשים לראות הכתוב ולכרוע ולומר וזאת התורה אשר שם משה וגו' וכן נוהגים. עכ"ל.

וב"ב בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח דף נב ע"ב) וז"ל: אני ראיתי בעצמי בק"ק בית אל בעיר העתיקה, שהרבנים היו עומדים במקומם על הספסלים, והאוחז בס"ת היה מקיף אותה סביב סביב ובכל הצדדים, שיראו אותה כל הרבנים העומדים במקומם.

וב"ב בנתיבי עם (דף כב) וז"ל: המנהג בירושלים ת"ו שמקיפין בספר תורה פתוח בכל בית כנסת, וגם כשמציאין שני ספרים המנהג לסבב בשניהם פתוחים, וכתב שם הרב פרי האדמה דלא צריך למיעבד הכי, ובס"ד כתב דאין להשתדל לחוק מנהג זה, אלא הנח להם ומה שירצו יעשו, עכ"ל.

וכתב מו"ר הבא"ח (שם אות טז) וז"ל: והנה בשער הכונות מפורש מנהגו של רבנו האר"י ז"ל בהוצאת ס"ת כך הוא, מנשק הס"ת ומלווהו ללכת אחריו כשמוליכין אותו מן ההיכל אל התיבה לקרות בו, ואח"כ היה נשאר שם סמוך אל התיבה עד

תורה, וכאשר מניחין עליו הרימונים יכוין ב' עיטרין דאבא ואימא, והם רימונים שלו, וחסד כלל ה' חסדים, גבורות כלל ה' גבורות, ואז הוא עת רצון, והמגדל (הבימה) הוא בסוד אדני, וספר תורה בסוד הוי"ה עכ"ל.

ונוכר זה בזוה"ק (פר' פנחס ברעיא מהימנא דף רנו ע"ב) וז"ל: ונוהגין למעבד ישראל עמה חדוה ואתקריאת שמחת תורה, ומעטרין לספר תורה בכתר דיליה [היינו רימונים], רמז לספר תורה לתפארת שכינתא עטרת תפארת עכ"ל.

וכתב הכה"ח (סי' קלד ס"ק יב) שבמקום שנהגו דפתיחת שערים גדול ממצות רימונים, אין לבן ולתלמיד לפתוח כשאביו או רבו עושים מצות רימונים אלא אם כן מחלו וכו', וכך הוא לפי דברי האר"י ל" דפתיחת שערים הוא גדול מהלבשת רימונים.

טז. כתב בשעה"כ (דף מח ע"ג) וז"ל: מורי היה נוהג לנשק הספר תורה וללוותו לילך אחריו כשמוליכין אותו מן ההיכל אל התיבה לקרות בו, ואחר כך היה נשאר שם סמוך אל התיבה עד שהיו פותחין הספר תורה ומראין אותו לקהל כנודע, ואז היה מסתכל באותיות הספר תורה ממש, והיה אומר שעל ידי הסתכלות האדם מקרוב כל כך שיוכל לקרוא האותיות היטב, על ידי זה נמשך אור גדול אל האדם. עכ"ל.

נמצא שעל פי הסוד צריך לפתוח ולהגביה הספר תורה קודם הקריאה, ולא כדעת הרמ"א (סי' קל"ד סעי' ב) שכתב שיש לעשות הגבהה בסוף הקריאה.

וכתב רבנו האר"י ל" בפע"ח (דף עב ע"ב ד"ה סוד) וז"ל: וכאשר מוליכין אותו [היינו את ספר התורה] צריך לחבקו להורות שהוא תפארת דז"א, והוא בין תרין דרועין [היינו שתי ידיו של המחבק המושיט שתי ידיו (שהם חסד וגבורה) לאחוז ולחבק הספר תורה] דז"א.

והרב חמדת ימים (חלק שבת פרק יב דף עז ע"ג) כתב וז"ל: ועיקר גדול הוא לחבק הספר תורה בשתי זרועותיו ולנשקו נשיקין דרחימו, ולא כמו שנוהגים ליגע ביד ולנשוק היד כי זה מנהג בורות, וחכמי המדע בקל ישכילוהו, כי כן ספירת תפארת הוא ישראל סוד התורה נתון ביד החסד ובין הגבורה מנריח מן הקצה אל הקצה, ולרמז זה יחבקנו גם הוא בזרוע ימין ובזרוע שמאל, ויאמר "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני", ויסמוך "תכבדך כי תחבקנה". ובשעת הנישוק יאמר הפסוק "מי יתןך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך גם לא יבוזו לי".

וראוי לכל חרד לדבר ה', לשית לבבו בשורשי הדברים למעלה, וגם כל העם מורא יעלו על ראשם, כי כאשר מוציאין הספר תורה ומעלין אותו לבימה, יהרהרו בתשובה, וישיתו את לבם כי ספר התורה הוא העד לכל באי עולם, כמו שכתוב (גמ')

ג. וצריך שכולם ישתחוו לס"ת כשהוא פתוח אפילו נשים וטף, ויאמרו זאת התורה וכו', אל שדי אמת, משה אמת ותורתו אמת. והטעם, כי התורה נתנה לנו מעולם הבריאה, ששם מאיר א"ל שד"י ושם סוד הבינה ויטו.

ד. בהסתכלות בס"ת ילבש חרדה ובושה על פגם העיניים, ויעשה תשובה, כדי שיסתכל בהס"ת, שהוא תיקון לפגם העיניים אחר התשובה, שלא יפגום בעיניו, בין בהסתכלות בין בגאווה בעיניים רמות שמסלק את השכינה, ואחר כך ישא עיניו להביט בס"ת ואז ראייתו והבטתו בס"ת ודאי היא שתרחס וכו'.

עיונים והארות

לעשות כן ב' פעמים לפני קריאת הס"ת ולאחריה. ע"ש. (וע' למרן החיד"א בספר ככר לאדן (סי' ה), והובא בדברינו לקמן פרשת ויצא אות ב). ושור"ר בשו"ת ישכיל עבדי חלק ח (סי' כד אות ה), שהביא דברי הרה"מ שמנהגם להחזיר הס"ת כשהוא סגור, ע"פ הטעם הנ"ל ע"ד הסוד, וכתב, ונ"ל שיש טעם למהגיגו שנוהגים גם להחזירו כשהוא פתוח, מפני שכל דבר שבקדושה גם כשמסתלק, עם כל זה נשאר רשימו של האורות במקומו, וכמ"ש בספר שמן ששון וכו', והארת התורה שחופפת על האותיות, נשארת היא באותיות, ואינה זזה משם לעולם, וכל זמן שפותחים הס"ת, היא מאירה לכל המסתכלים באותיות הקדושות, ולכן נכון הוא המנהג שנהגו גם בהחזרת הס"ת להיכל להחזירו כשהוא פתוח, כי גם בחזרה נמשכת הארה קדושה למסתכלים באותיות התורה, מקדושת האותיות שהיא הארת התורה. ע"כ. נמצא שאפילו ע"פ הסוד ראוי להחזיר הס"ת להיכל כשהוא פתוח. וא"כ פשיטא שלא נכון לבטל המנהג. וכבר אמרו ע"ז עושה חדשות בעל מלחמות. וע"ע מש"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ז האו"ח סי' טז בהערה). ע"ש. עכ"ל.

ובכל זאת בישיבתנו הקדושה המנהג להחזיר הס"ת כשהוא סגור ומו"ר ראש ישיבתנו היה מקפיד על זה לסוגרו ולא לפתוח וכן נכון הדבר לעשות וכן נהגו רבים ושלמים.

יה. בא"ח (שם) וז"ל: וראיתי בספר אחד שכתוב שם, טוב שיסתכל האדם בתיבה שיהא אות ראשון שלה כמו אות ראשון שבשמו.

יט. בא"ח (שם) וז"ל: כשמוציאין ס"ת מן ההיכל, פותחין אותו ומראין אותו לכל הקהל, וצריך שכולם ישתחוו לס"ת כשהוא פתוח אפילו נשים וטף, ויאמרו זאת התורה וכו', אל שדי אמת, משה אמת ותורתו אמת. והטעם, כי התורה נתנה לנו מעולם הבריאה, ששם מאיר א"ל שד"י ושם סוד הבינה, שה"ס שם אהי"ה שמספרו כ"א. וכ"א פעמים אהי"ה עולה מספר אמת, ולכן משה שנתנה תורה על ידו ונקראת על שמו, הנה מספר שמו עולה א"ל שד"י. ואם האדם עומד במקום שאינו יכול להפסיק בדיבור, ישתחוה בלבד. וכו' ומצאתי כתוב שבשבת בשחרית, ישתחוה לס"ת שבעה השתחויות כנגד העולין, וכן כל זמן יהיו ההשתחויות כנגד העולין לס"ת, ונכון הוא. עכ"ל.

כ. כ"ב בספר דבר בעתו להגה"ק ר' מרדכי ששון זצ"ל (הנהגות יום ש"ק) וז"ל "בהסתכלו בס"ת ילבש חרדה מה שפגם בעיניים רמות ובהילוכו אחר עיניו, "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", ועתיד ליתן דין וחשבון על שהחשיך עיני הנשמה, ועתה כשרואה הס"ת ילבש חרדה ובושה ויעשה תשובה, כדי שיסתכל בהס"ת שהוא תיקון לפגם העיניים אחר שעשה תשובה, ואם לא הררה ועשה תשובה, איך ישא עיניו להביט בס"ת שהוא כמו עז פנים, כעבד ססרח על אדונו שאינו יכול להסתכל בפניו כי אם עיניו למטה, כי אם ראה יראה אותו וידבר בעיניו הנשואות לו כמה הוא חצוף, ואפילו משה רבנו ע"ה "ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלקים" אין ירא אלא מהחטא, שנתירא מרעה

שהיו פותחין את הס"ת ומראין אותו לקהל, ואז היה מסתכל באותיות הס"ת ממש, והיה אומר שע"י הסתכלות האדם מקרוב כ"כ שיוכל לקרוא האותיות היטב, ע"ז נמשך אור גדול אל האדם. ואח"כ היה חוזר למקומו הראשון, ויושב שם מיושב עד סיום קריאת הפרשה, ולא כאותם הנוהגים לעמוד בקריאת הס"ת, ע"כ יע"ש. ופה עירנו בגדאד נוהגין לפתוח הס"ת להראותו לקהל בעת שמוציאו מן הארגז שבכותל בתוך ההיכל, ופתיחה זו אינה נראית לכל הקהל, ואח"כ מוליכין הס"ת לתיבה אשר באמצע בית הכנסת, ופותחין אותו ומראין לקהל בארבע רוחות התיבה שני פעמים בוא"ז, ואח"כ מניחים אותו על הכסא שבראש התיבה לקרות בו, ואחר שגומרין הקריאה סוגרין התיק, ואין פותחין אותו להראותו לקהל בעת שמוליכין אותו מן התיבה להיכל כמנהג מקומות אחרים שזכר מור"ם ז"ל בהגה"ה. ואני אמרתי מנהג עירנו שלא לפתוח פעם שנית הס"ת כשמחזירין אותו להיכל הוא מנהג יפה ומתוקן ע"פ הסוד, יען כי מפורש בדברי רבנו ז"ל בשער הכונות, דפתיחת הס"ת הוא שיתגלה הארת התורה הכתובה בתוכו לחוץ אל כל הקהל, ואח"כ בעת שקורין בתורה, אז יוצא האור שבתוכו לחוץ שהוא התורה עצמה שנקראת אור. וכתב עוד שם אח"ז וז"ל והנה הארה זו אינה נשארת כך רק לפי שעה, ואח"כ חוזרין ומתעלמים בפנים כמתחילה, ולכן תיכף אחר הקריאה סוגרין הס"ת ומחזירין אותו למקומו תוך ההיכל עכ"ל. ולפ"ז נראה מנהג עירנו נכון שסוגרין אותו תיכף אחר הקריאה, ותו אין טעם ראוי לפתיחתו, אחר שעשו בסגירה רמז להתעלמות האורות בפנים. עכ"ל.

אמנם מו"ר מופת הדור בהליכות עולם (ח"ג פרשת תולדות הלכה ז) כתב דמנהג ארץ ישראל להחזירו מן התיבה כשהוא פתוח. ושם בהערות כתב וז"ל: והנה נשאלתי מאת ידידי הרה"ג המזכה את הרבים רבי אברהם מונסה (נר"ו) [זצוק"ל] על אודות מנהגינו להחזיר הס"ת מן התיבה להיכל כשהוא פתוח, שהרה"ג רבי נסים כדורי (נר"ו) ביטל המנהג הזה באיזה בית כנסת, וצויה לעשות כמנהג בגדאד להחזיר הס"ת כשהוא סגור, (וכמ"ש הרה"מ"ח כאן). והטעם ע"פ הסוד, שכאשר מוציאים הפ"ת יש גילוי האורות למסתכלים בכתב הס"ת, כמ"ש בשער הכונות (דף מח ע"ד) בשם האר"י. אבל בחזרת הס"ת שאין הטעם הנ"ל שייך, יש להחזירו כשהוא סגור. והנה אי משום הא לא איריא, שאין ראוי לבטל מנהגים בשביל כך, כי לא נאמרו דברים אלו אלא למצניעיהם, והרי האשכנזים נוהגים להראות כתב הס"ת רק "לאחר" קריאת הס"ת, וכמ"ש הרמ"א בהגה (סי' קלג ס"ב), וכתב הב"ח שכן עיקר. וכ"כ בשו"ת כנה"ג (הגב"י אות ב), שמנהג נכון הוא, מפני שהמון העם חושבים שראיית הס"ת כשהוא פתוח עדיפא מן הקריאה, לכן כדי שיתעכבו שם כדי לראות הס"ת ישמעו הקריאה בס"ת ואח"כ מראים כתב הס"ת לעם. וכ"כ הרב אמת ליעקב אלגאזי (דף י ע"ב, אות ב) ומרן החיד"א בס' לדוד אמת שם, ובספר בית עובד. ובשו"ת מהרי"ץ דושינסקי (סוף סי' י) כתב שמנהג זה מוכח בש"ס, אבל טוב

מאמרי הזוה"ק

וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׂמְתִי מִצְבֵּה וְכוּ'

זוהר נח ע"ב ע"א

רַבִּי יְהוּדָה קָם לַיְלִיא חַד לְמַלְעֵי בְּאוֹרֵייתָא בְּפִלְגּוֹ לַיְלִיא, בְּבֵי אוֹשְׁפִיזָא
 בְּמַתָּא מַחְסִיא רַבִּי יְהוּדָה קָם לַיְלִיא אַחַד לַעֲטוּק בַּתּוֹרָה בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה בִּאֲכַסְנִיָּה בַּעִיר מַחְסִיא. וְהָוָה
 תַּמָּן בְּבֵיתָא חַד יוֹדָאֵי דְאַתָּא בְּתַרֵּי קְסִירֵי דְקַטְפִּירָא וְהָיָה שֵׁם בְּבֵית יְהוּדִי אַחַד שְׁבַא עִם
 שְׁתֵּי אֲמַתְחוֹת מִלְאוֹת מִלְבוּשִׁים, וְכֵן מִשְׁאוֹת מִלְאִים בְּשַׁעוּה לְמַכּוֹר. פֶּתַח רַבִּי יְהוּדָה וְאָמַר (בְּרַאשִׁית כח)
 וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׂמְתִי מִצְבֵּה יְתִיה בֵּית אֱלֹהִים. פִּי דָא הִיא אֵבֶן שְׁתִּיָּה
 דְּמַתָּן אֲשֶׁתִּיל עֲלָמָא זו אבן השתיה שמשם הושתת העולם וְעָלָה אֶתְבְּנִי בִּי מִקְדָּשָׁא וְעָלָה
 נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּאֲמֻצַּע הָעוֹלָם.

וְקָרָה רִישִׁיָּה תְּהוּא יוֹדָאֵי וְאָמַר לֵיהּ, תְּהִי מְלָה אֵיךְ אֲפֹשֶׁר זְקַף רֵאשׁוֹ אוֹתוֹ יְהוּדִי בַּעֲוֹדוֹ
 בְּמַטְתּוֹ וְשָׂאל לְרַבִּי יְהוּדָה אֵיךְ אֲפֹשֶׁר הַדְּבַר, וְהָאֵבֶן שְׁתִּיָּה עַד לָא אֶתְבְּרִי עֲלָמָא תְּוֹת
 וּמִינָה אֲשֶׁתִּיל עֲלָמָא וְהָרִי אֲבָן הַשְּׁתִּיָּה הִיתָה עַד שְׁלֵא נִבְרָא הָעוֹלָם וּמִמְנָה הוֹשַׁתָּת הָעוֹלָם, וְאֵת
 אֲמַרְתָּ וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׂמְתִי מִצְבֵּה וְאַתָּה אוֹמֵר שְׁמִדוּבֵר עַל אֲבָן הַשְּׁתִּיָּה, דִּמְשַׁמְעַ
 דִּיעֲקֵב שְׁוִי לָהּ הַשְּׁתָּא שְׁמַשְׁמַע שִׁיעֲקֵב שֵׁם אוֹתָהּ עֲבָשׂוּ דְכְּתִיב, (בְּרַאשִׁית כח) וַיִּקַּח אֶת
 הָאֵבֶן אֲשֶׁר שָׂם מִרְאֲשׁוֹתָיו וּלְפִי דְבָרֵיו מְדוּבֵר עַל אֲבָן הַשְּׁתִּיָּה שְׁעַתָּה לְקַחָהּ.

וְתוֹ וְעוֹד דִּיעֲקֵב בְּבֵית אֵל הָוָה, וְהָאֵי אֲבָנָא תְּוֹת בִּירוּשָׁלַם שִׁיעֲקֵב הִיָּה אִזּוּ בְּבֵית אֵל,
 וְאֲבָן הַשְּׁתִּיָּה הִיתָה בְּהַר הַמּוֹרִיָּה בִּירוּשָׁלַם. אָמַר לֵיהּ כָּל אֶרְעָא דִּישְׂרָאֵל אֲכַפְּל
 תְּחֻתָּיו, וְתְּהוּא אֵבֶן תְּחֻתִּיהָ תְּוֹת אֲמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה, שְׁהֲקֵבָה קִיפַל אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל תַּחַת

עִיּוּנִים וְהֶאֱרֹזֵת

שמא יש בידו עון אשר חטא, ואיך ישא עיניו ויביט אל האלקים, שאין מן הראוי להסתכל בו, עד שקראו הקב"ה ודבר עמו, וכן יהרהר בתשובה על פגם שפגם בעיניו עילאין, ולא נתבייש מהם, ולכן עתה יעשה תשובה גמורה שלא יפגום בעיניו, או בהסתכלות או בגאווה בעיניים רמות שמוסלק את השכינה, ואחר כך ישא עיניו להביט בס"ת באימה בחרדה אחר הרהורי התשובה הגמורה, ואז ראייתו והבטתו בס"ת כדאי היא שתרחם. גם בראשית חכמה

(שער הקדושה פ"ח אמ"ב) כתב "כי תיקון העיניים בהיות האדם מסתכל בהם לקרות בתורה, בפרט בתורה שבכתב ובפרט מן הפרט כשעולה לקרות בס"ת בבית הכנסת". והביא דבריו הגאון הגדול משגיח דישיבת פורת יוסף גאולה כמוה"ר אורי כהן שליט"א בספרו "למען שכנתך" (ח"א פרק ה הלכה פב) עיין עליו.

יעקב אבינו, וגם אותה אבן היתה תחתיו. **אָמַר לִיָּה אֲשֶׁר שָׁם בְּתִיב** שאל אותו עוד, הרי כתוב שם שפי עבשיו. **וּבְתִיב** וכתוב עוד **וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמְתִי מִצֵּבֶת. אָמַר לִיָּה אִי יִדְעֶת מַלְּהָ אֵימָא לָהּ** אמר לו רבי יהודה אם אתה יודע איזה סוד בדבר, תאמר אותו.

פְּתַח וְאָמַר לפרש תחילה את הפסוק, (תהלים יז) **אֲנִי בְצַדִּק אֶחְזֶה פְּנֵיהָ, אֲשַׁבְּעָה בְּהַקְיִין תְּמוּנֹתָהּ. דּוֹד מַלְכָּא חֲבִיבוּתָא וְדִבְקוּתָא דִּילֵיהָ, בְּהַאי אֶבֶן הָוָה דּוֹד הַמֶּלֶךְ** ע"ה חביבותו ודביקותו היתה באבן השתיה הזאת שהיא סוד המלכות. **וְעֲלָהּ אָמַר** ועליה אמר (תהלים קיח) **אֶבֶן מָאֶסוּ הַבּוֹנִים** האבן-שוזו המלכות, מאסו הבונים שהם האבות-ספירות חג"ת, לצרפה עמהם **הִיָּתָה לְרֵאשׁ פְּנָה** כי היא עומדת בתחתית האצילות ונתונה לפגעים של החיצונים. **וְכֹד בָּעָא לְאִסְתַּכְּלָא בְּחִיזוֹ יְקָרָא דְמַרְיָה** וכשרצה דוד המלך ע"ה להתבונן במראה כבוד קונו, **נָטַל לְהַאי אֶבֶן בִּידְיָה בְּקַדְמֵיתָא וּלְבַתָּר עֵייל** נטל אבן זו תחילה ואח"כ נכנס, ר"ל שהעלה מ"ן אל המלכות תחילה וגרם ליחוד עליון דאו"א, ומשם נמשכו מוחין דגדלות אל זו"ן.

בְּגִין הֵיזֵת דְּכָל מַאֲן דְּבָעֵי לְאַתְחֻזָּא קַמֵּי מַרְיָה, לָא אָעִיל אֶלָּא בְּהַאי אֶבֶן שכל מי שרוצה להתראות לפני קונו, לא יכול להכנס אלא ע"י האבן הזאת שהיא המלכות, שנקראת ג"כ "זאת". **דְּבְתִיב** שכתוב, (ויקרא יג) **בְּזֹאת יָבֵא אֶהְרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ. וְדוֹד מְשַׁבַּח גְּרַמִּיה וְאָמַר** ודוד המלך ע"ה משבח עצמו ואומר **אֲנִי בְצַדִּק** דהיינו המלכות שנקראת ג"כ "צדק" **אֶחְזֶה פְּנֵיהָ** אשיג את פניה. **וְכָל אֲשֶׁתְּדִלוּתֵיהָ דְדוֹד, לְאַתְחֻזָּא בְּהַאי אֶבֶן בְּדָקָא יָאוּת, לְגַבֵּי דְלַעִילָא** וכל השתדלותו של דוד היתה, להתראות ע"י האבן הזו כראוי, כדי להשיג על ידה למעלה.

תָּא חַוֵּי בַּא וְרָאָה, אַבְרָהָם אֶתְקִין צְלוּתָא דְצַפְרָא, וְאוֹדַע טִיבוֹ דְמַאֲרִיָּה בְּעֲלָמָא אברהם אבינו ע"ה תיקן את תפילת שחרית, וע"י פירסם את מדת חסדו של הקב"ה בעולם. **וְאַתְקִין תְּהִיָּא שְׁעָתָא בְּתַקוּנָהָא בְּדָקָא יָאוּת** ובתפילתו בבוקר תיקן באותה שעה את המלכות בתיקוניה כראוי **דְּבְתִיב** שכתוב, (בראשית כב) **וַיִּשְׁבַּח אַבְרָהָם בְּבִקְרֹ.** יצחק אֶתְקִין צְלוּתָא דְמִנְחָה יצחק אבינו ע"ה תיקן את מדת המלכות ע"י תפילת מנחה שהיא כנגד הגבורה **וְאוֹדַע בְּעֲלָמָא דְאִית דִּין וְאִית דִּיין, דִּיבּוּל לְשׁוּבָא וּלְמִידָן עֲלָמָא** ודרך זה פירסם בעולם מדת הגבורה של הקב"ה, שיכול להציל את הנרדף, ולדון את הראוי לעונש.

וְעַקֵּב אֶתְקִין צְלוּתָא דְעַרְבִית יעקב אבינו ע"ה תיקן את מדת המלכות ע"י תפילת ערבית, **וּבְגִין צְלוּתָא דָּא דְאַתְקִין מַה דְּלָא אֶתְקִין פֶּר נָשׁ מִקְדַּמַּת דְנָא בְּדָקָא יָאוּת** והיות שהוא תיקן את התפילה הזו ע"י המלכות מה שלא תיקן שום אדם לפניו כראוי. **בְּגִין כֵּן מְשׁוּם כֵּן שְׁבַח**

גְרַמְיָה וַאֲמַר (דף עב ע"ב) שיבח עצמו ואמר **וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׂמְתִי מִצְבָּה. דְּעַד הָהִיא שְׁעָתָא לֹא שֵׁנִי לָהּ אַחֲרָא בְּוֹתִיָּה** שעד אותו זמן לא תיקן אותה מישוהו אחר כמותו.

וּבְגִין כֶּן וַיִּקַּח אֶת הָאֵבֶן אֲשֶׁר שָׂם מֵרֵאשׁוֹתָיו וַיִּשֶׂם אוֹתָהּ מִצְבָּה. ומפרש **מֵאִי מִצְבָּה, דְּהָוָה נִפְיָלָה וְאוֹקִים לָהּ** מהו מצבה, שהיתה במצב של נפילה והוא הקים אותה. **וַיִּצּוֹק שָׁמֶן עַל רֵאשֵׁה** שהמשיך לה מוחין ע"י הת"ת, לתקן את ראשה שהוא ג"ר שלה. **דְּהָא בְּיַעֲקֹב תִּלְיָא מִילְתָּא לְמַעַבְדַּ יַתִּיר מִכָּל בְּנֵי עֲלָמָא** שהרי ביעקב תלוי הדבר שהוא היה מרכבה לת"ת, ובידו לעשות יותר מכל בני העולם. **אַתָּא רַבִּי יְהוּדָה וְנִשְׁקִיָּה** בא רבי יהודה ונשקו על הד"ת שאמר.

זוהר חדש ויצא ל"ה ע"א

רַבִּי זִירָא עָאֵל קַמֵּי רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֶרְךָ רבי זירא נכנס לפני רבי אלעזר בן ערך, ומבואר בספרים אע"ג דר"ז היה אמורא וראב"ע תנא, מביא כאן, מה שהיה בעולמות העליונים, **אַשְׁכַּחִיָּה דְּהָוָה יְתִיב, וְעֵינָיו נִבְעִין מֵיָא** מצאו שהיה יושב ועיניו נובעות מים של דמעות, **וְהָוָה מְרַחֵשׁ בְּשִׁפּוֹתֵיהּ וּבְכִי** והיה מדבר בלחש בשפתיו ובוכה. **תָּוֵר לְאַחֲזָרוּי רַבִּי זִירָא** חזר לאחוריו רבי זירא כי לא יכל לדבר עם ר"א בן ערך שהיה בוכה מאד. **אָמַר לְשִׁמְשִׁיָּה** אמר ר' זירא לשמשו של ר"א, **מֵאִי הָאִי דִּיתִיב מֵר וּבְכִי** מה זה שיושב הרב ובוכה, **אָמַר תִּירֵי זְמַנִּי עֵינִי לָנָא לְקַרְבָּא נְבוּי** אמר השמש, שתי פעמים נכנסתי להתקרב אצלו ולשאול ממנו מדוע בוכה, **וְלֹא יְכִילָנָא** ולא יכולתי. **עַד דְּהָוֵו יַתְבִּי** עד שהיו יושבים, **חָמוּז לִיָּה דְּעָאֵל לְאַדְרִיָּה** ראו את ר"א שנכנס לחדרו. **עַד דְּנִחַת** עד שהיה יורד לחדרו, **הָוָה קָלִיָּה אֲזִיל בְּבֵיתָא וּבְכִי** היה קולו הולך ונשמע בבית שהוא בוכה.

שָׁמַע דְּהָוָה אָמַר שמע ר' זירא שהיה אומר, **אַבְנָא אַבְנָא, אַבְנָא קַדִּישָׁא עֲלָאָה** על כל עֲלָמָא אבן אבן, אבן הקדושה ועליונה על כל העולם, **בְּקַדְשָׁתָא דְּמֵאֲרָךְ** את מקודשת בקדושת קונך, והיא אבן השתיה שממנה הושתת העולם, **זְמַיְנִי בְּנֵי עַמְמֵיָא לְאַתְזִלְזִלָּא** כֶּן עֲתִידִים בְּנֵי הָאוּמוֹת לְזִלְזֵל בְּךָ, **וְלְאוֹתָבָא גּוֹלְמֵי מְסַאֲבִין עֲלֶךָ** ולהושיב גופים טמאים עליך, **לְסַאֲבָא אֲתָרְךָ קַדִּישָׁא** לטמא מקומך הקדוש, **וְכָל מְסַאֲבִין יְקַרְבוּן בְּךָ** וכל הטמאים והרשעים יתקרבו אליך, **וְוִי לְעֲלָמָא בְּהָהוּא זְמַנָּא** [א] אוי לעולם באותו הזמן.

עיונים והארות

א. כי כל מת של הישמעאלים שבעיר הקודש, מכניסים אותו לחדר של הכיפה במקום קה"ק הנקרא היום "מדרש שלמה", ומניחים אותו שם בשעה שהם מתפללים, ואח"כ מוליכים אותו לקבורה, כ"כ מהר"ם חגיז זצ"ל. (ספר אלה מסעי דף ט').

נַחַת וַיְתִיב בְּסוּלְלָנֶיהָ ירד ר"א בן ערך לחדרו וישב בכסא-טרסקל שלו, **אָמַר רַבִּי זִירָא לְשַׁמְשִׁיהָ** אמר רבי זירא לשמשו של רבי אלעזר, **וַיֵּל וַאֲימָא לִיהָ לְמַר** לך ותאמר לו ותשאל ממנו לר"א, **אִי אִיעוּל קַמִּיהָ** אם אפשר להכנס ולבא לפניו. **עָאֵל שְׁמַשִּׁיהָ, אָמַר הָא רַבִּי זִירָא הָבָא** נכנס השמש של ר"א ואמר לו הרי רבי זירא כאן, האם יכנס, **לָא אֲשַׁנַּח בֵּיהָ** לא השגיח ולא הסתכל בו ר"א, **וְלָא זְקִיף עֵינוּהִי** ולא הגביה את עיניו.

לְבַתָּר אָמַר, רַבִּי זִירָא לְיַעוּל לאחר שנח מצערו והתישבה דעתו אמר, רבי זירא יכול להכנס, **וְאִתָּ תִיב לְבָר** ואתה תשב בחוץ. **עָאֵל ר' זִירָא, וְאֶרְפִּין בְּרַבּוּי, וַיְתִיב קַמִּיהָ** נכנס רבי זירא וכרע על ברכיו וישב לפניו. **חָמָא ר' אֶלְעָזָר, בְּטַשׁ פְּרַגְלִיהָ** ראה רבי אלעזר בן ערך שרבי זירא כורע על ברכיו, והכה ברגליו על הקרקע, **אָמַר קוּם מִהָתָם** ואמר לר' זירא קום מעל הרצפה, **וְתִיב בְּאֶרְחֵךְ** ושב כדרכך, **קָם וַיְתִיב בְּאֶרְחֵיהָ** קם ר' זירא וישב כדרכו.

אָמַר רַבִּי זִירָא, הָאִי דְמַר דְתָוָה בְּכִי, מַאי חָזָא אמר רבי זירא זה שכבודו היה בוכה, מה ראה שגם לו כ"כ לבכות. **אָמַר, אֶרְבַּבְתָּא תְּבִירָא סְנִיָּאָה דְכָל עֲלָמָא חֲזִינָא** אמר ר"א מרכבה שבורה גדולה, והיא המרכבה של כל העולם ראיתי, כלומר ראיתי את המחזה על אבן השתיה שהיא מרכבה של כל העולם, איך שיטמאו אותה הגוים והיא בצרה גדולה ובשבר גדול, **הָהוּא אַבְנָא יְקִירָא קַדִּישָׁא** אותה האבן היקרה והמכובדת הקדושה, **דְּמִנָּה אֲשֵׁתִיל עֲלָמָא** שממנה הושתל העולם והיא אבן השתיה שעליה עומד העולם. **וְהָהוּא אַבְנָא חֲזָה, דְּשׁוּי יַעֲקֹב רִישִׁיהָ עֲלָהָ** ואותה האבן היתה, זו ששם יעקב אבינו ראשו עליה, כמש"כ ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו.

וְא"כ קשה וְכִי אַבְנָא דְּמִנָּה אֲשֵׁתִיל כָּל עֲלָמָא וכי אבן חשובה כזאת שממנה הושתל כל העולם, **וְהָוָה רִישָׁהּ מְשַׁקְעָא בְּתַהוּמָא רַבָּא** והיה ראשה שקוע בתהום הגדול, **הֵיךְ יָכוֹל יַעֲקֹב לְנַעֲנְעָה לָהּ** איך היה יכול יעקב אבינו לנענע אותה ולקחת אותה ולשים אותה מתחת לראשו, ומפרש. **אֵלָא הָהוּא אַבְנָא** אלא אותה האבן, **וְוַיִּיתִיהָ מְשַׁקְעָן בְּתַהוּמָא רַבָּא** הוויית שלה היתה משוקעת בתהום הגדול, **וְרִישָׁהּ אֶתְמַנּוּם בְּכִי מְקַדְשָׁא** וראשה נתגלה ועלה בבית המקדש, **וְעֲלָה קַדְשׁ קוֹדֶשִׁין** ועליה נבנה קדש הקדשים, **וְשִׁבְינְתָּא יְקָרָא עֲלָהָ עֲלָהָ** והשכינה היקרה והעליונה עליה שוכנת. **הָדָא הוּא דְבְּתִיב** וזה הוא מש"כ, (בראשית מט כד) **מִשָּׁם רָעָה אָבְן יִשְׂרָאֵל** ממקום ביהמ"ק רועה ומקבלת אבן ישראל, שהיא השכינה של עם ישראל את כל השפע והאורות. **וְשִׁמָּא קַדִּישָׁא דְּמִלְבָּא עֲלָהָ הָוָה גְּלִיף עֲלָהָ** ושם הקדוש של מלך העליון היה חקוק עליה.

כָּד אַתָּא יַעֲקֹב, קָרָא תְּהוּא שְׁמָא קַדִּישָׁא והנה כאשר בא יעקב, קרא את אותו השם הקדוש ובכח השם המפורש הקדוש, **וְנִסְכַּה מִכָּאן** לקחה מכאן, ממקום שהיא נמצאת, **וְשִׁוְיָהּ בְּתֵהוּא אַתְר דְּקַדְשׁ קוּדְשִׁין הָוָה תַּמָּן** ושם אותה באותו מקום שקדש הקדשים היה שם. **אָמַר רַבִּי וַיְרָא, אֲנָא שְׁמַעְנָא בְּשֵׁם ר' בּוּ** אמר רבי זירא לר"א, אני שמעתי בשם רבי בּוּ, **דְּאָמַר רְזָא דְּמַלְאָה בְּהַאי, וְלֹא אֲדַבְרָנָא** שאמר סוד הדבר הזה של אבן השתיה, ואיני זוכר מה ששמעתי.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אִי רַבִּי וַיְרָא, דְּעֵתִי אָחִים עֲלָךְ אמר רבי אלעזר, הוי ר"ז, דעתי חסה עליך ששכחת. **וְדִילְמָא הַאי מַלְאָה שְׁמַעְתָּ** ואולי זה הדבר ששמעת, **וְכָךְ תּוּא בְּרִירָא דְּמַלְתָּא** וכך הוא בירוורו של דבר, **דְּכַתִּיב** שכתוב ביעקב אבינו (בראשית כח יא) **וַיִּקַּח מֵאֲבִי הַמָּקוֹם** כלומר, שלקח **אֶבֶן אֶחָת מֵאֲבִי הַמָּקוֹם**. **מֵאִיזָה מְקוֹם** ושואל מאיזה מקום לקח את האבן, ומשיב, **מִמָּקוֹם הַיְדוּעַ, שֶׁהוּא מְקוֹם הַתְּהוּם, שְׁשֵׁם אֲבָנִים שְׁשׁוּחָקִים** ששוחקות וטוחנות **מִיָּם לְכָל הָעוֹלָם**. **הָדָא הוּא דְּכַתִּיב** וזה הוא מש"כ, (איוב יד יט) **אֲבָנִים שְׁשָׁחוּ מִיָּם** ששם יש אבנים, ששוחקות וטוחנות מים לכל העולם.

וְהָאֶבֶן הַזֹּאת (בראשית כח כב) ומש"כ והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וכו', **הִיְתָה עֵיקָר לְכָלָם** כי היא היתה עיקר ושורש לכל האבנים, **וְהִיְתָה עוֹלָה עַד מְקוֹם שְׁהִיָּה שָׁם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ** כיון שהיא העיקר ועליה יבנה קדש הקדשים. **וַיַּעֲקֹב לֹא הִיְתָה בְּוֹנְתָו עַל שׁוּם אֶחָת מֵהֵן** מאותן האבנים שהיו בתהום, **אֲלָא עָלֶיהָ** אלא אך ורק עליה, על אבן השתיה, **מִשׁוּם דְּרַמְיָא לִיָּה רַמְיָא** היות ואבן זאת רמזה לו ליעקב אבינו רמז. **מַה הִיא, תְּכַל אֲשֵׁתִיל מְנָה** דהיינו כמו שהאבן הזאת כל העולם הושתל ממנה, **כָּךְ יַעֲקֹב כָּל עֲלָמָא אֲשֵׁתִיל מְנָה** כך יעקב אבינו כל העולם הושתל ממנו, כלומר י"ב שבטים שמדם יצאו כל בני ישראל.

בְּאוֹתָהּ שְׁעָה נאמר **וַיִּקַּח מֵאֲבִי הַמָּקוֹם** שלקח את אבן השתיה, **שְׁהִיָּה עֵיקָר כָּל הָעוֹלָם** שהיא העיקר והיסוד של כל העולם. ומה עשה בה, **וַיִּשֶׂם מְרֵאֲשׁוֹתָיו, שָׁם בְּלָבוּ שְׁהִיָּה מְרֵאֲשׁוֹתָיו, דְּוִגְמַת זֶה בְּזוּ** שם אותה מראשותיו, כלומר שם בלבו שהאבן הזאת שממנה הושתת העולם שהיא עתה מראשותיו, דומה זה כזה, כלומר יעקב אבינו ג"כ ממנו הושתת כל העולם כולו. **מִיָּד וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם תְּהוּא, כְּלוּמַר, נְתִישְׁבָה דְּעֵתוֹ בְּאוֹתוֹ מְקוֹם** שידע הסוד שבדבר, שהאבן היא השכינה ועם ישראל הם בניה, ויעקב אבינו ממנו הושתת העולם.

וְסִימָן יָדוּעַ לָקַח יַעֲקֹב אֲבִינוּ מֵאֲבֵן הַשְּׂתִיָּה, אָמַר, זֶה הָאֲבֵן הַיּוֹנָמָא שְׁלִי כַּמְשׁ"ב,
 וְאִם לָזֶה תִּהְיֶה שׁוּם מַעֲלָה הָאֲבֵן שִׁיבְנָה עֲלֶיהָ בִּיהֵמ"ק, בְּיָדוּעַ שְׂיִהְיֶה לִּי ג"כ
 מַעֲלָה שֶׁאֵינִי ג"כ אֲתַקְדֵּשׁ בְּקִדּוּשָׁה הַעֲלִיוֹנָה. וְעַל כֵּן שָׁם לָבוּ עָלֶיהָ עַל אֲבֵן הַשְּׂתִיָּה, וְנִדְרָה
 נִדְרָה, דְּכַתִּיב שְׁכָתוּב, וְהָאֲבֵן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׂמְתִי מִצֵּבָה. כְּלוּמַר, אִם הָאֲבֵן
 הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׂמְתִי מִצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים, מִיָּד-וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֲשֶׂה
 אֲעֲשֶׂרְנּוּ לָךְ, נִדְרַת הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנִּדְרָה לִיתֵן אֶת הַמַּעֲשֶׂה. אָמַר רַבִּי זִירָא, הָאֵל וְדַאי
 שְׂמַעְנָא זֶה וְדַאי מַה שֶׁשִּׁמְעָתִי מֵר' בּוּ, וְעַתָּה הַזְכַּרְתָּ לִּי.

אָמַר לִיָּהּ, עַל הָאֵל אֲתִקְרִי אֲבֵן יִשְׂרָאֵל אֲמַר לוֹ ר"א, עַל זֶה נִקְרָאת אֲבֵן הַשְּׂתִיָּה אֲבֵן יִשְׂרָאֵל.
 כְּלוּמַר, נִקְרָאתָ כֵּן עַל שְׁמוֹ כְּלוּמַר נִקְרָאתָ אֲבֵן הַשְּׂתִיָּה – אֲבֵן יִשְׂרָאֵל, עַל שְׁמוֹ שֶׁל יַעֲקֹב
 אֲבִינוּ שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל, עַל שְׁנֵיתָן לָבוּ וְעֵינָיו עָלֶיהָ עַל הַשְּׂכִינָה. וְהַקְדוּשׁ כְּרוּךְ הוּא
 עֲשֶׂה אוֹתָהּ אֶת אֲבֵן הַשְּׂתִיָּה בֵּית עוֹלָמִים בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְשֵׁם הַיְתָה שְׂכִינָתוֹ בְּבֵית קֹדֶשׁ
 הַקְדוּשִׁים.

וְעַל דָּא בְּכִינָא, דְּחֻזִּינָא דְּעַל הָאֵל אֲבֵנָא וְעַל זֶה בְּכִינָא, שְׂרַאֲיִתִּי בְּחֻזִּין שְׁלִי שְׁעַל זֶה הָאֲבֵן,
 זְמִינִין לְשִׁנְאָה סוּאָבֶת עִמְמִיא עֵתִידִים לְשִׁים טוֹמָאָה גְדוּלָה שֶׁל ע"ז שֶׁל אֹמּוֹת הָעוֹלָם,
 וּפְגַרִי מִתִּיא וּפְגַרִי הַמַּתִּים שֶׁלָּהֶם. כִּי כֹל מַת שֶׁל הִישְׁמַעְאִלִים שֶׁבְּעִיר הַקּוֹדֶשׁ, מְכַנְּסִים אוֹתוֹ לְחֹדֶר שֶׁל הַכִּיפָה
 בְּמִקּוּם קה"ק, הַנִּקְרָא הַיּוֹם "מִדְרַשׁ שְׁלֵמָה", וּמְנִיחִים אוֹתוֹ שֶׁם בְּשַׁעַה שֶׁהֵם מִתְּפַלְּלִים וְאֲח"כ מוֹלִיכִים אוֹתוֹ לְקַבּוּרָה,
 כ"כ מִהֲר"ם חֲגִיז' זצ"ל. מֵאֵן לָא יִבְכִי מִי לֹא יִבְכָה, וְוִי לְעֵלְמָא אוֹי לְעוֹלָם, וְוִי לְהֵהוּא זְמַנָּא
 אוֹי לְאוֹתוֹ הַזֶּמֶן, וְוִי לְהֵהוּא דְרָא אוֹי לְאוֹתוֹ הַדּוֹר. כְּכָה פֶד בְּקַדְמֵיתָא בְּכָה ר"א עוֹד פַּעַם
 כֹּאשֶׁר בְּרַאשׁוֹנָה, אֲתַנַּח וְאֲשִׁתִּיק נֶאֱנַח וְשִׁתֵּק. לְבַתָּר חֹזֵר וְאָמַר אֲח"כ אֲמַר פַּעַם נּוֹסֶפֶת, וְוִי
 לְאַנּוּן דִּיהוֹן זְמִינִין בְּעֵלְמָא אוֹי לְאוֹתָם שִׁהִיו עֵתִידִים לְהִיּוֹת בְּעוֹלָם, כֶּד יִתְעַר מְלָכָא
 עֲלָאָה דְּעֵלְמָא כֹּאשֶׁר יִתְעוֹרֵר הַמֶּלֶךְ הַעֲלִיּוֹן שֶׁל הָעוֹלָם לְהַבִּיא אֶת הַגְּאוּלָּה, כִּי כִידוּעַ יַעֲשֶׂה הַקַּב"ה דִּין
 וְנִקְמָה גְדוּלָה בְּגוֹיִם שֶׁחָלְלוּ שְׁמוֹ הַקְדוּשׁ.

כְּכָה רַבִּי זִירָא, אָמַר, מְלָאכָא קְדִישָׁא יָדַע דִּין בְּכָה רַבִּי זִירָא וּמִשְׁבַּח אֶת ר"א, אֲמַר,
 מִלֶּאךְ הַקְדוּשׁ יוֹדַע זֹאת, יְאוּת הוּא לְמַבְכִי עָלָה רַאֲוִי הוּא לְבַכּוֹת עֲלֵיו עַל בִּיהֵמ"ק.
 וְכֵאִין אֲתוּן צְדִיקִיא אֲשֶׁרִיכֶם אֲתֶם הַצְּדִיקִים, דְּאֲתוּן קְדִישִׁין בְּעֵלְמָא דִּין, וּבְעֵלְמָא
 דְּאֲתִי שֶׁאַתֶּם קְדוּשִׁים בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא.

מאמרי הפרשה

”וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ הָרְנָה” (כת, י)

המתחזק באמונה אשרי חלקו אף בעולם הזה

הגאון המקובל הרב מגלה עמוקות זיע"א (ויצא כ"ד ע"ב ושנה דבריו בפרשת מקץ אופן י' ובפרשת בחוקותי אופן ד', בשינוי לשון קצת) דרש על הפסוק "ויצא יעקב", שתיבת "ויצא" היא ראשי תיבות של וירא יעקב צורת אלף. דהיינו שיעקב אבינו בכל תהפוכות חייו לא ראה לנוכח עיניו את הצרות והייסורים, לא את צרת עשו ולא לבן, לא דינה ולא יוסף, כי אם ראה "צורת אלף" שפירושה, ראה את "אלופו" של עולם, שבכל אשר קרהו ידע שאין עוד מלבדו, אפס זולתו והכל לטובתו הגמורה והשלימה, ועל כן היה ה' עמו לשמרו בכל אשר הלך. וכשיאמין האדם שאין בכוח אחרים להרע לו, כי גם כשפלוני יגרום לו רעה, יודע הוא כי לא נעשית לו הרעה בידי פלוני, אלא הכל בידי שמים, לטובתו השלימה, איש שכזה, אשריו ואשרי חלקו אף בעולם הזה.

ובס' שפת אמת (שנת תר"ג) כתב שהסיבה שאין בכל פרשת ויצא, לא פרשה פתוחה ולא סתומה (שהרי בכל התורה כשמסתיים נושא, ישנה כחצי שורה ריקה לפחות באורך ט' יודין, באמצע השורה, או בסופה, חוץ מפרשתנו שאין בה שום הפסק), היות וההפסקות שבין הפרשות ניתנו בכדי לתת רווח להתבונן בין פרשה לפרשה (וכמו שאמרו חז"ל בספרא ריש ספר ויקרא), אבל יעקב אבינו לא "נתן רווח" ולא הסיח את דעתו מציאתו לחוץ לארץ, עד שחזר ופגע במלאכי ארץ ישראל, והכל היה "מקשה אחת" של אמונה, ולכך פרשה זו היא רצופה ללא פרשות פתוחות או סתומות.

אסור להישבר מהצרות

עוד בא לרמז, כי בעת שעוברים על האדם זמני הסתרה, לא יעצור להתבונן בצרותיו, אלא יתחזק באמונה פשוטה וימשיך בדרכו, רק בגמר מסע הצרות, אז יתבונן ויראה איך שהכל נהיה לטובתו הגמורה. לכך פרשה זו אין בה הפסקות ועצירות, כולה פרשה אחת, לפי שבה מסופרים הקשיים והצרות שעברו על יעקב אבינו.

וכתב בעל הטורים על הפסוק (כת, יב) והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, וזה לשונו, רמז למי שמושלך לארץ לפי שעה, יעלה השמימה, והיינו, שאף מי שכבר "בארץ", לא אפסה תקוותו מלעלות ולהגיע לרום המעלות.

יש שהמשילו זאת לדוור שהגיע עם סכום כסף גדול למסור לפלוני, האם ישבח פלוני את השליח? הרי לא השליח הטיב לו אלא המשלח. וכן לאידך, אם יביא לו השליח מכתב שבו כתוב וחתום בשם השלטון שעומדים לאסרו לבית האסורים, בודאי שלא ישפוך חמתו על השליח, כי לא לו הִרְשָׁע כי אם לשר בית הסוהר. מכאן לנמשל, אין אדם נוגע במה שמוכן לחברו אפילו כמלא נימא (יומא לה:), ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה (חולין ז:), נמצא שכל רווח או הפסד, שמחה או צער הבאין על האדם, הכל ממעל בא לו, ומדוע יתלונן ויתרעם על פלוני ועל אלמוני שכך וכך עשה לו, ולא יבין שכל הבאות עליו מהבורא עצמו המה.

משל נפלא על מעלת היסורין

מורנו ורבנו החפץ חיים זי"ע בספר מחנה ישראל (ח"ב פי"ג) מסביר זאת על פי משל לאדם ששכר בית מן השר בעד ג' מאות רובל כסף בכל חודש. והי היום, הוצרך השר ליסע למרחקים, ומינה אחד ממקורביו על נכסיו ובתוכם את הבית ששכר היהודי, ה"ממונה" החדש רשע גדול היה ותיכף ומיד העלה לכל השוכרים את תשלום השכירות לחמש מאות רובלים. והנה בבוא יום הפרעון, חסרו ליהודי סך עשרים רובל כסף, ויתחנן אליו היהודי שימתין לו כמה ימים, עד שישגיג את מלא הסכום. אולם הרשע לא הסכים לכך בשום פנים ואופן, והכה בשוטים עשרים מכות נמרצות, כנגד עשרים הרובל שהחסיר מתשלומיו. וכך עשה לעוד כמה אנשים, שלא השיגו את דמי החכירה. במשך הזמן נעשה הממונה לעשיר גדול וקנה חצר גדולה ובה אחוזה גדולה לעצמו, וכך חלפו השנים. לימים שוב חזר השר לביתו, נכנס אליו היהודי וסיפר לו על כל מעללי "הממונה", וחמת השר בערה בו, ואת פיו פתח בחכמה, עתה גוזר אני עליו שיתן לך על כל מכה ומכה, מאה רובל כסף, זאת ועוד הנה אחוזה גדולה קנה לעצמו ששויה ארבעת אלפים רובלים, ומעתה

מחצית ממנה שלך היא. חזר היהודי לביתו ופניו זועפים, שאלוהו בני ביתו, מדוע פניך רעים היום, אחרי כל המתנות שהעניק לך השר? ויען ויאמר, הרי כבר אינני מרגיש את כאב ההכאות, לכן מצטער אני מדוע לא הכה אותי הרשע עוד עשרים מכות, הן אז הייתה כל האחוזה עוברת לרשותי.

מבאר החפץ חיים את הנמשל, כשסובל אדם ייסורים בעולם הזה, אמנם בעת ההיא הוא דואג ומצטער עליהם, ואינו רוצה לסבלם כלל, אך כאשר יבוא לעולם הגמול ויקבל שם שכר עבור כל שעה ושעה של ייסורים שסבל בהאי עלמא, ישמח על כל מכה ומכאוב שעברו עליו בהאי עלמא, כדאיתא במדרש (ספרי פר' האזינו אות שי"א, ועיי"ש) על הפסוק זכור ימות עולם (דברים לב, ז) אמר להם הקדוש ברוך הוא, כל זמן שאני מביא עליכם ייסורים בעולם הזה, תזכרו כמה טובות ונחמות עתיד אני ליתן לכם לעולם הבא. ועיקר הכל להאמין שכל מה שנודמן לו בהשגחה פרטית מאיתו יתברך לטובתו וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ס:): כל דעבדין מן שמיא לטב הוא דעבדין.

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (כח, י)

איזו ברכה מיוחדת בירכה רבקה את יעקב בצאתו

לכאורה הייתה התורה צריכה לקצר ולומר ויצא יעקב מבאר שבע לחרן, ומדוע אם כן האריכה התורה וכתבה "וילך חרנה"?

והנה בפרשה הקודמת ראינו כיצד הקדוש ברוך הוא סיבב ונתן את הברכות ליעקב אבינו ע"ה, ועשו הרשע שהמתין לברכות הללו ששים ושלוש שנה, רצה להרוג את יעקב. לכן אמרה רבקה ליעקב (בראשית כז, מג-מה) ועתה בני שמע בקולי וקום ברח אל לבן אחי חרנה, וישבת עמו ימים אחדים... עד שוב אף אחיך ממך ושכח את אשר עשית לו ושלחתי ולקחתיך משם וגו'.

ומצינו במדרש (בראשית רבה פרשה ע"ח סי' ח') שרבקה בירכה את יעקב טרם צאתו בפסוק (תהלים צא, יא) כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכך. וצריך להבין, מדוע באמת ברכתו רבקה דוקא בפסוק זה, ולא בלשון אחר מן הכתובים, כגון (משלי ג, כג) אז תלך לבטח דרכך, וכיוצא בזה? מסביר הגאון רבנו חיים מוואלוז'ין (הובא בחומש בראשית כח, י עם פירוש תורת גבריא, מרגליות, ירושלים עת"ר. והובא גם בס' פנינים משלחן גבוה, ובס' תורת שלום החדש וישלח עמ' י"ח), כל צדיק היוצא לדרך, יש לו שם קדוש המלוה אותו, והוא השם **יזה"ך**. וכיון שאותיות אלו הן סופי התיבות של "כי מלאכיו יצוה לך", לכך ברכתו אמו שיזכה לליווי בשם ההוא. ובעיקר לשמור אותו מאחיו עשו.

כמו כן נודע שכאשר מתחילים לגרום בזוהר הקדוש, המנהג לומר בתחילה את הפסוק (דניאל יב, ג) "זהמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד", והטעם לכך הוא, כי רשב"י והחבריא קדישא היו לומדים בדרכים ובמדברות ושם סידרו את הזוהר הקדוש, וכיון שכן היו צריכים לאמר את תפילת הדרך ולכוון בשם הקדוש **יזה"ך** המסוגל לשמירה בדרך, והוא רמוז בראשי תיבות של הפסוק הנ"ל ולכן פותחים בפסוק זה.

וכן מובא בגר"א מוילנא (בדברי אליהו, ברכות ל.), כי מה שקבעו חז"ל (עירובין סא סוע"א) אל יפטר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה, היינו "מתוך הלכה פסוקה דוקא". וסיפר שלפיכך היה נוהג להפטר מן הבאים אליו טרם צאתם לדרך, בלשון זה: "הלכה פסוקה היא, יחיד ורבים הלכה כרבים". ומדוע דוקא הלכה זו בחר לו? אף זאת ביאר הגאון רבנו חיים מוואלוז'ין, משום שראשי תיבותיה עולים כשם הקדוש "יזה"ך".

ומעתה שוב נשוב אל השאלה שבריש דברינו, לבאר את המקרא "וילך חרנה" באופן נפלא, שלכך נאמר "מבאר שבע וילך חרנה" ולא "מבאר שבע לחרן" לפי שאותיות "ויך" שבתבת "וילך" מיותרות. ואילו האות ל' אינה מיותרת, שהרי היה צריך לכתוב "לחרן", וכן האות ה' של "חרנה" מיותרת, וכולן יחדיו עולות "יזה"ך" הוא השם הקדוש שמלוה את הצדיק בדרכו. את זאת רצה הכתוב לרמז לנו אפוא בכתבו "וילך חרנה", שאמנם נתקיימה ברכת אמו, והשם הקדוש ההוא ליווהו בדרכו.

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (כח, י)

אליפו רודף אחרי יעקב להורגו לוקח את כל רכושו ונס הצלתו

בספר ילקוט מעם לועז (ריש ויצא) הביא את המדרש שעשו הרשע כשנודע לו שיעקב ברח, לא ויתר ליעקב אבינו, מה עשה, ציוה את בנו אליפו לרוץ אחרי יעקב ולהורגו, והזהירו, דע לך שאם לא תהרגו אני אהרוג אותך. רדף אליפו אחרי יעקב והשיגו ורצה להרגו. אמר לו יעקב, למה לך להרוג אותי, קח את כל רכושי הן עני חשוב כמת (מדרש אגדה שמות פ"ד י"ט) ובזה קיים את מצות אביך, שכן היה ליעקב ממון רב מאביו יצחק שנתן לו ממון וצידה לדרך.

עלתה באליפו תאוות הממון וכך עשה, לקח את כל רכושו, ואפילו בגד לגופו לא השאיר, וכך עזבו, ונשאר יעקב ערטילאי. וזה נרמז בראשי תיבות של כל הפסוק הזה, ויצא יעקב צדיק, אז ישא עשו קולו בבכי, מיד בא אליפו רשע, שהוא בן עשו, ויתן יעקב לו כל חפציו, רק נשאר המקל.

והנה לאחר שלקח אליפו מיעקב את כל אשר לו ואפילו את בגדיו, סיבב הקדוש ברוך הוא ליעקב אבינו, שבמקום שהיה עומד היה נהר ומים זורמים והנה מגיע פרש רכוב על גבי סוס, עוצר ליד הנהר, מוריד את בגדיו להתרחץ ולהקר עצמו בנהר, פתאום היתה מערבולת ויטבע הפרש במצולות. כשראה זאת יעקב הבין שמאת השם היתה זאת, לבש את בגדי הפרש עלה על סוסו והלך מהמקום.

"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה" (כח, י)

רק על ידי קול התורה מנצחים את עשו

אמר יעקב, אבא לימד אותי כשהקול קול יעקב, אין ידי עשו שולטות, ולכן בשביל להתגבר על ידי עשו, צריך את "הקול" של יעקב, שזהו לימוד התורה הקדושה. לכן הלך יעקב ללמוד בבית המדרש של שם ועבר, ונשאר שם ארבע עשרה שנה כמנין י"ד (כדאיאת במגילה יז), כדי להחליש ולשבר את "היד" של עשו, וכל אותן י"ד שנה לא ישן על המטה (בראשית רבה פרשה ס"ח סי' י"א).

וכל זה מרומז בכתוב "ויצא יעקב מבאר שבע", "מבאר שבע", ראשי תיבות שם. "יעקב מבאר שבע" סופי תיבות עבר. שהלך ללמוד תורה בבית מדרשם של "שם" בן נח, ונכדו "עבר", שהם ראו את כל צרות דור המבול והטומאה הגדולה שקדמה למבול, והתגברו על הכל והיו צדיקים ועסקו בתורה, לכן הלך יעקב ללמוד ממעשיהם, לקבל מהם הדרכה כיצד להתמודד עם הטומאה הגדולה של לבן הארמי.

לכן מילוי המילה "עשו" היא עי"ן שי"ן וי"ז עולה בגימטריא "קול", ללמדנו שמונעים את עשו מלהזיק לעם ישראל על ידי "קול" התורה, ולכן הלך יעקב לישבת שם ועבר ולמד שם ארבע עשרה שנה (בעל הטורים עה"פ).

"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה" (כח, י)

הלך לברר את ניצוצי הקדושה מהקליפות

כתב בס' מדרש תלפיות (ענף היכל נוּגה, ד"ה היכלות) שליעקב אבינו נגלו שבעת היכלות הקודש כשהיה בארץ ישראל, ולכן כשיצא נאמר "ויצא" יעקב מבאר "שבע", "שיצא" מ"שבעה" ההיכלות הקדושים. "וילך חרנה" שהלך גם כן לראות את שבעת ההיכלות של הקליפות, כדי לברר מהן את ניצוצי הקדושה.

וכך מובא בילקוט חדש (סוף ערך יעקב ודור שבימי אות רמ"ג, מבלויץ, תקע"ד) כשיצא יעקב מבאר שבע השיג שבעה כסאות זה למעלה מזה, שבעה רקיעים, וכשהגיע לרקיע ערבות הנקרא "הכסא הנורא" אמר "מה נורא המקום הזה".

גלותו של יעקב נועדה לתקן את ניצוצי נפשו של אדם הראשון שהתגלגלו ביעקב, ולפיכך ארכה גלות יעקב בחרון זמן רב, ולקח את שתי נשיו רחל ולאח בתתון, ולא בחפזון, לתקן את חטאו של אדם הראשון. (ראה בזרע ברך, שמות ו, ט בשם רבו המגלה עמוקות. וברחיד"א בחומת אנך יחזקאל טו, ל).

מובא במדרש (תנא דבי אליהו רבא פ"ה י"ב) כשיצא יעקב מבית אביו ללכת אל בית לבן, באה השכינה ועמדה למעלה ממנו ואמרה לו, יעקב בני, שא נא עיניך השמימה וראה י"ב מזלות וכוכבים ברקיע, וי"ב שעות היום וי"ב שעות הלילה, כנגד י"ב שבטים שאני נותנת לך. עד כאן. הרי לנו שנמסר ליעקב מאת השם יתברך שי"ב בנים יוליד.

יעקב אבינו ידע שחרן הוא מקום טומאה והוא צריך לברר ולהעלות הרבה ניצוצות של קדושה מתוכו, ולכן צריך לרדת למטה למטה אל הקליפות ומשם להעלות איתו את ניצוצות הקדושה, שהם י"ב השבטים וששים רבוא נשמות של כל עם ישראל.

וזה רמוז בשמו "יעקב" י-עקב, י', היא החכמה הנמצאת גבוה מאוד, צריכה לרדת עד ה"עקב", שהם קליפות גדולות, להעלות מהם ניצוצות קדושה, הם י"ב שבטים ונשמות עם ישראל. ועשה כן על ידי ארבע האמהות שלקח מבית לבן.

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (כת, י)

למי נעשתה קפיצת הדרך וכיצד

רבותינו אמרו (חולין דף צא:): שכשיצא יעקב אבינו מבאר שבע, מיד הגיע לחרון, לפי שקפצה לו הדרך, והטעם לכך מפני שיעקב אבינו יצא במצוות אביו וקיים מצות כיבוד אב ואם וזה היה הזכות. והנה גם אליעזר כשהלך לקחת את רבקה קפצה לו הדרך, שנאמר (בראשית כד, מב) "ואבוא היום אל העין", וכתב רש"י (שם, ומקורו טהור מסנהדרין צה). היום יצאתי והיום באתי, מכאן שקפצה לו הארץ. והמקובלים כתבו (ס' אוהב ישראל, ליקוטים חיי שרה כד, מב. בשם המקובלים) שהראשי תיבות של הפסוק הוא שם של קפיצת הדרך והוא אהו"ה.

קפיצת הדרך של אביו של שמואל

בתוספות (קידושין דף עג. ד"ה מאי) הזכירו בקיצור מעשה נפלא, כיצד נולד האמורא שמואל, וזה לשונם הקצר, כי ההוא עובדא דאבוה דשמואל שהלך למדינת הים, ובא על ידי שם, והוליד את שמואל. עד כאן.

ובמסורת הש"ס (שם) מציין שסיפור המעשה שהזכירו התוספות בקיצור נכתב בהרחבה בהלכות גדולות (סוף הלכות גיטין), והובא ברא"ש (פרק רביעי דקידושין סימן ז).

ומעשה שהיה כך היה: אבוה דשמואל הלך לסחור במדינת הים, ראתה אותו מטרוניתא אחת שהיתה יודעת בלשון העופות, ותבעתו לדבר עבירה עבור אלף ככרי כסף. שאל אותה אבוה דשמואל, מפני מה את תובעת אותי לדבר עבירה, וגם מוכנה את ליתן לי אלף ככרי כסף. השיבה לו המטרוניתא, שמעתי עוף אחד מצפצף, שמי שתזדקק לך בלילה זה, יצא ממנה בן חכם שלא יהיה כמותו בחכמה. כיון ששמע זאת אבוה דשמואל ברח ממנה, ועל ידי שהשתמש בשמות הקדושים קפצה לו הדרך, וחזר לביתו באותו לילה, ושימש עם אשתו ונתעברה, ושב למדינת הים בקפיצת הדרך.

לאחר מכן נשמע הדבר בכית דין שנתעברה אשת אבוה דשמואל, ובעלה אינו בעיר. הביאוה לבית דין, והלקו אותה מלקות, ולאחר מכן ילדה האשה בן, ונקרא שמו בישראל "שמואל". וכשנתגדל שמואל סיפר, כשהייתי בכרם אמי בשעה שהלקו אותה בית דין, כפפתי את ראשי כדי שלא ארגיש את ההכאות שהכו אותה ברצועה, ואף על פי כן, הגיע ראש הרצועה על ראשי, ומכת הרצועה עדיין ניכרת בראשי. [לשמואל היה זכרון מופלא מאד, כמסופר עליו בירושלמי מסכת כתובות (פ"ה ה"ו) שאמר שמואל "חכים אנא לחייתא דילידן", ופירש שם בקרבן העדה, מכיר אני את המיילדת שלי].

ובתשובות הגאונים (שערי תשובה סימן ח') הובאה תשובה מרבנו האי גאון ז"ל, שנשאל למה נזכר שמו בתלמוד "אבוה דשמואל", שפירושו אביו של שמואל, ולא נקרא בשמו שקראוהו הוריו בעת בריתו? והשיב רבנו האי ז"ל על פי הסיפור הנ"ל, שאחר שנולד שמואל, חזר אבוה דשמואל לביתו, והעיד על שמואל שהוא בנו, ובן כשר הוא. ובשביל זה היו קורין אותו "אבוה דשמואל", להודיע לכל כי אביו היה.

וכן ראינו שרבנו האר"י ז"ל היה עושה קפיצת הדרך (ראה יסוד יוסף מדובנא פרק ל"ג תרכ"ז, וקב הישר פרק מ', ושומר אמונים רוט, מאמר הגילגולים עמ' קמ"ד), והיה לו איזה קנה חלול מוכן וכאשר רצה לקפוץ היה תופס בו והיה קופץ את הדרך.

קפיצת הדרך בימינו בישיבתנו הקדושה "נהר שלום"

גם בימינו ראינו קפיצת הדרך שהיתה בישיבתנו הקדושה מזמן מו"ר הגאון כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל. היה בישיבה חכם אחד שלמעשה היה הכח העיקרי בישיבה ושמו המקובל האלקי חכם אברהם כהן זצ"ל שהוא בנה עם מורנו ורבנו את ישיבת "נהר שלום", והיה מכתת רגליו ממקום למקום להביא כסף להחזקת הישיבה, כדי שמורנו ורבנו יוכל לשבת בנחת להרביץ תורת הסוד לעדרים, ושיהיו מכוונים ויתפללו בסידור הרש"ש. וזקני ירושלים מכירים את ר' אברהם כהן שהיה בא לבתי הכנסיות בשבת קודש ועושה מגבית עבור הישיבה.

והרבה פעמים היה עושה שבת בתל אביב יפו והיה שוכת בביתו של הרב החסיד ר' עזרא פרחיה כהן בתל אביב ברחוב השוק 3. [הוא אביו של הרב חיים כהן זצ"ל "החלבן", ובזמנו רבי עזרא היה ממש הפטרון של ישיבתנו הקדושה] וחכם אברהם היה מתארח אצלו בשבתות והיה הולך בשבת קודש בתל אביב לשבעה בתי כנסיות לעשות מגבית עבור הישיבה, ואנחנו זכינו שהייתי הולך עם מו"ר אבי שליט"א לביתו של חכם עזרא פעם בחודש, וכן הייתי הולך בחגים לבקר אותו עם הצדיק המקובל כה"ר יוסף וולטוך זצ"ל, והיה רבי עזרא ובנו ר' חיים מספרים לנו על רבי

אברהם הכהן דברי פלאות וספרו לנו ששבת אחת הלך רבי אברהם לכתת רגליו בכתי כנסיות בסביבתם ואחר כך ביקש לילך לשכונת "התקוה" לבית הכנסת רשב"י ברח' דרך לוד שהוא רחוק מביתו רגלית מהלך חצי שעה ובפרט שר' אברהם היה למעלה מגיל תשעים לקחה לו הדרך הרבה זמן, ומכיון שהיה השעה 10 בבוקר אמרנו לר' אברהם, עד שתגיע לבית הכנסת רשב"י של המצרים בשכונת התקוה יקח לך לפחות עד השעה עשר ארבעים וחמש, לכן לא כדאי לכבודו לילך לשם כי כבר המתפללים ישובו אל ביתם. אמר הרב אברהם לר' חיים בא עמי ונלך, תתפוס לי בחגורה שלי ותבא, והם מספרים לי את המעשה ובוכים בדמעות ואומרים לי, לא עברו 3 דקות וכבר הרב אברהם הכהן היה עומד על התיבה ודורש. פלא פלאות עשה הרב קפיצת הדרך וברגע אחד הגענו למקום ואנחנו שומעים ומתפלאים איך וכיצד ר' אברהם אוהב התורה וחפץ שיהיה כסף לשיבה כדי שהרב שרעבי יקרב את הגאולה בלימוד הקבלה. וכך היה הדבר נשנה בעוד שבתות, והיו שמחים ויודעים שעומד לפניהם מלאך, ואנחנו יודעים שר' אברהם היה אדם גדול מאד וזכה להעמיד את ישיבת המקובלים "נהר שלום" אשריהם ישראל.

"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה" (כת, י)

רמז נפלא בפסוק

פירש רש"י (כאן), ולמה הזכיר יציאתו? [דהיינו לשם מה התורה כותבת שיעקב יצא?] אלא מגיד שיציאת הצדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר, הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה, יצא משם, פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה. עד כאן.

ראיתי בספר ילקוט חמישאי בשם ספר "לקח טוב" רמז נפלא בזה, שהנה המלה "יעקב" עולה בגימטריא 182. והמלה "באר שבע" עולה בגימטריא 575. והמשפט "פנה הודה זוה והדרה", עולה בדיוק בגימטריא 393. ולכך רמז הפסוק, "ויצא יעקב מבאר שבע", "ויצא"- היינו "תוציא" את המספר "יעקב" שהוא 182, מתוך מנין המילים "באר שבע" העולים 575, דהיינו 575 פחות 182, יצא בדיוק 393, שהוא בגימטריא "פנה הודה זוה והדרה".

"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה" (כת, י)

מתי יצא יעקב מבאר שבע

בספר תפארת יהונתן (כאן, ד"ה וישא יעקב) כתב, שיעקב אבינו יצא מבאר שבע בערב פסח, ותפילת ערבית שתיוק היתה תפילת ערבית של ליל ראשון של פסח. ובאותו הלילה אמר הקדוש ברוך הוא ליעקב (בראשית כח, טו) והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך, והוא סימן לבניו שיהיה אותו הלילה של ליל פסח (שמות יב, מב) "ליל שמורים", ובפסחים (דף קט). לילה המשומר מן המזיקים.

"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה" (כת, י)

"ויצא" ר"ת ועשה יעקב צוואת אביו

"ויצא יעקב", ראשי תיבות ועשה יעקב צוואת אביו, שהוא יצא מבאר שבע והלך חרנה כדי לישא אשה, כאשר ציווהו אביו בסוף הפרשה הקודמת.

"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה" (כת, י)

איזה מזמור אמר יעקב ומדוע

הבן איש חי (דרושים ריש ויצא) מביא שבמדרש נאמר שכשיעקב יצא מבאר שבע אמר את פרק (תהלים קכ"א) שיר למעלות אשא עיני אל ההרים... ולמה דווקא מזמור זה? לפי שראה יעקב ברוח קודשו, שדרכו תהיה בסכנה גדולה בשני מקומות, בהר המוריה ובהר גלעד. בהר המוריה, שם רדף אחריו אליפז ונטל ממנו כל רכושו ונשאר עני ומחוסר כל, ושם נגלה אליו ה' במראה הסולם והבטיחו שישמור עליו, ויצילהו מכל רע. ובהר גלעד, שם רדף אחריו לבן וביקש לאבדו עם כל אשר לו. ונגלה לו ה' והזהירו לא להתעסק עם יעקב. לכן נשא יעקב תפילה פרק זה "אשא עיני אל ההרים", הם הר המוריה והר הגלעד, "מאין יבא עזרי" להנצל בהרים אלו? "עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ", השם יתברך הוא שישמרני ויצילני מכל רע.

"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה וַיִּפְגַּע בְּמַקְוֵם וַיֵּלֶךְ שָׁם כִּי בָּא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמַּקְוֵם וַיִּשֶׂם מְרֹאשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בְּמַקְוֵם הַהוּא" (כח, י-יא)

אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו יעסוק בתורה

רמז שאמר רבנו יהודה מועלם זצוק"ל בשם המפרשים, שהנשמה נקראת בשם יעקב, ולזה בא הפסוק לרמוז, כשהעובר "יוצא" ממעי אמו והנשמה [שהיא כאמור נקראת "יעקב"] יורדת לעולם הזה, "שבע" - משביעים אותה, תהי צדיק ואל תהי רשע (גדה דף ל:), "וילך חרנה" - שהיא באה לעולם הזה שכולו חרון אף. "ויפגע במקום" - הוא השטן שבא כבר משעה שהאדם נולד, וכמו שכתוב (בראשית ד, ז) לפתח חטאת רובץ, ופוגע בו, "וילך שם" - והאדם ישן ולא מתעורר, עד "כי בא השמש" - עת שקעה שמשו, ועל כן יפסיד האדם הזה את עולמו.

והעצה היעוצה לאדם מה עליו לעשות, "ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא" - "אבני המקום" פירושו התורה, וכמו שנאמר (דברים כב, כד) אבנים שלימות תבנה וגו' וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת. כלומר קח את התורה "וישם מראשותיו" - ושימה עטרת לראשך, והיא תשמרך.

וכך אומרת הגמרא (ברכות דף ה.) אם יצרו של אדם מתגבר עליו יעסוק בתורה, ואם לא הצליח יקרא קריאת שמע, שזה היחוד של הקדוש ברוך הוא, ואם לא הצליח, יזכור לו את יום המיתה. וגם זה מרומז כאן שנאמר "ויקח מאבני המקום" - שכאמור היא התורה, "וישם מראשותיו" - שאם לא הספיקה לו התורה לשומרו, יקרא קריאת שמע שעל המיטה, ואם גם זה לא הועילו "וישכב במקום ההוא" - יזכיר לו את השכיבה של האדם, דהיינו את יום מותו, ואז יתבטל ממנו היצר הרע. ויש אומרים שהעצה יזכור לו יום המיתה - הכוונה ליום המיתה של היצר הרע, עת עתיד להשחט ולהכרת מן העולם (סוכה דף נב.), וכשיזכור לו את יום המיתה שלו, הוא כבר יחרד, וירפהו.

"וַיִּפְגַּע בְּמַקְוֵם וַיֵּלֶךְ שָׁם כִּי בָּא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמַּקְוֵם וַיִּשֶׂם מְרֹאשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בְּמַקְוֵם הַהוּא" (כח, יא)

מתי יעקב אבינו ישן ומדוע

אמרו רבותינו (בראשית רבה פרשה ס"ח סי' י"א) "וילך שם" מלמד שרק שם לן, אבל י"ד שנה הקודמים שהיה בבית מדרשם של שם ועבר, לא ישן, אלא רק היה מתנמנם, לפי שהיה עוסק בתורה כל הזמן.

מי שמקדש עצמו ומתרחק מהשינה, נקרא "חי", כמו שמצינו בדוד המלך שהיה ישן שיתין נשמי (סוכה נו:). ונקרא חי וקיים, כמו שאמרו בראש השנה (דף כה.) ושלח ליה סימנא [ושלח להם סימן] דוד מלך ישראל "חי וקיים". כך גם ראינו שיעקב אבינו שכאמור לא ישן מפני עיסוקו בתורה, גם נקרא "חי" ולא מת, כמו שאמרו בתענית (דף ה:). יעקב אבינו לא מת.

עוד בא כאן הפסוק לרמוז שישן יעקב אבינו רק לאחר ג' שעות מהלילה, וכמו שכתב רבנו האר"י ז"ל (נגיד ומצוה ק"ש שעל המטה ד"ה עלית הנשמה) דיש סוד לישון בלילה רק אחר ג' שעות מצאת הכוכבים, לכן נאמר כאן "וילך שם כי בא", "בא" בגימטריא ג', הם ג' שעות שכבר "באה השמש", ורק אז "וילך שם".

נס קפיצת הר המוריה

כאמור לאחר י"ד שנה של לימוד תורה, הלך יעקב לחרן לביתו של לבן, כדי לקיים מצות אביו לישא אשה, והגמרא (חולין צא:) מוסיפה, שכשהגיע לחרן אמר, אפשר עברתי במקום שעברו אבותי והתפללו שם בהר המוריה ואני לא התפללתי? לכן חזר לאחור והגיע עד בית אל, והשם יתברך עשה נס מופלא, קיפל את כל ארץ ישראל והביא לשם את כל מקום הר הבית.

וזה שכתוב "וישכב במקום ההוא" מלמד שקיבץ הקדוש ברוך הוא את כל ארץ ישראל מתחת יעקב אבינו, וכל זה בגלל שהקדוש ברוך הוא רצה שיוכלו בניו לנחול את ארץ ישראל כדי שיבררו את ניצוצי הקדושה שבארץ ישראל, וכן כדי להשרות קדושה גדולה על כל ארץ ישראל.

ואם תאמר מדוע דוקא עשה זאת ה' עם יעקב אבינו ולא עם אבותיו? התשובה היא, שאברהם לא יכול היה לעשות זאת, כיון שנולד לו גם ישמעאל, ולא רצה השם שגם ישמעאל ינחל את ארץ ישראל. וכן לא יכל לעשות זאת ליצחק, מכיון שנולד לו עשו. לא כן יעקב שכל בניו צדיקים, כולם יכולים לנחול את הארץ.

מעלת מקום המקדש ואבן השתיה

כידוע שהר המוריה הוא "הר הבית" (משנה מדות פ"ב מ"א), וזהו המקום הקדוש ביותר, בו נמצאת אבן השתיה, מקום שממנו הושתת [נברא] העולם וכמו שאמרו רבותינו בגמ' (יומא נד:): ולשם הגיע יעקב אבינו ע"ה וכמו שאמרו בפרקי דרבי אליעזר (פרק לה).

וכתוב בזוהר הקדוש (בראשית דף ק"כ ע"א וע"י עוד בתיקוני זוהר תיקון ע') שכאשר הגיע יעקב אבינו אל אבן השתיה, התחילה האבן לדבר אליו ואמרה לו, אני ממתינה לך מיום שנברא העולם ועד עתה, כי ממני התחיל העולם, וממך יתחיל בנין עם ישראל כולו. כי עתה אתה הולך לבית לבן הארמי ששם מקום עמוק של הקליפות, ומכיון שאתה גלגול של אדם הראשון, צריך אתה לברר את אותם הניצוצות של הנשמות הקדושות שנפלו לקליפות, ומזה יבואו כל הנשמות הקדושות של עם ישראל, והם יקבלו את התורה ויעמידו ויקיימו את העולם, וכאן במקום הזה יהיה בית אלהים וזה שער השמים.

וכידוע שכאן במקום הזה ברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון שיעקב אבינו ע"ה הגלגול שלו, וכשם שיש לאדם לב באמצע הגוף שהוא המספק דם לכל העורקים ומחיה את האדם, כך אבן השתיה שהיא במקום של קודש הקדשים, משם ניזונים כל העולם כולו כל שבעים אומות העולם, ואברהם אבינו לא סתם בחר את אותו מקום, אלא מפני ש"וירא את המקום מרחוק", ראה שזה המקום שממנו הושתת העולם, וראה שכנגד מקום זה שנמצא כאן בעולם הזה, מכוון בעולם העליון מקום השפע של כל העולם, שכן בעולם העליון יש שבעים חלונות ששם ניזונים שבעים אומות העולם, ויש חלון ראשי שמשם ניזון כל העולם כולו, ולכן גם בחר לו אדם הראשון את המקום הקדוש ביותר בעולם, ובנה שם מזבח והקריב קרבן והתפלל ושייב לבוראו, וכבר במקום הזה אדם הראשון הקריב קרבן פר מקרין מפרים כנודע (בראשית רבה פרשה ד' סי' ח'), ועל מזבח זה הקריבו גם קין והבל את קרבנותיהם (פרקי דרבי אליעזר פרק כ"ג), וכאשר יצא נח מהתיבה, הקריב בזה המקום עולות (בראשית רבה הנ"ל). וכן אברהם אבינו נימול במקום הזה, וכאן עקד את יצחק בנו (תרגום אונקלוס בראשית כב, יד), והקריב קרבן לה' איל תמורת בנו. ודוד המלך רכש את המקום הזה בכסף מלא (כ"כ הרמב"ם בהלכות בית הבחירה פ"ב ה"ב, "שכן הוא מסורת ביד הכל"), כדי שלא לתת פתחון פה לגוים.

והנה צריך שלא יהיו שם צינורות מזוהמים. אמנם היום לצערנו שועלים הלכו בו, אלה הישמעאלים היושבים שם רחמנא ליצלן. ואנחנו צריכים את הגאולה, והיא תלויה בנו שנקבל עלינו לעבוד את הקדוש ברוך הוא, ועל ידי זה ינקה הקדוש ברוך הוא את המקום הזה מכל אומות העולם, ויבנה לנו את בית המקדש, שהוא צינור החיות של כולנו.

בעוונותינו שנחרב המקדש השפע שיורד לקודש הקדשים הולך לקלי'

והנה אנחנו צריכים לעשות הכל כדי שיבוא משיח צדקנו כדי לאקמא שכינתא מעפרא [להקים את השכינה מהעפר]. וראה מה שכתוב בס' ילקוט ראובני (תרומה) שבזמן ששלמה המלך בנה את בית המקדש לא היה חסר כלום, והיה יורד שפע גדול לקודש הקדשים, ומשם לבית המקדש, ומבית המקדש לירושלים ועיר ציון, ומעיר ציון ירד השפע לארץ ישראל, ומארץ ישראל ירד לכל העולם כולו. אבל אחרי שחטאנו, אין לנו את הכלים לקבל את השפע. השפע יורד לקודש הקדשים אבל קודש הקדשים חרב ואין בית קיבול לקבל השפע ואז יורד השפע למקדש, והוא גם כן חרב ויורד השפע ישר לירושלים, וירושלים בעוונותינו גם כן חרבה ויורד השפע לארץ ישראל, וארץ ישראל חרבה ולכן כל השפע הולך לקליפות, לגוים, לאמריקה סעודיה וכדומה ופה אנחנו מקבלים רק את התמצית.

והטעם שיכלו הגוים להחריב את בית המקדש (ראה דרשות מהר"ץ עמ' ש'), כי המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה (מדרש שוחר טוב ל, א), ולא היו הגוים יכולים להחריב את בית המקדש. מה עשה הקדוש ברוך הוא, לקח את בית המקדש של מעלה למקום אחר, ושוב לא היה בית המקדש של מטה מכוון כנגד של מעלה, ואז היתה לגוים רשות להחריבו. וזה שנאמר, זנח ה' מזבחו נאר מקדשו (איכה ב, ז), כלומר זנח ה' את בית המקדש של מעלה.

ולכן אנחנו צריכים לחזור בתשובה שלמה ולקבל עלינו עול מלכות שמים וקיום המצוות, וכך יחזור הדבר לקדמותו על ידי בניית בית המקדש, מקום השכינה.

"וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם וַיִּלְךְ שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מְרֹאֲשֵׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בְּמָקוֹם הַהוּא" (כח, יא)

היכן היה בית מדרשו של שם ועבר

רש"י (כאן) מפרש "ויפגע במקום", לא הזכיר הכתוב באיזה מקום, אלא במקום הנזכר במקום אחר, הוא הר המוריה שנאמר בו (לעיל כב, ד) וירא את "המקום" מרחוק. עד כאן לשונו. כלומר לא פירשה התורה היכן הוא המקום שישן יעקב, אך דורשים זאת מהמילה "במקום" הנזכרת כאן וגם לעיל, וכשם ששם המקום הוא הר המוריה אף כאן כן הוא.

ודבר זה נרמז בפסוק, וכמו שכתב בעל הטורים (לעיל כב, ב) על הפסוק "אל ארץ המוריה" בגימטריא בירושלם. ובהמשך (כב, ד) כתב, "את המקום", בגימטריא זה ירושלים. וכך גם כתב הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל בספרו חכמת התורה (וישב עמ' ס"ח) וזה לשונו, יעקב למד בבית שם ועבר, והיכן היה בית שם ועבר? נראה דהיה בהר המוריה מקום המקדש. דכיון דאבותינו היו מתפללין שם, כמו שאמרו חז"ל (פסחים פח.) דיצחק קראו להר המוריה "שדה" דכתיב (לעיל כד, סג) ויצא יצחק לשוח "בשדה", הרי דשם היה מתפלל. וביעקב אמרו חז"ל (סנהדרין צה:) שאמר, אפשר שעברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ולא התפללתי? אם כן מוכח דזה המקום שהיו מתפללין אבותינו בו, ואמרו חז"ל (פסחים שם) דיעקב קראו "בית", הרי דשם היו מתפללין. והרי אמרו חז"ל (ברכות ו.) במקום רנה, שם תהא תפילה וכו', ממילא נשמע להיפוך, במקום תפילה, שם תהא רנה, והוי שם מקום לימוד בית שם ועבר. עד כאן לשונו.

כלומר כאן כתוב על יעקב שהצטער על שעבר במקום שהתפללו אבותיו והוא לא התפלל שם, ולכן שב בדרך נס לאותו מקום. ואנו יודעים שמקום תפילת האבות הוא בהר המוריה, יוצא שיעקב שב להתפלל בהר המוריה. וכיון שהלכה היא שבמקום התפילה, שם הוא מקום לימוד התורה, נשמע שבוודאי בהר המוריה היתה קבועה ישיבת שם ועבר.

"וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם וַיִּלְךְ שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ" (כח, יא)

בימי רבי הוהזרו השעות החסרות

איתא במדרש בראשית רבה (פרשה ס"ח סי' י') ששקעה השמש ליעקב אבינו פתאום שלא בעונתה כדי שילין שם, והובא ברש"י (כאן ד"ה כי בא).

ובירושלמי מסכת כלאים (פ"א ה"ג) איתא עובדא הפוכה, שביום שנפטר רבי יהודה הנשיא, ראו כולם מעשה ניסים, שאותו היום ערב שבת היה, ונתכנסו כל העיירות להספידו, ועד שגמרו את הקבורה בבית שערים, היה זה סמוך לכניסת השבת, ומשום כבודו של רבנו הקדוש נתארך היום ועמדה השמש במקומה במשך כמה שעות עד שיספיק כל אחד ואחד להגיע לביתו ולמלאות חבית של מים ולהדליק הנר, ורק כשגמרו, שקעה החמה, ויצאה בת קול ואמרה להן, כל מי שלא נתעצל בהספדו של רבי, יהא מבושר לחיי העולם הבא, ומיד קרא הגבר ועלה עמוד השחר.

והנה ידוע (ילקוט ראובני יתרו עה"פ ומשה עלה) שרבי יהודה הנשיא הוא ניצוץ של יעקב אבינו, ולכן התחיל רבי את המשינות בדין (ריש ברכות) מאימתי קורין את שמע בערבית, כיון שיעקב אבינו תיקן את תפילת ערבית (כדאיתא ברכות כו:), ולכן רבי יהודה "הנשיא" בראשי תיבות, הוא ניצוץ של יעקב אבינו. לכן אפשר שביום פטירתו של רבי, החזירו מן השמים את השעות שהחסירו ליעקב אבינו שהוא משורשו, ולכן ברבי לא שקעה החמה אלא התאחרה עד שכל אחד הגיע אל ביתו.

"וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם וַיִּלְךְ שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ" (כח, יא)

יעקב תיקן תפילת ערבית ומרומז בשמו

אמרו חז"ל (ברכות כו: ובראשית רבה פרשה ס"ח סי' ט') שהאבות הקדושים תיקנו את התפילות. אברהם תיקן את תפילת שחרית שנאמר (בראשית כב, ג) וישכם אברהם בבקר, יצחק תיקן תפילת מנחה שנאמר (בראשית כד, סג) ויצא יצחק לשוח בשדה, יעקב תיקן תפילת ערבית שנאמר (כאן) ויפגע במקום.

כתב רבי יצחק אבוהב זצ"ל בספרו מנורת המאור (פ"ב תפילה עמ' 34) שדבר זה מרומז באות השניה של שמות האבות, לפי שהאות השניה של אברהם היא האות ב', הפותחת את המילה בוקר, הוא הזמן שתיקן אברהם תפילת שחרית

בבוקר, וכן האות השניה של יצחק, היא האות צ', זהו צהרים שתיקן בו תפילת מנחה, והאות השניה של יעקב היא ע', ערב, שתיקן בו תפילת ערבית.

"וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם וַיִּלְךְ שָׁם בִּי בַּא הַשָּׁמַיִם" (כח, יא)

אם שקעה השמש על האדם, ידע שאדרבה ה' חפץ בו ביחידות

איתא במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ח סי' י') וזה לשונו, ביקש יעקב אבינו לעבור, נעשה לו כל העולם כולו כמין כותל לפניו. "כי בא השמש" רבנן אמרי כיבה השמש, מלמד שהשקיע הקדוש ברוך הוא גלגל חמה שלא בעונתה... משל לאוהבו של מלך שבא אצלו לפרקים, אמר המלך, כבו את הנרות, כבו הפנסין, שאני מבקש לדבר עם אוהבי בצנעה. כך השקיע הקדוש ברוך הוא גלגל חמה שלא בעונתה, בשביל לדבר עם יעקב בצניעה. עד כאן.

פירוש, כראות יעקב שלהיכין שיפנה "כותל" כנגדו, והיה נראה כי ה' "כיבה" את אור השמש, והחשיך את כל העולם סביבו, התחזק באמונתו מתוך ידיעה ברורה שאדרבה אין כאן לא חושך ולא הסתרה, כי אם הארה והתקרבות, כיון שהקדוש ברוך הוא מבקש לדבר עמו בצניעה, ודייקא בזמן זה משפיע עליו כל טוב. ולכן, תיקן יעקב תפילת ערבית (ברכות כו:), להורות לבני ישראל לדורות עולם, שבכל עת ועונה ואף בעת ערבוביא, בעת ששקעה השמש והחושך יכסה ארץ, אדרבה יתפלל ויתקרב אל ה', מתוך האמונה שהכל לטובה להאיר לו. ואל יחשוב האדם כי אין השם יתברך חפץ בו ובתפילתו. כי דווקא בעת כזאת הקדוש ברוך הוא קורא לו, "אני מבקש לדבר עם אוהבי בצניעה". ואדרבה גדול כוחה של תפילה מתוך אמונה שלימה להוציא את האדם מכל מיצר ומצוק ולהנחילו רוב רווח.

וכבר ביאר הרב הקדוש הבית ישראל זי"ע (פרשת ויצא) שהתגלות הקב"ה בחלום ליעקב, היא על דרך שמצינו בנביא יחזקאל (פרק א') שראה מראות אלהים ואת כל מעשה המרכבה, ונעשה הדבר דווקא בבבל בחוץ לארץ מקום טומאה, כדי לחזק את אמונתם של ישראל שהקדוש ברוך הוא לא עזבם, אלא (ישעיה מג, יד) למענכם שולחתי בבלה, וכמבואר באריכות בזוהר הקדוש (ח"ב דף ב' ע"ב), כך מטעם זה נגלה הקדוש ברוך הוא אל יעקב דווקא בצאתו לחרן, בתחילת הליכתו לגלות אצל לבן, להראות לו שהוא נמצא עימו גם בשעה קשה זו ולעולם לא יעזבנו.

לבקש רק מהשם

יש אנשים שבשעה שזקוקים לעזרה, פונים לאיזה גופים או עסקנים שיעזרו להם, ובאמת צריכים הם לפנות ישר אל אבינו שבשמים. משל למה הדבר דומה, לעני המחזר על הפתחים, ובדרכו נקש על דלתות ביתו של עשיר העיר, הלה פתח את ביתו וגם את לבו והעניק לו מתנת ידו. לאחר זמן נודע לעני שרעהו העני גם כן הלך לבית העשיר וקיבל ממנו סכום הגון ביותר, פי כמה וכמה ממה שהוא קיבל. ויחר לו מדוע הוא קיבל פחות מרעהו. וירץ אל העשיר וישאלהו מה נשתנה חלקי מחלקו, מדוע אני זכיתי לסכום קטן ואילו הלה יצא ברכוש גדול? השיב לו הגביר, הנה אתה מסבב על פתחי העיר, ובדרך הליוכך פנית אלי, וידעתי היטב כי בדעתך להמשיך לקבץ נדבות משאר בני העיר, על כן לא ראיתי כל צורך להעניק לך כל מחסורך, אלא המשך בשלך ופרוטה לפרוטה מצטרפת. אבל רעך, עלה אל ביתי ובצר לו תיאר בפני את המחסור השורר בביתו, כי אין לו לחם לאכול ולא בגד ללבוש, והודיעני נחרצות שאינו זז מכאן עד שאמלא אותו בכל טוב. ממילא הרגשתי את כובד האחריות המוטל עלי ונעניתי לו כפי בקשתו.

והנמשל מובן, דהאדם שבצר לו פונה אל רהבים ושטי כזב ומורה להם להסתדר בפנותו לפלוני ובבקשתו לאלמוני וכדו' ובסוף נזכר בהקב"ה, אומר לו הבורא, אם אתה רוצה להסתדר לבד, בבקשה, אבל אל תבוא אלי אח"כ בתלוונה. ולעומתו רעהו הטוב ממנו בראותו כי צר לו, פונה ישר לבורא עולם אב הרחמים ומבקש ממנו את גודל טובו וחסדו שיעזור לו ויחונן אותו כי אין עוד מלבדו אומר לו ה' יתברך השלך על ה' יהבך, והוא יכלכלך, אני יסתדר ויעשה לך כל מה שאתה צריך כפי בקשתך.

הכל לטובה

ואיתא בסדר עולם (רבה השלם פ"ב, ויש בזה כמה גירסאות) שרחל ולאה היו "תאומות", רחל מתה בעודה בת ל"ז שנים, ואילו לאה מתה בהיותה כבת מ"ד שנים. נמצא שלאה האריכה ימים יתר על רחל אחותה בשבע שנים. יש שביארו זאת על שבימי חייה עברה לאה "שבע שנים" קשות ומרות, בהם כלו עיניה לראות היאך יעקב עובד את אביה תמורת רחל אחותה, ואילו היא עומדת להנשא לעשו הרשע, וכנגד שנים אלו זכתה לשהות עם יעקב לבדה, בשבע שנות חייה הנוספים על חיי רחל אחותה.

והלימוד לעניינינו הוא, שאפילו בעת שנראה לאדם שבאים עליו המים הזדונים וימים קשים, יאמין שאך לטובתו נתכוון שוכן מרומים, וידע נאמנה שאינו מבין כלום בחשבונות שמים, כי (ברכות ס:) כל מאי דעביד רחמנא לטב עביד.

כל "אוי" הוא "טוב"

וכבר אמרו, כי זעקתו של המתייסר והגונח מכאבים היא, "אוי... אוי... אוי..." והנה "אוי" בגימטריא שבעה עשר, שהיא הגימטריא של המילה "טוב", לומר לך כי כל "אוי", "טוב" הוא, אלא שפעמים ה"טוב" נסתר הוא, ולכן ה"טוב" כאן נמצא רק בהסתר - בגימטריא, ולא בגילוי.

"ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו (כה, יא)

כתב רש"י (כאן, ומקורו טהור מבראשית רבה פרשה ס"ח ס' י"א וכ"ה בגמ' חולין צא:): וזה לשונו, עשאן [יעקב הניח את האבנים] כמין מרוב סביב לראשו שירא מפני חיות רעות [לכן כדי להגן על ראשו מפני החיות הרעות הקיף את ראשו באבנים]. התחילו [האבנים] מריבות זו את זו, זאת אומרת עלי ניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי ניח. מיד עשאן הקדוש ברוך הוא אבן אחת, וזה שנאמר (להלן פסוק י"ד), ויקח את "האבן" אשר שם מראשותיו. [בלשון יחיד, לפי שנעשו כל האבנים אבן אחת.] עד כאן לשונו.

מנין האבנים ומדוע

מובא בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ה), לקח יעקב שתיים עשרה אבנים מאבני המזבח שנעקד עליו יצחק אביו, וישם אותם מראשותיו באותו מקום, להודיע שעתידים לעמוד ממנו שנים עשר שבטים, ונעשו כלן אבן אחת, להודיעו שכולם עתידים להיות גוי אחד בארץ.

פלאי פלאות נעשו באבנים אלו

דבר פלא מצינו, שמני אז שנעשו האבנים לאחת, נעשו באבנים אלו פלאי פלאות, גם כשעברו ישראל את הירדן, וכן לימים, כשהלך דוד במערכה נגד גולית הפלשתי, שלקחן ביחד עם מקלו של יעקב, והכריעו. שכך מובא באגודת שמואל בשם סוד מישרים כשדוד הלך להלחם עם גולית על הפסוק (שמואל א, יז, מ) ויקח מקלו בידו ויבחר לו חמשה חלוקי אבנים מן הנחל, וזה לשונו, "מקלו", נזדמן לו מקל של יעקב. "חמשה", חמשה חומשי תורה. "חלוקי אבנים", מאותן אבנים שנתחלקו ליעקב לאחר שנתחברו להיות אבן אחד מראשותיו. והם הם שלקחו ישראל בעבר הירדן, וכך כתיב (יהושע ד, ג) "הכין", שכבר מוכנים היו להם. ולכן כתיב כאן "מן הנחל".

נס התפוח ברבי יהונתן אייבשיץ

ובענין זה של חיבור כל האבנים לאבן אחת מסופר על ר' יהונתן אייבשיץ (תורת הפרשה זכאי עמ' 183) כשהיה קטן, קנה אביו תפוחים לכבוד האורחים שהיו אמורים להגיע לבקרם. וכשראה את עיני יהונתן צופיות על התפוחים... הזהירו אביו ואמר לו, תפוחים אלו לאורחים מזומנים, אל תאכל מהם! יהונתן בחשקו בתפוח עד מאוד, הפציר באביו, אחת היא לי לך אבי, תן לי רק אחד. אבל אביו לא נתן לו, ובהכירו את בנו, החביא את התפוחים במקום מסתור. אולם יהונתן בפיקחותו ראה היכן החביא אביו את התפוחים, ובלכת אביו, ראה כי טובים הם למאכל ותאווה הם לעינים, עד שאכלם כולם אחד מהם לא נותר. ובבא אביו להגיש לאורחים את התפוחים, ראה שלא נשאר מהם דבר. אמר אל בנו, מה עשית, ביישת אותי, כעת אין לי מה להגיש לאורחים. ואם התגברה עליך תאוותך, היה לך לאכול אחד בלבד, ולא לכלותם עד בלי השאיר מהם זכר ושריד. הבן החכם אמר לאביו, אכן אבי, אני אכלתי רק תפוח אחד, אלא שנעשה נס בתפוחים, כמו שנעשה באבנים של יעקב שהתווכחו עלי ניח צדיק ראשו, ונעשו אבן אחת, אף כאן התפוחים התווכחו, עלי יברך צדיק, ולכך כולם נהיו לאחד.

לשמור על הראש מדעות והשקפות זרות

מזרנו ראש הישיבה מקשה בספרו קול יהודה (ויצא עמ' קמ"א) מדוע יעקב שם אבנים רק מסביב לראשו הרי ממה נפשך אם פחד יעקב מפני חיות רעות, למה רק על ראשו פחד, והלא על כל הגוף היה לו לפחד ולשים אבנים סביב כל גופו ואם לא פחד מחיות רעות מדוע מסביב לראשו שם?

ומבאר דאה"נ יעקב אבינו לא פחד מהחיות הרעות הגשמיות, אלא פחד מחיות רעות ברוחניות שהם הדעות הרעות וההשקפות הזרות שבראש ומזה פחד יעקב שמא יתקלקל הוא או בניו במשך כל שנות קיום עם ישראל מדעות והשקפות זרות, ופן יכנס בראש דעות מינים ואפיקורסים, ואז הסכנה היא לראש. לכן, יעקב אבינו בידעו זאת, לקח

מאבני המקום, שהם אבנים קדושות של בית המקדש להגן על הראש, כי שם עיקר הפחד, ואז אם השכל שמור, אין חשש מחיות רעות, ועם ישראל חי וקיים בקדושתו ובטהרתו. ומעשה אבות סימן לבנים וכמו שמלמדנו הרמב"ן (פרשת לך לך יב, ו)

"וַיִּחַלְסוּ וְהָנְהוּ סֶלֶם מְצָב אֶרְצָה וְרֵאשׁוּ מִצִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהָנְהוּ מְלֹאכֵי אֱלֹהִים עֲלֵיהֶם וַיִּרְדּוּ בָּו" (כת, יב)

הקב"ה חפץ לקדש את החומר

מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, הביא אותנו לזה העולם, עולם שיש בו את כל הפיתויים והניסיונות, ורוצה שנעבוד אותו דווקא בעולם הזה, עם כל הניסיונות והקשיים שיש, והעיקר שנקדש את האמצעי - שניקה את ה"עולם הזה" עם כל מה שיש בו, כסף, זהב, אכילה ושתייה ונקדשם, נעלה אותם מעלה מעלה.

צום קול ממון

ומובא בספרים הקדושים (טוב טעם, דיין, פרשת ויצא, הוצאת מכון הכתב) ש"סולם" בגימטריא "צום", וגם בגימטריא "קול", וגם "ממון", ללמדנו שהדרך לעלות בסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, להגיע אל הבורא להתדבק בו וללכת בכל דרכיו, היא על ידי צום קול וממון לעבודתו יתעלה, וכאשר יבואו הדברים להלן בהרחבה בעזרת השם.

סולם בגימטריא ממון

ראיתי בספר משפט צדק על תהלים (סי' ע"ב), שכתב משם ר' ישראל בעל שם טוב ז"ל (בספר בעל שם טוב ויצא סי' ג'), תיבת "סולם" בגימטריא "ממון" וביאור הפסוק, והנה סולם שהוא הממון "מוצב ארצה", שהוא הבלי העולם הזה, אבל "ראשו מגיע השמימה", שעל ידי הצדקה והמצוות שהאדם עושה עם ממונו, זוכה לעולם הבא. כל העולם רודף אחרי הממון, מחפשים כל היום כסף ועוד כסף. יש אנשים שיש להם מאות מליוני דולרים ויותר, בכסףם יוכלו לחתן את צאצאיהם לעוד מאה דורות, אך הם לא רגועים, ממשיכים לרוץ במרוץ אחרי אליל הכסף. אבל מכל מקום הכסף הזה "ראשו מגיע השמימה" גם הכסף יש לו שורש גבוה מאוד, כי על ידי הכסף יכול האדם לעשות הרבה עבודת ה', יכול לקנות ציציית, תפילין, אתרוג, לעשות צדקות וחסדים, לפתוח כוללים ועוד. ואז ראשו מגיע השמימה, אדם כזה מעלה את הכסף למקום עליון.

וכן הוא אף באדם שמתעסק בעבודתו, אף שעצם התעסקות זו היא התעסקות בחומריות ובארציות, אך אם האדם מכוין שהוא עובד כדי שתהיה לו פרנסה לכלכל את משפחתו בדרך ה', אז בזה הוא הופך את החומריות לרוחניות - לעבודת ה'.

סולם בגימטריא צום

כאמור "סולם" בגימטריא "צום", רמז לאכילה. האכילה בעצם היא דבר מאוד חומרי, ישנם אנשים אשר ההכנה לאוכל לוקחת להם שעה, ועצם האכילה לוקחת להם שלוש דקות בלבד... שורפים זמן רב על החומריות. גם עצם הדבר שהאדם צריך לאכול, מראה על פחיתותו של האדם, שאם כמה שעות הוא ללא אכילה, כבר מתחיל להרגיש סחרחורות.

אבל אדרבה חפץ הקב"ה שהאדם יקדש את האכילה וזהו "סולם מוצב ארצה" מוצב בחומריות, אבל "וראשו מגיע השמימה", אדם שמברך קודם האכילה והשתיה בכוונה, ואחר כך מברך ברכה אחרונה. אוכל כדי שיהיה לו כח לעבודת ה', אמר דברי תורה בתוך הסעודה, אוכל במקום צנוע ולא ברחוב... אדם זה "ראשו מגיע השמימה", לפי שהוא מקדש את החומר. תורתנו אינה מצוה לעשות תעניות וצומות, חוץ מיום אחד בשנה ביום הכיפורים, וגם אז, היא מצוה אותנו ביום הקודם לו להרבות באכילה, חפץ התורה היא שאנו נקדש את אכילתנו, ולכך אין איסור לאכול בשר ולשתות יין, אך יעשה זאת בשבתות בימים טובים ובסעודות מצוה, ואף יקבל על כך שכר מן השמים, שכיבד את השבת בבשר משובח ויין כדת.

"סולם" גימטריא "קול"

וכן "סולם" בגימטריא "קול", ללמד שאם קובע עתים לתורה בחשק גדול שזה בחינת "קול" התורה, הרי הוא עושה מזה שליכות ל"סולם המוצב ארצה", ועל ידי זה "ראשו מגיע השמימה".

זהירות משמיעת קול אשה

עוד אפשר לומר "סולם" גימטריא "קול", רמז לקול באשה ערוה, המרמז על עניין תאוות נשים, שזה בעצם דבר חומרי, אך כשהאדם מקדש את עצמו ונושא אשה וחי בקדושה ובטהרה, אזי "וראשו מגיע השמימה", יכול להגיע לדרגות גבוהות.

ג' הדברים הנוכרים, שהם ג' התאוות שבני אדם נמשכים אליהם הם "ממון", "אכילה", "נשים" האדם יכול לקדש את האמצעי ואדרבה על ידיהם להגיע לדרגות גבוהות מאוד, ואין סוף לדרגות. ולזה נמשל הדבר לסולם שראשו מגיע השמימה, שיש בו דרגות בלי סוף, דרגות על גבי דרגות. וככל שהאדם מקדש יותר את האמצעי, עולה עוד דרגה ועוד דרגה. וכאשר האדם מקדש את עצמו בדברים אלו, כבר מתחיל להיות בגדר מלאך ולכך ממשיך הפסוק "והנה מלאכי אלהים".

ואומר רבנו המהר"ח בספר שערי קדושה (שער ב' חלק ג') שהאדם, הוא חצי מלאך וחצי בהמה, הנשמה של האדם היא ממקום גבוה, היא בגדר מלאך. ואילו גופו של האדם, שהוא מהעפר, מהחומר, הוא בגדר בהמה. ואם האדם מגביר את כח המלאך שבו, היינו את הנשמה הטהורה שלו, מגביר את הרוחניות על החומר, נהפך להיות בגדר מלאך, ואם חס ושלום אחרת, אזי נהפך להיות בהמה.

לא להתיימשך מנפילות

אבל חייבים לדעת עוד דבר, שלא להבהל חלילה אם יש נפילות. כשעולים בסולם לפעמים גם נופלים, "שבע יפול צדיק", אבל "וקם", חלילה להשבר, אלא צריך לקום ולהמשיך לעלות. וזה שנאמר "והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו", גם כאשר יורדים, עדיין נשארים הם בגדר "מלאכי אלהים", אלא שצריך לשאוף להמשיך לעלות.

ברוחניות יסתכל "ממעל" ובגשם "מתחת"

ברוחניות צריך האדם להסתכל תמיד על מי שהוא במדרגה למעלה ממנו, אם פלוני יודע כמה מסכתות בעל פה, ירצה שגם לו תהיה אותה ידיעה ומעלה, בבחינת קנאת סופרים תרבה חכמה (ב"ב דף כ"א.), שאילו יסתכל על מי שלמטה ממנו, אזי יסתפק במצבו ולא יוסיף לעלות. מה שאין כן בגשמיות, צריך האדם להסתכל על מי שתחתיו, ובה ישמח תמיד בחלקו שה' נתן לו. אבל אם יסתכל על מי שלמעלה ממנו, ירוץ תמיד אחרי הממון ויתבטל מעבודת ה'. וזהו הנאמר (דברים ד, ט) בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, "בשמים" היינו ברוחניות, יהיה מסתכל "ממעל", על מי שלמעלה ממנו וכך ישאף תמיד לעלות, ואילו "ועל הארץ", בדברים הגשמיים, "מתחת", יסתכל על מי שמתחתיו.

העבד ה"גאון"

אבל יש כאלה שמהפכים את הסדר, כמו שמסופר על אדון אחד שציוה לעבדו שיסיר את שלבי הסולם העולה אל גג, כדי שלא יעלו גנבים בלילה לגנוב את התאנים ששטחו שם לייבש. מה עשה העבד, עלה שלב והוריד את השלב שמתחתיו, עלה עוד שלב והוריד את השלב שמתחתיו וכשהגיע לגג, אמנם לא נשארו שלבים בסולם, אך גם לא יכל לרדת... צעק עד שבא האדון ועזר לו לרדת מהגג, ואמר לו, טיפש, היית צריך לרדת מהסולם, ובכל שלב שאתה יורד היית מוריד את השלב שלמעלה ממנו.

יום אחד הניח האדון בבור חביות יין למשמרת, ושוב ציוה על העבד שיסיר את שלבי הסולם היורדים לבור, כדי שלא יוכלו לגנוב את החביות. הלך העבד ועשה כמו שאמר לו האדון בפעם הקודמת, ירד בסולם ובכל שלב שהיה יורד הסיר את השלב שלמעלה ממנו. אך כשהגיע לתחתית הבור, לא נשארו שלבים בסולם ולא יכל לעלות, שוב צעק עד ששמע אדונו ובא לעזרתו ויכעס עליו, טיפש שכמותך, בכל פעם אתה עושה את ההיפך ממה שצריך לעשות!

כך יש בני אדם שברוחניות מסתכלים על מי שבמדרגה פחותה מהם, ולכן אינם מתאמצים לעלות יותר, ואילו בגשמיות מסתכלים על אלה שמעליהם, לזה יש מכונית, אז גם לי יהיה, לזה יש בית יפה, אז גם לי יהיה, ולכן הולכים לעבוד כדי למלא תאוותם, ולא יודעים את הנאמר (קהלת ט, יא) לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עושר, אלא צריך לדעת שהכל לפי מה שגזר ממרום על האדם אותו יקבל, ואל יבזבז את זמנו להבל ולריק.

"וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֹלָם מַצֵּב אֶרְצָה וְרֵאשׁוֹ מֹגִיעַ הַשְּׁמַיְמָה וְהִנֵּה מַלְאָכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ" (כת, יב)

המדרגה העליונה שבסולם שהתגאתה על חברותיה

כתב רבנו יוסף חיים זצ"ל בספרו עוד יוסף חי (ריש ויצא) בשם אביו בספרו מדרש אליהו, וזה לשונו, סולם בגמטריא ממון. הוא "מוצב ארצה", האדם רואה בעיניו שעל ידי עסק משא ומתן שעושה ב"ארץ" הוא מרויח ואוסף ממון,

אך באמת "ראשו מגיע השמימה", לפי שהכל תלוי בהשגחת הבורא יתברך ורצונו, כי אם ירצה השם יתברך שיהיה לזה ממון, הוא מרויח, ואם לאו, יפסיד ויהיה בעל חוב לאחריים. ויש בני אדם שעולים בעסק הממון ובמשא ומתן ונעשים עשירים גדולים, ויש בני אדם שיורדים בעסק שעושים, ומאבדים אף את הקרן שהיה בידם.

והוסיף הבן איש חי, "אמרתי משל". סולם שהיו לו עשר מדרגות, והיה הסולם נשען על קיר הבית, ואפילו שהיו מעלות הסולם שוות בגודלם, על כל זאת המדרגה העליונה התגאתה מעל כולם, ותאמר לחברותיה, נתנני בעל הבית הזה עליונה על כולכם וישימני לראש לכם. והנה היה איש מהלך וישמע את הדברים שדיברה ויחרה לו על גאוותה, ויגש אל הסולם ויהפכהו, ותהי עתה העליונה למטה, והתחתונה ממעל. והנה אז המעלה אשר נתגאתה בראותה את אשר קרה לה תתנחם, וזאת התחתונה אשר הורמה לא נתגאת, פן יבוא איש ויהפכנה. והנמשל הוא, אליכם אישים אקרא אל תתגאו בעשרכם, כי העושר הוא כמעלה הסולם, גלגל הוא שחוזר בעולם. עד כאן.

"וַיַּחְלֹם וַהֲנֵה סֵלָם מְצַב אֶרְצָה וְרֵאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וַהֲנֵה מְלֹאכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וַיְרַדִּים בּוֹ" (כח, יב)

אפילו המלאכים נתקנאו ביעקב אבינו ורצו להזיקו

שנינו בגמרא (חולין צא:): שהמלאכים היו עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה במרכבה ויורדים ומסתכלים בדיוקנו של יעקב שנמצא למטה והיו רוצים לסכונה ליעקב. מיד והנה ה' נצב עליו. אמר רבי שמעון בן לקיש, אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, כאדם שמניף על בנו. עד כאן. ופירש רש"י, בעו לסכונה, מחמת קנאה. נצב עליו, לשמרו. שמניף על בנו, כמניפה להצילו מן השרב. עד כאן.

והנה לשון הגמרא "לסכונה" צריכה ביאור, והיה לומר לאזוקיה או לפגוע בו וכיוצא בזה? גם לשון הגמרא "מניף על בנו" צריכה ביאור, שהרי לא מהשרב היה צריך שמירה להניף עליו, אלא להגן עליו מהסכנה, ולזה לא מועילה מניפה העושה רוח?

ביאר הרב הקדוש ר' משה צבי מסאווראן ז"ל (נדפס בספרו), שבשעה שיעקב אבינו ישן, ראו זאת הסטרא אחרא ונתקנאו בו, שכן בשעת לקיחת הברכות, מן השמים עזרו שיסתלקו משם כל כוחות הטומאה, וזה סוד לקיחת הברכות ב"ערמה", דלכאורה מה היה צורך בזה שיצחק אבינו יקרא לעשו וכו', אלא שבזה נעשה סילוק הטומאה שלא יינקו מהברכות, ולכן כשראו אותו ישן, רצו לנקום בו על זה. ועוד נתקנאו בו גם הסטרא אחרא וגם המלאכים ביותר, לפי שדמות אדם שבכסא הכבוד היא דמותו של יעקב אבינו הבחיר שבאבות, ולכן היו רואים דמות זו למעלה, ושוב יורדים לבדוק האם באמת זו אותה דמות, ומכיון שראו שזה אותה הדמות, אמרו איך יתכן שאדם כזה שהוא בן שבעים ושבע [שבגיל ששים ושלוש עזב את אביו וארבע עשרה שנה למד, הרי שבעים ושבע], לא נטמא?

מיד קנאו בו ביעקב אבינו, ורצו להראות שהוא רק בן אדם, ואינו ראוי להקבע צורתו בכסא הכבוד, ולכן רצו "לסכנו" היינו לחממו ולהכשילו בטומאה, מלשון (מלכים א, א, ב) ותהי לו "סוכנת" הנאמר באבישג השונמית. ועל זה הגין עליו הקדוש ברוך הוא שהניף עליו במניפה "לצננו" מהחום.

ושמירה זו הזכיר יעקב אבינו להלן (בראשית מח, טז), המלאך הגואל אותי מכל "רע", הוא יברך את הנערים גם כן באותה שמירה עליונה, על דרך ששנינו (מכות י:): בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו.

"וַיַּחְלֹם וַהֲנֵה סֵלָם מְצַב אֶרְצָה וְרֵאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה" (כח, יב)

כמה שליבות היו בסולם של יעקב

נחלקו המפרשים במנין השליבות שהיו בסולם שראה יעקב אבינו עליו השלום. במדרש תנחומא (מובא ברמב"ם במורה נבוכים מאמר ב' פ"י) שהיו ארבע שליבות. וכן כתב בפשיטות הכלי יקר (בראשית א, א ד"ה ויש עוד דרך). ואילו במדרש בראשית רבה (פרשה ס"ח סי' י"ב) מובא שהיה שבע שליבות.

"וַהֲנֵה מְלֹאכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וַיְרַדִּים בּוֹ" (כח, יב)

מי היו אותם מלאכים

בפירוש הרא"ש בפרשת בראשית (ו, ב) כתב דבר נפלא, שהמלאכים שעלו בסולם, היו שני מלאכי חבלה, עזא ועזאל, מהנפילים שירדו לארץ בימי דור אנוש ובני קין, ובאו אצל נערה בתולה צדקת, שהיתה אשה יפה מאד, וביקשו להיות עמה. אמרה להם, לא אשמע לכם, אלא אם תתנו לי כנפיים שלכם, ונתנו לה כנפיים ופרחה לשמים, ואחזה פני כסא הכבוד, והקדוש ברוך הוא פרש עליה הענן שלו וקבלה וקבעה במזלות, והוא מזל בתולה השולט בחודש אלול.

ומאחר שנשארו המלאכים בלי כנפיים, שוב לא היו יכולין לעלות השמימה, ונשארו בארץ עד שמצאו סולם שיעקב אבינו חלם עליו ועלו בו, והקדוש ברוך הוא הפילם לארץ, וזהו מה שנאמר, והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. אמנם במדרש רבה (פרשה ס"ח סי' י"ב) ובתרגום יונתן (כאן) איתא, שהמלאכים האלו היו שני המלאכים שהפכו את סדום, ונדחו ממחיצתן בשמים עד קל"ח שנה, מפני שגילו מסתוריו של הקדוש ברוך הוא, באומרם ללוט שמשחיתים את סדום, והם היו צריכים רק להציל אותו מבלי לגלות. או מפני שנתגאו ואמרו (בראשית יט, ג), כי משחיתים "אנחנו" את המקום הזה.

"עלים ויִרְדוּ בו" (כח, יב)

הראה לו את אליהו ויונה

בספר מוסר חכמים השלם (ויצא עמ' רט"ו) מביא ממדרש, שהראהו שעתיד לצאת ממנו מי שהוא עולה לשמים, אליהו, ומי שהוא יורד לתהום והוא יונה. עד כאן. דהיינו השם הראה ליעקב בחלום את העתידים לצאת מזרעו אליהו ויונה, ורמזה זאת התורה במילים "עולים", היינו הראהו את מי שיעלה לשמים, הוא אליהו (מלכים ב, ב, יא) שעלה בסערה השמימה, ו"יורדים" רומז שהראהו את הנביא יונה (יונה ב, א) שירד במעי הדגה. עכ"ד. ולפי דרכו י"ל ויצא יעקב, ויצא ר"ת וירא צאצאיו יונה אליהו (מא"ש).

"וַיַּחְלֹם וַיְהִי סֹלֶם מְצַב אֶרְצָה וְגו' וַיֹּאמֶר אֲבִיךָ יֵשׁ" (כח, יב, יז)

יעקב אבינו הקפיד על סיום מסכת

במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ט סי' ז') על הפסוק (בראשית כח, כז) ויקץ יעקב משנתו, ר' יוחנן אמר, אל תיקרי משנתו אלא ממשנתו. עד כאן. ולכאורה צריך ביאור, מנין לר' יוחנן לדרוש "אל תיקרי משנתו אלא ממשנתו"? מסביר בעל העטרת ישועה (הורוויץ, סוף ח"ב בליקוטים אות ל"ו): הנה ידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל, שהשטן הנקרא סמא"ל, שם את כל כובד משקלו ואינו מניח לעשות סיום מסכת, ולכן סמא"ל בראשי תיבות, סיום מסכת אין לעשות. אבל יעקב אבינו עליו השלום התגבר על הס"מ ולמד וסיים הרבה מסכתות, וזה מה שכתוב והנה "סלם" - בראשי תיבות סיום מסכת לעשות, ולכן דרש רבי יוחנן את הפסוק "ויקץ יעקב משנתו", אל תיקרי משנתו אלא ממשנתו, דהיינו, שעשה סיום משניות. וזה מה שנאמר אכן "יש" ה' במקום הזה, "יש" דייקא, שכן בסיום המשניות המימרא האחרונה היא (עוקצין פ"ג מ"ב) עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק "שי" עולמות שנאמר (משלי ח, כא) להנחיל אוהבי "יש".

"וְהִנֵּה ה' נֹצֵב עָלָיו וַיֹּאמֶר אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֲבִיךָ וְאַלְהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְנַנָּה וְלְזַרְעֶךָ" (כח, יג)

אף בשעת הצרות הקב"ה איתנו

בספר תפארת שלמה מביא שאמרו חז"ל, שם ה' תמיד היה עם יעקב, שהנה יעקב בגימטריא 281 כמנין שבע פעמים שם "הויה" ברוך הוא, והם כנגד שבע הצרות שעבר יעקב, ואלו הם: צרת עשו, צרת לבן, צרת רחל, צרת דינה, צרת יוסף, צרת שמעון, צרת בנימין. לרמזו לנו, שכל מה שעבר יעקב אבינו, בכל המשברים שם ה' תמיד היה עימו. וגם אצל יוסף כך, ששמו עולה בגימטריא 651 כמנין 6 פעמים שם הו"ה ברוך הוא, והם מרמזים על שש צרות שעברו עליו, ואלו הם: האחים, הבור, הישמעאלים, המדינים, פוטיפר, ובית הסוהר. לרמזו כאשר היה עם יעקב ששם ה' היה איתו, כך גם עם יוסף. ולמדנו מכאן יסוד גדול, בשעת צרה על האדם חס ושלום, אל יחשוב אף לרגע אחד שהקדוש ברוך הוא עזבו, אלא בכל עת הקדוש ברוך הוא עוזרו מסייעו ומצליחו.

"כִּי לֹא אֶעְזָבְךָ" (כח, טז)

הבטחת ה' לשמור על עמו

במדרש בראשית רבה (פרשה ס"ט סימן ו') דעת רבנן שעל בקשת הפרנסה לא השיבו כאן ה', עיין שם, והדברים צריכים ביאור, כי לכאורה בהבטיחו "לא אעזבך" כלל את כל הברכות, ואם כן השיבו גם על הפרנסה? והנה המגיד מדובנא (באהל יעקב כאן) ביאר זאת כדרכו ע"י משל, שפעם אחת היה נער שהתכוון לצאת לדרך רחוקה, והכינה לו אמו כל חפציו. עד שהם עוסקים בהכנות, נודע שהדרך משובשת בגייסות. אמר האב, מעתה אני חייב לילך עמו, כדי שאוכל לשמור את בני מהסכנות. ויהי בהיותם בדרך, הבחין הילד כי אין לו פרוטה בכיסו לקנות משהו, והראה לאב פנים מודאגות. אמר האב, אני כל הדרך הולך אתך, מה לך לדאוג לכסף והרי כל מחסורך עלי. זהו המשל והנמשל

הוא דעת רבנו, שעל הפרנסה לא השיבו ה' הכוונה שלא השיבו השם בפירוש פרנסתך עלי, אלא השיבו דבר הכולל יתרה מכך "כי לא אעזבך", הן אני הולך אתך ועלי כל מחסורך ולא רק הפרנסה.

"וַיִּקְצֵץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי" (כת, טז)

על ג' פנים ידעתי, אך על "אנכי" "לא ידעתי"

ביאר בספר ניצוצי שמשון (מאוסטרופולי, ריש ויצא), במרכבה שהוא כסא הכבוד, נמצאות ארבע דמויות של פנים, פני כרוב, פני נשר, פני אריה ופני יעקב אבינו ע"ה, שהוא הרביעי למרכבה. ובתחילה לא ידע יעקב שדמות דיוקנו חקוקה בכסא הכבוד. אמנם, המלאכים ידעו זאת וכאשר עלו מלאכי ארץ ישראל וירדו מלאכי חו"ל ללוות את יעקב, סיפרו מלאכי ארץ ישראל בשמים, שהדמות שהם רואים תמיד במרכבה, נמצאת כעת למטה. ולכן היו המלאכים שבשמים יורדים לראות את המחזה הגדול הזה ושבים ועולים. וזה שחלם יעקב שסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו.

וכשהתעורר יעקב משנתו, הבין את העניין ואמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי, אכ"ן בראשי תיבות, אריה כרוב נשר, היינו את הדמויות המכונות "אכן" שיש את דמותם במרכבה, את זה ידעתי, אבל "ואנכי לא ידעתי", זה שגם אני נמצא בפני המרכבה, לא ידעתי, ולכן גם ו"אנכי" בראשי תיבות אריה נשר כרוב יעקב, כאמור שכל אלו נמצאים במרכבה, זאת לא ידעתי.

"וַיִּקְצֵץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי" (כת, טז)

מעלת לימוד המשנה

שנינו במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ט סי' ז') ויקץ יעקב משנתו, ר' יוחנן אמר, אל תיקרי משנתו אלא ממשנתו. עד כאן. וכאשר נתבאר לעיל שיעקב אבינו עסק בלימוד המשניות.

ידוע כי משנה הם אותיות נשמה, לפי שהלימוד במשניות מסוגל לטהר את נשמתו של האדם, ויכול לזכות להגיע להשגות נשגבות על ידי הלימוד בהן. וכפי שמובא בספר "מגיד מישירים" למרן רבי יוסף קארו זצ"ל, שאמר לו המגיד כמה וכמה פעמים (מהדו"ק כ"ח כסלו, ושבת ד' לשבט ובשבת ה' לניסן ועוד), להחזיק בלימוד המשניות ולגרוס בהן תדיר, ושעל ידן זוכה להגיע לדרגות נשגבות.

הרב חיד"א בספרו נחל קדומים (ויצא אות ט"ז) מביא, שמה שראה יעקב את המלאכים במקום המקדש עולים ויורדים בו, זהו רמז לגלות, כמו שכתוב במדרש שיר השירים (רבה, פרשה ה' אות א' השניה) אני ישנה מן הקץ. והוסיף עוד שכתוב במדרש בראשית רבה (פרשה ס"ט סי' ז' הנ"ל) ויקץ יעקב משנתו אל תקרי משנתו אלא ממשנתו, היינו שלימוד המשנה מזרז את הקץ. ורמז לדבר, "ויקץ יעקב", "ויקץ" מלשון קץ, "יעקב", רמז לעם ישראל בגלות שהם בשם יעקב, כיצד יזכו לגאולה? על ידי "משנתו", על ידי לימוד המשנה. עד כאן.

עוד דרשו רבותינו בויקרא רבה (פרשה ז' סי' ג') שאין כל הגלויות מתכנסות אלא בזכות לימוד המשניות, וכתב המהר"ל (דרשות מהר"ל דרשה לשבת הגדול עמ' ק"ג), כי כנראה זה הטעם שלא שמים לב עתה אל המשניות, כי היצר הרע מטעה את האדם, כיון שבזוה תלוי יום התשועה והגאולה. ע"ש.

ונרמז הדבר בפרשתנו, לפי שיעקב אבינו הוא שורש נשמות כל ישראל, והוא כללות ישראל, ונאמר, ויקץ יעקב משנתו, היינו שהתעורר מהלילה הרומזת לחשכת הגלות שהיא כלילה, בזכות מה, ב"משנתו", בזכות לימוד "משנת-ו" היינו המשנה שלה ו' סדרים.

ויעלו הדברים יחד עם הכתוב בליקוטי מהרי"ח (בסדר תיקון חצות ד"ה ואיתא בכתבי) בשם הספרים הקדושים (וכ"כ הרחיד"א בצוארי שלל אמור אות ד', ובברית עולם שעל ס' חסידים סי' תקכח), שכל פרקי המשניות שבששה סדרים הם כמנין תכ"ד כמספר "משיח בן דוד".

בלימוד המשנה יתגלו נ' שערי בינה ותבא הגאולה

מזרנו ורבנו החיד"א בספרו דבש לפי (מערכת משנה אות ו') כתב וזה לשונו, גם בתיבת "משנה" רמז, כי על ידי לימוד המשנה, יתעורר זכות משה רבנו ע"ה, דאמר בזוהר חדש דהגאולה העתידה במהרה בימינו, היא בזכות משה רבנו עליו השלום, ויתגלו נ' שערי בינה, ובזה תהיה הגאולה, כי "הגאולה" גימטריא נ', וכמו שאמר הכתוב (מיכה ז, טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו "נפלאות", נ' פלאות. וכל זה רמז בתיבת "משנה"- "משה-נ", שבלימוד המשנה יאיר אור זכות משה רבנו ע"ה ויתגלו נ' שערי בינה, ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן.

לימוד המשנה הוא מפתח לגאולה

כיוצא בזה עולה מדברי הבני יששכר (על חודש תמוז) שכתב שבימי בין המצרים יש כ"ב ימים, י"ג של חודש תמוז וט' של חודש אב, הרי בסך הכל כ"ב ימים, ובהם יש תקכ"ח שעות, כיון שכ"ב כפול כ"ד יוצא תקכ"ח, כמנין "מפתח", לפי שבימים אלו נמצא "מפתח" הגאולה. והנה גם במשניות ישנם תקכ"ח פרקים (ואמנם מניינם עולה בדיוק תקכ"ג, אך ישנם עוד חמשה פרקים הנמצאים בתוספתא, כפרק ו' דאבות ופרק ד' דביכורים ועוד) והרי לפנינו שהגאולה תלויה בלימוד המשנה, שהיא "מפתח" הגאולה.

אף הזכרת שמות התנאים במשנה פועלת

ובקונטרס אמרי נועם (דף כ"ו ע"ב והלאה, נדפס תק"ץ) כתב שלא לחינם אמרו רבותינו (אבות פ"ו מ"א) ברוך שבחר בהם ובמשנתם, והיינו שהקדוש ברוך הוא שמח בתורה שמחדשים בניו ומפלפלים בה, ואף שמח בעצם הזכרת שמות התנאים במשנה, שכבר בזה עושה רושם גדול בעולמות העליונים, קל וחומר שלימוד המשנה עושה רושם גדול, וזה שאמרו ברוך שבחר "בהם" בתנאים, כי די בזה שמזכירים את שמם וכבר זה פועל ישועות, וגם "במשנתם" היינו בעצם המשנה שמעלתה גדולה מאד.

ו**כתב** הרמ"ע מפאנו בספרו שפת אמת (סוף ערך משנה דף ל"א טו"א), שלימוד המשניות בקביעות גורם לאדם יראת שמים טהורה, וסימניך "משנה" ראשי תיבות מפני שמי נחת הוא.

ע"י לימוד המשנה זוכים לעשות ניסים

מזן הבית יוסף בספרו מגיד מישרים (מהדו"ק שבת כ"ו לטבת) בענין הנסים הנעשים לחכמים כתב שאמר לו המלאך המגיד למרן בזה הלשון, רק כי תדבק בי וביראתי ובמשניותי תתעלה ותזכה לעשות נסים על ידך, וכמו בימי חכמי התלמוד, ויתקדש שם שמים על ידך, כך ידעו כי יש אלהים בישראל. כי סוד הנסים הנעשים לחכמים, הוא על ידי שמחשבותם תמיד בכנסת ישראל דבוקה, על ידי שתמיד מהרהרים בתורה וביראת שמים בלי שום הפסק. כשכנסת ישראל מתעלה, כל הדבקים עמה עולים עמה, נמצאת נפש המהרהרים תמיד בה עולה, וכיון שנפשם דבוקה שם, יש להם כח להוריד משם כל מה שחפצים.

הלומד משניות אשר בן יעקב מוציאו מגיהנם ושמו בגן עדן

נודעים דברי הגאון חיד"א (מדבר קדמות מערכת א' סי' נ"א) משם מדרש תלפיות, שלימוד המשנה מרומם מאד, שבזכות זה מעלים את האדם מגיהנם לגן עדן, שאשר בן יעקב אבינו, יושב בפתח גיהנם, וכל מי שלמד משניות מוציא אותו משם ומעלה אותו לגן עדן. וזה שאמר הפסוק (בראשית מט, ט) מאשר "שמנה" לחמו, "שמנה" אותיות "משנה", שאם אדם "לחם" חוקו הם המשניות, אז "אשר" מוציאו מגיהנם ומכניס אותו לגן עדן, וזהו שכתוב בהמשך הפסוק, והוא יתן מעדני מלך, היינו שיוליך אותו אל גן עדן.

מדוע פתח רבי את המשנה ב"מאימתי" וסיים "בשלום"

רבנו הקדוש פתח את המשניות (ברכות פ"א מ"א) באות מ' פתחה "מאימתי", וסיים (עוקצין פ"ג מ"ב) באות מ' סתומה "בשלום", וזה כדי לחתום את התורה שלא תשתכח מאתנו לעד ולעולמי עולמים.

זכמו"כ פתח (בברכות שם) בכהנים ("משעה שהכהנים") שהם מברכים את ישראל בשלום, וחתם בשלום, כי כאשר יבא מלך המשיח אז הוא פותח בשלום, כנאמר (ישעיה נב, ז) מה נאו... על ההרים רגלי מבשר משמיע "שלום".

ובתוספות יו"ט (עוקצין שם) כתב דמה שסיים במילת שלום, בא ללמדך כי אף על פי שבמשניות יש מחלוקות רבות בין התנאים, דע לך שאין זה מצה ומריבה חס ושלום, אלא זהו כמו שאמרו רבותינו (קידושין ל:): על הפסוק

(תהלים קנז, ה) כי ידברו את אויבים בשער, שדרשו זאת על לומדי התורה שנראים כאויבים ונעשים אהובים זה לזה, ותורתם לשמה, למיימינים בה סמא דחיי.

מעלת המשנה לפי סודם של דברים

כידוע מה שאמר רשב"י בס' זוהר הקדוש (ח"ב דף קס"א ע"א) שכאשר הקדוש ברוך הוא ברא את העולם הסתכל בתורה וברא את העולם, וכותב הילקוט ראובני (פרשת בראשית), שהקדוש ברוך הוא הסתכל ונתייעץ בששה סדרי משנה, וברא את העולם שהם ששה קצוות כנגד ששה סדרי משנה.

עיקר המלכות והשלטון בעולם הזה הוא על ידי התורה שבעל פה, שהיא המשנה, כמו שכתוב בפתח אליהו (הקדמת תיקוני זוהר דף י"ז ע"א) מלכות פה תורה שבעל פה, שהיא לימוד המשנה. (מעשה רוקח בסוף פתיחתו לששה סדרים)

כי המשנה היא במלכות, בסוד משנה למלך שהוא ז"א, ולכן "משנה" בגימטריא "דוד בן ישי" יחד עם ח' האותיות והכולל, שהוא סוד המלכות שנקרא דוד.

עוד (בעל התניא בשער היחוד והאמונה פרק י"ז) המשנה סודה בעולם היצירה שהיא בחינת מטטרו"ן, שהוא כלול מטוב ורע, והוא בחינת עץ הדעת הכלול מטוב ורע, על כן יש בו ששה סדרים, וסימנם זמ"ן נק"ט [בראשי תיבות שמות הסדרים, זרעים, מועד, נשים, נזיקין, קדשים וטהרות]. והם נגד טהור טמא, כשר פסול, אסור מותר, כנגד שש אותיות שבמלאך מטטרו"ן שביצירה.

ע"י לימוד המשנה מכניע הקליפות ומברר ניצוצי הקדושה

והנה על ידי המשנה שהיא בחינת מלכות נוקבא קדישא, אנחנו מכניעים את הקליפות, והורגים את הנוקבא דסטרא אחרא, כי על ידי המשנה (הרב חיד"א בדבש לפי מערכת משנה אות ו') מוריד נ' שערי בינה מאימא, כי המילה "משנה" בה אותיות "משה-נ", ועל ידי זה מעורר את הנשמה שלו שהיא בחינת "בינה", ועל ידי האור הגדול מהבינה משפיל ומכניע את הסטרא אחרא, ולכן "משנה" בראשי תיבות מוריד נ' שערי הבינה, וכן ראשי תיבות "משנה" משפיל שלמות נוק' הטמאה, באופן כי המשנה היא ממטטרו"ן שהוא כולל עץ הדעת טוב ורע, ועל ידי הלימוד יום יום במשנה, גורם להגביר את חלק הטוב על הרע ולהכניע את הקליפות ולברר ניצוצי הקדושה.

כל המשניות שמות הקודש הם ויש בכלם סוד בנוסף לפשט

כתב בספר לקוטי שמשון (ליקוטים מרבי שמשון מאוסטרופולי הי"ד עמ' קיב) בזה הלשון [עם קצת הוספה לביאור]: (שיר השירים ז, ב) חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשה ידי אמון. "חמוקי", ראשי תיבות חסורי מחסרא והכי קתני. "ירכיך", כמנין יר"ך נזכרים בגמרא [רצונו לומר, "ירך" במספר קטן עולה נ', ובגמרא מופיע נ' פעמים המושג "חסורי מחסרא"], והוא סוד נפלא.

לאז למימרא שנחסר המתניתין וצריך ללמוד כך במתניתין, דהיינו להוסיף מה שנחסר [אל תסבור שפירוש "חסורי" וכו', היינו כפשוטו שחסר במשנה וכך פירושה...]. זה אינו, דאם כן מאי קסבר רבי שלא סידר המשנה בזה ההוספה, והרי לא בא רבי לסתום אלא לפרש? וכן מה דמתרץ ברוב מקומות "הך תנא ברישא וחזר בו, ומשנה לא אזה ממקומה", וכי לחנם כתבוה?

והענין, שכל המשניות שמות הקדש הם, ולא היה אפשר לסדר בענין אחר, כי כן יוצאים צירופי השמות ודקדוקים, כענין המשנה במסכת שבת (דף קו:): ישב השני ומלאהו השני חייב, הרי גלוי לעיניים השם הקדוש בראשי תיבות. ועל כן אף על פי שנחסרה המתניתין, הוזקק רבי לסדר כך, כי כן סדר השמות סוד ה' ליראיו.

ולכן קאמר "והמשנה לא אזה ממקומה", כי הוכרחה לעמוד בשביל הצירוף. והכי קאמר "חסורי מחסרא" אף על פי שנחסרה המתניתין, מכל מקום "הכי קתני" כמו שהיא לפניך מטעם הנ"ל. [דהיינו פירוש "חסורי מחסרא" הוא, שבכוונה החסיר רבי את המילים, אף שהדבר גרם לקושי בהבנת פשט המשנה, מפני ד"הכי קתני", שהוצרך לכתוב את המשניות בשמות הקודש].

ובזה יש לפרש הגמרא (מועד קטן טז:) פעם אחת גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק [שלא ילמדו תורה בשוק], מאי דרש, (שיר השירים ז, ב) חמוקי ירכיך כמו חלאים, מה ירך בסתר, אף דברי תורה בסתר. [עד כאן]. דהיינו שנמשלה התורה לירך, וכשם שאת הירך מצניעים, כך את לימוד התורה יש להצניע, ולפיכך גזר רבי שלא ילמדו את התלמידים תורה בשוק. [וקשה מה ענין דברי תורה לירך?]

אמנם לפי מה שכתבו המפרשים שכל דברי המשניות אף שמדברים בנגלות התורה, יש להם פנים גם בנסתר, לפי זה נבאר [את מאמר זה על דרך הסוד], כי מה שלא יוכל להתפרש גם על דרך הנסתר לא כתב רבי, וסמך על החכמים שיבינו, ועל כן "גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק", פירוש לא רק על דרך הנגלה, אלא גם על דרך הנסתר. [דהיינו גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק, היינו גזר שלא ילמדו את התלמידים רק את הנגלה במשניות- "את השוק", אלא שילמדו גם את הנסתר שיש בתורה שבעל פה, שכאמור בכל המשניות מלבד שכתבם על דרך הפשט כתבם גם על דרך הסוד].

"מאי דרש, חמוקי ירכיך", וחמוק"י ראשי תיבות חסורי מחסרא והכי קתני. וקשה למה החסיר? והתירוץ כי סידר את המשנה שתובן גם על דרך הנסתר כנ"ל, וזה שאמר להם "מה ירך בסתר", שהחסורי מחסרא כמנין יר"ך [המושג חסורי מחסרא נכתב בש"ס מספר פעמים כמנין "ירך" פעמים], הוא משום דברים שבסתר, "אף דברי תורה בסתר", מזה מוכח שצריכים ללמוד גם על דרך הנסתר, עד כאן דבריו הנפלאים.

"וַיִּקְצֵץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר" (כח, טז)

יש זמנים ואופנים שיש בהם עת רצון עליון במיוחד לקבלת תפילות ותחנונים

בעל הטורים כותב על הפסוק "ויקץ יעקב משנתו ויאמר 'סופי תיבות' צבור, לומר לך שאין תפילתו של אדם נשמעת אלא בציבור". וכן כתב בספה"ק 'מגלה עמוקות' (ד"ה או והנה באר). והוסיף ש'צבור' הוא בגימטריא 'רחמים' (298), לרמזו על התעוררות הרחמים בעת תפילת הצבור. ובזה מפרש את כל לשון הפסוק 'ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי', ר"ל, אכן יש ה' במקום הזה - היינו כשמתפלל בצבור אז יש בלי ספק ה' שהוא מקור הרחמים, אבל "ואנכי" - כשאני בעצמי מתפלל לא ידעתי אם יש ה', כי תפילת היחיד זקוקה לעת רצון.

עלות השחר זה זמן מסוגל לתפילה

עוד כתב 'בעל הטורים' (כח, יז יח) "זוה שער השמים" וסמך ליה 'וישכם' - 'לומר שבעלות השחר פותחין שערי שמים, והוא זמן טוב לתפילה'.

"מָה נִזְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שְׁעַר הַשָּׁמַיִם" (כח, יז)

כאן גילה יעקב שהתורה בבחינת דלת לדירה, ויראת השמים הדירה עצמה

ראיתי בספר מעיינה של תורה פירוש נפלא בפסוק זה בשם הבעל שם טוב, דהנה איתא במסכת שבת (דף לא: א) או לוי למי שאין לו בית דירה, ועושה לו שער לדירה. כלומר, אוי לו לאדם שלומד תורה, שהוא בחינת השער לדירה, ויראת שמים אין לו, שהוא בחינת הדירה ממש. נמצא מדברי הגמרא, שהתורה היא בבחינת "שער", ואילו יראת שמים, היא בבחינת בית דירה ממש.

והנה יעקב למד בבית שם ועבר 14 שנה, ועכשיו בא וישכב במקום ההוא, שהוא בית המקדש, בבחינת יראת שמים, כמו שאמר מה נורא המקום הזה, וזהו פירוש הפסוק, מה נורא המקום הזה, "מקום זה" יש בו יראת שמים [וזהו "נורא"], אם כן, אין זה כי אם "בית אלהים", פירוש, כאן זהו ממש בית אלהים זהו בחינת דירה [כי כאמור יראת שמים היא בבחינת דירה]. ואילו "וזה", היינו מה שלמדתי בבית שם ועבר תורה, הוא רק בחינת "שער השמים". שער לדירה. "וַיִּשְׁכֶּם יַעֲקֹב בְּבֶקֶר וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן אֲשֶׁר שָׁם מִרְאשְׁתּוֹ וַיִּשֶׂם אֹתָהּ מַצְבֵּה וַיִּצַק שֶׁמֶן עַל רֵאשָׁה" (כח, יח)

מנין היה ליעקב שמן

בספר פענח רזא (ויצא סי' יח, נדפס שס"ז) הקשה, מנין היה לו ליעקב שמן, הלא אליפז בן עשו רדף אחריו וגזל ממנו כל אשר לו (ראה רש"י בראשית כט, יא' ובבראשית רבתי כ"ה, י')? ותירקן, שנשאר ליעקב "המקל" שלו, כדכתיב (בראשית לב, יא) כי במקלי עברתי את הירדן, והמקל הזה היה חלול מבפנים, ויעקב היה ממלא אותו תמיד בשמן, כדי שיוכל להדליק ממנו נר ללמוד תורה לאורו.

ובאמת יש להבין קושיית הפענח רזא מנין היה ליעקב שמן, הלא מבואר במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ט סי' ח') וזה לשונו, (בראשית כח, יח) ויצק שמן על ראשה, שופע לו מן השמים כמלא פי הפך. עד כאן. הרי שקיבל שמן מן השמים. וכך גם שנינו בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ה) שירד לו שמן מן השמים, ויצק עליה, שנאמר "ויצק שמן ראשה". עד כאן. וכיון שנתבאר ששמן זה קיבלו יעקב מן השמים, שוב מהי הקושיא מנין היה ליעקב שמן? וצ"ע.

הניסים שנעשו עם זה השמן

ובעין זה כתב בשפתי כהן מגורי האר"י על הפסוק ויותר יעקב לבדו (לעיל לב, כה) וזה לשונו, ויותר יעקב לבדו, אמרו ז"ל אל תקרי "לבדו" אלא "לכדו" מאין בא לו זה הכד? כשיעקב שם האבנים מראשותיו, והשכים בבקר ומצאן אבן אחת, ונתבצר לו כד של שמן, ויצק על ראשה, וחזר הכד ונתמלא. אז ידע יעקב שהוא מזומן לברכה, ואמר אין זה ראוי להניחו כאן. והוא השמן שנמשחו ממנו המשכן וכל כליו והמזבח ואהרן ובניו והמלכים, ועדיין כולו קיים, כמו שאמרו חז"ל (ירושלמי שקלים פ"ו ה"א) זה לי לדורותיכם (שמות ל, לא). והוא כד השמן של הצרפית שאמר לה אליהו (מלכים א, יז, טז) כד השמן לא תכלה [צריך לומר, וצפחת השמן לא חסר], והוא אסוך שמן של אשת עובדיה הנביא. כשראה יעקב שכל כך ניסים עתידים להיות בו, סיכן עצמו והביאו, כן מצאתי. עד כאן לשונו.

והוסיף בספר ברכת שמואל (פרשת מקץ, דף כ"ה ע"ב) על דברי השפתי כהן, שהשמן הזה שיצק יעקב נגנו, ונתגלה אותו הפך לבני חשמונאים שהיה חתום בחותמו של כהן גדול של אהרן הכהן, דכתיב גביה "זה לי לדורותיכם" היינו לעולם הבא, וממנו הדליקו שמונה ימים לפי צרכם.

"וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית אֵל וְאוֹלָם לְזֵם הָעֵיִר לְרֵאשֶׁנָּה" (כח, יט)

מדוע עם ישראל ישען רק על יעקב ולא על אברהם ויצחק

מובא בגמרא (פסחים פה). אמר רבי אלעזר, מאי דכתיב (ישעיה כ, ג) והלכו עמים רבים ואמרו לנו ונעלה אל הר ה' אל בית "אלהי יעקב"... אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק? אלא לא כאברהם שכתוב בו הר, שנאמר (בראשית כב, יד) אשר יאמר היום "בהר" ה' יראה. ולא כיצחק שכתוב בו שדה, שנאמר (בראשית כד, סג) ויצא יצחק לשוח "בשדה". אלא כיעקב שקראו בית, שנאמר (בראשית כח, יט) ויקרא את שם המקום ההוא "בית אל". עד כאן. והדברים צריכים ביאור.

המהר"ל (נצח ישראל פנ"ב) מבאר וזה לשונו, ולפיכך לא היה מי שקראו "בית" רק יעקב, כי הבית ששם הדירה, הוא החיבור בעצם... ולפיכך נאמר (מיכה ד, ב) ואל "בית" אלהי יעקב, שהכוונה בזה שהבית הזה, שהוא החיבור של השם יתברך עם הנמצאים, הוא בשביל "אלהי יעקב", אשר מידת יעקב גורם דבר זה שהשם יתברך דר עם התחתונים. ואמר (ישעיה ב, ג) אל "בית" אלהי יעקב, רוצה לומר כי הבית עשוי לדירה, לכך הוא חבור בעצם, ודבר כזה אין לו הסרה. אבל ההר והשדה אינו כך, ואם יש לאחד שם [בהר או בשדה] דירה, הוא לזמן, בשביל שהיה חפץ לדור שם, ויוסר דבר זה, מאחר שאינו עשוי לדירה. ואינו כמו הבית, כיון שהוא עשוי לדירה, לא יסולק דבר זה. עד כאן.

דהיינו יעקב אבינו עליו השלום, הוא זה שעליו הטילה ההשגחה העליונה, לבנות את בית ישראל, אשר על יסודותיו יעמוד מגדל רב קומות, אשר ראשו יגיע השמימה, בית שיהיה בבחינת "וכל בניך למודי ה'", שכל יוצאי חלציו יהיו צדיקים וטהורים. ולכך על "ביתו" של יעקב אבינו עם ישראל ישען ולא על ה"הר" של אברהם ולא על "שדהו" של יצחק.

ומעתה יובנו דברי צרור המור לרבי אברהם סבע זצ"ל, על הפסוק (בראשית מט, כח) כל אלה שבטי ישראל שנים עשר, רצה בזה, שהשלים השם יתברך מאווי צדיק שראה י"ב יחד, לפי שהוא קיום העולם... ועל כן היה בוכה, וימאן להתנחם על יוסף, לפי שנתפרדה החבילה ונהרס הבנין. ואף על פי שהיו לו י"א בני, לא היו בעיניו לכלום, אחר שלא נשלמה השורה. ולכן אמר כל אלה שבטי ישראל שנים עשר, והם קיום העולם. עד כאן. ומה מפליאים הדברים, שכה הצטער יעקב אבינו על חסרון יוסף בנו ולא יכל להתנחם בי"א בני הנותרים לו אף שכולם קדושים כולם צדיקים? ותשובתו, כי לא בן אחד היה חסר לו, אלא שלימות שבטי ישראל היה חסר, את שלמות "בית" ישראל וקיום העולם כולו.

והנה יעקב קרא למקום זה "בית אל" ובפסוק מובא דקודם לכן נקראה לזו, וכתבו בעלי התוספות (כתוספות השלם, כאן) לזו שם העיר, פירוש על מה שכתב כי שם העיר לזו, ולא ידע איש מקום כניסתה כדכתיב (שופטים א, כד) הראנו נא מבוא העיר, והיה שם לזו אחר. ועל שם המקום הזה שחוץ לעיר, קראו לעיר בית אל. [כיון שלא נודע מקום כניסתה לאיש, רק לבורא, קראו למקום הסמוך לה, בית אל, דהיינו המקום הנודע רק לאל].

לזו עיר היא שצובעים בה תכלת, לזו שבא סנחריב לא בלבלה, נבוכדנצר ולא החריבה, ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה, זקנים שדעתם קצה עליהם מוציאים אותן מן העיר וחוצה והם מתים מיד. (כדאיתא בסוטה דף מו: ובבראשית רבה פרשה ס"ט סי' ח') עד כאן לשונם.

עצם הלז

חז"ל ראו בעצם הלז את האיבר ממנו תתחיל תחיית המתים, שהנה שנינו בבראשית רבה (פרשה כ"ח סי' ג') וזה לשונו, רבי יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק אמר, אפילו לזו של שדרה, שממנו הקדוש ברוך הוא מציץ את האדם לעתיד לבוא נמחה [לבני המבול משום עונשם]. אדריאנוס שחיק עצמות שאל את רבי יהושע בן חנניא אמר לו, מהיכן הקדוש ברוך הוא מציץ את האדם לעתיד לבוא? אמר לו, מלזו של שדרה. אמר לו, מנין אתה יודע? אמר לו, איתתיה לידי ואנא מודע לך [תביאהו לידי והראה לך. והוא אכן הביאו לו...]. טחנו ברחיים ולא נטחון, שרפו באש ולא נשרף, נתנו במים ולא נמחה, נתנו על הסדן והתחיל מכה עליו בפטיש, נחלק הסדן ונבקע הפטיש, ולא חסר כלום. עד כאן לשונו. המדרש מתאר את העמידות המופלאה של עצם הלז שבשדרה, שאמנם אצל מתי המבול נמחתה אף עצם זו, אך אצל שאר בני האדם, שום חומר לא יכול לה. עצם הלז תשרוד לעד, וממנה יקום הגוף לתחייה.

ועל דרך זו יש לומר שעצם זו נקראת "לזו", לפי שלזו עולה בגימטריא "דם" עם הכולל, שמעצם הלז חיות האדם לעתיד, וכשם שהדם הוא עיקר חיות האדם, כנאמר (דברים יב, כג) כי הדם הוא הנפש. ולכן גם י' פעמים "דם"

בגימטריא "מת", שכאמור אילולי הדם האדם ימות. אמנם נחסר ממנו גם כן א' במספר [כפי שנתבאר ש"לזו" עולה בגימטריא "דם" חסר אחד, והושלם מניינו רק על ידי הכולל], להורות על כך שהוא חי אצל המות [ממנו יקומו בתחיית המתים] ומת אצל החי [אצל האדם החי נראית עצם זו כמתה]. וזה שנקרא עוד הלז בשם "נסכוי", מלשון (ישעיה כט, י) כי "נסך" עליכם ה' רוח תרדמה, שנראה כנרדם שלבסוף הוא קם משנתו, אף הלז נראה כנרדם אך סופו שדרכו יחיו המתים. גם "נסכוי" בגימטריא "קום", כי אחרון על עפר יקום וישיג הגוף התחייה על ידו. וכתב בספר מטה משה (ח"ד דיני סדר הבדלה) וזה לשונו, כי עצם זה נקרא "לזו" מפני שהוא עצומו ושרשו וממנו נתהוה האדם בעצם הטיפה, וכאשר ימות האדם, העצם ההוא אינו נימוח ולא נפחת, ואילו יכניסו אותו באש אינו נשרף, ברחיים אינו נטחן, בפטיש אינו מתפוצץ. והוא העצם שיש בו קיום נצחי וממנו יחיה האדם לעת התחייה, והוא המקבל עונג ועונש אחר מיתת האדם, והעצם הזה שרשו ועיקרו מעצם השמים. עכ"ל.

האמור טמון בפסוקים

לאור האמור ניתן לדרוש את הפסוקים (כה, יח) ויקח את ה"אבן", במילה אבן טמונים המילים "אב ובן", והוא החיבור הגדול ביותר שקיים כאן בעולם הזה, להורות שיעקב אבינו מחבר בין תקופת האבות לתקופת השבטים והבנים. ויעקב קורא למקום "בית אל", לפי ש"בית" כונס בתוכו את כל חלקי החיים, כולם מוצאים בו את מקומם, ולפיכך אמרה הגמרא שדוקא על "בית יעקב" עם ישראל ישען. ואף שם המקום הראשון היה "לזו", לפי שעצם הלז מחברת בין העולם הזה ועולם הבא, והיא ניזונית דווקא מסעודת מלווה מלכה (כמו שכתב משה ח"ד דיני סדר הבדלה). שהיא מחברת בין קדושת השבת וחומריותם של ימות החול.

ומה יבואו הדברים יפה עם דברי ספר עירין קדישין (החדש, בפרשתנו) בשם רבי ישראל מרוזין ז"ע, כי בפסוק (לעיל יב) והנה "סלם" מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, יש רמז על מצות סעודת מלווה מלכה, כי סל"ם נוטריקון סעודת לוית מלכה והנה הוא "מוצב ארצה".

"וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית אֵל וְאוֹלָם לְזֵו שֵׁם הָעִיר לְרֵאשֹׁנָה" (כה, יט)

המקום שממנו נברא והשתכלל העולם

כותב רבנו בחיי ביאור נפלא בפסוקנו, והנה הדברים בלשון קדשו, המקום שקראו בית אל והוא ירושלים, מה היה הצורך להודיענו שנקרא לזו מתחילה, ומה תועלת המגעת אלינו מזה? ויתכן לומר, כי בא הכתוב לרמוז לנו בשם הזה, כי מזה התחיל העולם להשתכלל ולהתחדש, והנה הוא ראשית הבריאה והחידוש, ועל כן גילה לנו כי שם העיר לראשונה לזו, מלשון לזו השדרה באדם, שממנו עתיד להתנער ולהתחדש ולהיברא לתחיית המתים. כי כשם שפלא החידוש הזה היה משם, כך פלא של תחיית המתים יתחיל משם. וכבר ביאר דוד המלך ע"ה הענין הזה ואמר כי בריאת הארץ גם בריאת הנפש והגוף הכל מהאמצעית היא ציון, וזהו שאמר (תהלים נ, א) אל אלהים ה' דיבר ויקרא ארץ... מציון מכלל יופי... יקרא אל שמים מעל... עד כאן לשונו.

דהיינו המקום שממנו התחיל ה' לברא את העולם, הוא בית אל, ולפיכך היה נקרא "לזו" "לראשונה", לראשונה היינו בתחילת הבריאה, ולזו הוא בעצם השדרה, המקום שממנו עתידים הבריות להתחדש ולקום בתחיית המתים, אף כאן הוא מקום היווצרות העולם.

ובדרך זו מובא רמז נפלא בשם האדמו"ר מטשאקאווע מירושלים מפסוקנו, ו"אולם" לזו שם העיר לראשונה, אול"ם נוטריקון זנאמן אתה להחיות מתים, לרמז שעתיד הקדוש ברוך הוא להתחיל את תחיית המתים מירושלים, שכאמור היא היתה נקראת "לזו" ובית אל.

וזהו פירוש הפסוק: "ויקרא את שם המקום ההוא בית אל", על שם בית המקדש שהוא כביכול ביתו של הקב"ה ככתוב (שמות כה, ח): "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", ומפרש הטעם שקרא לירושלים בשם זה "אולם" לזו שם העיר לראשונה, על שם שהיא הלז של כל הבריאה, ולכן קראה יעקב "בית אל" לבאר בכך הטעם שזכתה להיות הלז, כי בה נמצא בית המקדש "בית אל" שמשם נמשך שפע חיות לכל העולם כולו.

ועתה בא וראה מה שמצינו חמדה גנוזה כמה מילים, בדברי הגר"א מוויילנא בפירושו "יהל אור" על הזוהר הקדוש (פרשת תרומה קג.). שמדבר שם מהלז של השדרה שאינו מת וממנו יקום האדם בתחיית המתים, ומסיים בלשון קדשו: "ונקרא בתואל על שם בית אל שהוא לזו", וכוננתו על מה שמבואר במדרש הנעלם בזוהר הקדוש (פרשת תולדות קלז.), כי הלז של השדרה נקרא "בתואל" שהוא אותיות בתו-אל כלומר בתו של א"ל. לפי זה מפרש הגר"א הטעם שקרא יעקב לירושלים "בית אל", כי היא בבחינת הלז שנקרא "בתואל" - בתו של אל.

"אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש" (כח, כ)

לא ביקש לחם ושמלה אלא לחם הפנים וכהונה

שנינו בבראשית רבה (פרשה י"ט סי' ד'), לא תעלה על דעתך שיעקב לחם ושמלה שאל, אלא אמר יעקב, הבטיחני הקדוש ברוך הוא שהוא עמדי, ויעמיד ממני את העולם, אימתי אני יודע שהוא עמדי וישמרני? כשיעמיד ממני כהנים אוכלים מלחם הפנים ולובשים בגדי כהונה, שנאמר "ונתן לי לחם לאכול", זה לחם הפנים. "ובגד ללבוש", אלו בגדי כהונה, שנאמר (שמות מ, יג) והלבשת את אהרן את בגדי הקדש, וכן (דברים י, יח) ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה, כלומר שמעמיד בנים מן הגר שאוכלים לחם הפנים ולובשים בגדי כהונה.

בקש לאכול אוכל כשר ושיתמיד בכריאות לעבודתו

ובספר באהלי צדיקים (ריש ויצא) בשם הרבי ר' חיים טננבוים מורשה, פירש את בקשת יעקב שיזמין לו ה' אוכל כשר כדין תורה, וכן יזמין לו בגד הראוי ללבוש שלא יהיה בו איסור שעטנו, בגד העשוי מצמר ופשתים. ולכן הוסיף לומר לחם "לאכל", ובגד "ללבוש", לפי שהדגיש שחפצו בשימוש היתר ולא רק בעצם הלחם והבגד.

ועוד דרשו רבותינו ז"ל (רבי משה דוויק הכהן קצאב בבן דוד עמ' 53) "ונתן לי לחם לאכל" שאהיה בריא שאוכל לאכול, כי בעוונות יש אנשים חולים שיש להם מאפיות של לחם והם לא יכולים לאכול מזה, ויתמיד בכריאותו לעבודתו יתברך.

"וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי" (כח, כ)

צריך להזהר בנדרים ולומר בכל ענין "אם ירצה השם"

הפסוק צריך ביאור, מהו "לאמור", הן פירוש לאמור הוא לומר לאחריים, ואם כן מה שייכות מילה זו כאן? ויש לומר, שיעקב נדר לומר בכל עת "יהיה אלהים עמדי", היינו להזהר לומר על כל דבר ובכל דרכיו "אם ירצה השם".

כתוב באוצר המדרשים (הובא בלקח טוב פרשת בהעלותך, עמוד פ"ד, והובא בקיצור בחדרי בטן להגה"ק החיד"א ז"ע), מעשה באדם עשיר שהיה נדיב לב ובעל צדקה, אך לבו לא היה שלם באמונה ובהשגחה פרטית, בלבבו סבר תמיד כי את כל עושרו רכש בכוחו ובעוצם ידו. פעם יצא ליום השוק על מנת לקנות שוורים, בדרך פגע בו אליהו הנביא שנראה אליו כסוחר, שאלו אליהו, להיכן אתה הולך? אמר לו, לשוק אני הולך לקנות שוורים. אמר לו אליהו, אמור, אם ירצה השם, או אם יגזור ה' יתברך. השיב לו הסוחר, הרי המעות בכיסי, והדבר תלוי אך ורק ברצוני. השיבו אליהו, אם כך אתה אומר, לא תצליח.

ואכן, כאשר המשיך הסוחר בדרכו, נפל כיס המעות מאמתחתו בלא שהרגיש בכך. ראה אליהו את הכיס, והניחו על סלע בלב היער במקום שאין בני אדם עוברים שם. הסוחר הגיע לשוק, ולאחר יגיעה רבה מצא שוורים מובחרים, וכאשר רצה לשלם בעבורם, הבחין שהמעות אבדו לו, וחזר לביתו בפחי נפש.

אחרי זמן מה נטל שוב מעות, ויצא מביתו אל השוק לקנות שוורים, הפעם בא אליו אליהו בדמות זקן וחזר על שאלתו כבפעם הקודמת. כשראה שעדיין אינו אומר בעזרת ה', אמר לו שנית, אמור אם ירצה ה', או אם יגזור ה'. כיון שהסוחר לא שעה לדבריו גם בפעם הזאת, הפיל עליו אליהו תרדמה, כשנרדם נטל ממנו את כיס המעות והניחו אצל הכיס הראשון במעבה היער. כאשר הקיץ הסוחר משנתו, ראה שהכסף נגנב ממנו, ושב אל ביתו אבל וחפוי ראש. מתוך צערו התבונן בשני המקרים שקרו לו והגיע למסקנה שבודאי יד ה' בדבר, והוא עונש שהגיע לו על שלא שמע לאנשים שלימדו אותו להאמין בהשגחת הבורא יתברך. מיד קיבל על עצמו, שמאותו יום ואילך יאמר, אם ירצה השם על כל דבר שירצה לעשות.

כאשר יצא בפעם השלישית אל השוק, שב ונגלה אליו אליהו הנביא בדמות נער עני המבקש עבודה, שאלו אליהו להיכן אתה הולך, אמר לו הנני הולך לשוק לקנות שוורים אם ירצה השם. בירכו אליהו בברכת הצלחה, וביקשו שאם יזדקק לעזרה בהנהגת השוורים יקרא לו. אמר לו הסוחר אם אך יעזור לי ה' יתברך שאקנה שוורים, אשכור אותך לעזור לי. הצליח הסוחר בדרכו ומצא שוורים מובחרים בזול, ושכר את הנער להנהיגם. בדרכם הביתה, ברחו לפתע השוורים לתוך היער, רדף הסוחר אחריהם עד שלפתע נעצרו ליד סלע עליו מצא מונחים את שני הכיסים שאבדו לו, שמח הסוחר והודה לה', והמשיך בדרכו עם הנער והשוורים. כאשר הגיע לביתו נעלם לפתע הנער. אז הבין הסוחר כי יד ההשגחה העליונה היתה בכל אשר אירע לו.

המעשה עם ד"ר וולך

ידוע המעשה עם ד"ר וולך, מנהל בית החולים שערי צדק, שיום אחד באה יולדת המתקשה בלידה, ואמרו לה תתפללי להשם יתברך שתהיה לך ישועה. והיא השיבה, אני סומכת על הרופאים והאחיות שהם יכולים לעזור לי. וככל שהיו משכנעים אותה, היה ללא הועיל. כיון שכך הורה ד"ר וולך, תעזבו אותה בחדר הלידה ואין לטפל בה, רק אני בעצמי אשמש לה כרופאה האישי. כמובן כולם שמעו למנהל בית החולים ולא נכנסו אל חדרה לטפל בה. אולם גם הוא לא נכנס לטפל בה וכאשר כרעה ללדת הייתה זועקת וזועקת ואף אחד לא ניגש אליה, עד שצעקה "ריבונו של עולם רק אתה יכול לעזור לי"... אז נכנס ד"ר וולך וטיפל בה וילדה. ומאז הייתה זהירה על כל דבר לומר בעזרת השם יתברך, ואם ירצה ה', כי הכל בידו יתברך.

מדוע התבטלה עלית הח"ח לארץ

סיפר הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל (הובא בספר מלך ביופיו פרק ל"א), ששמע מהגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, כי בשנת תרפ"ה כשהכין החפץ חיים את עצמו לעלות לארץ הקודש, נשא מדברותיו אל קהל הקודש בראדיו, ונפרד מהקהל לקראת נסיעתו לארץ ישראל. אחרי שסיים את דרשתו, ניגש אליו אחד מהבעלי בתים ושאלו בתמימות, מדוע כשדיבר רבינו על הנסיעה, לא אמר הרב "אם ירצה השם"? והנה פלא, כי מיד במוצאי שבת קודש חלתה פתאום הרבנית של החפץ חיים והנסיעה התבטלה.

"וְשִׁבְתִּי בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְהָיָה ה' לִי לְאֱלֹהִים" (כח, כא)

ביקש עולם הבא ללא נהמא דכיסופא

רבותינו (ילקוט המוסר ואבני השם, כאן) מפרשים פסוק זה על הנשמה. ידוע מה שכתוב (בזוהר הקדוש זוהר חדש ח"ב דף י"ח ע"א וירושלמי ערלה פ"א ה"ג) שהנשמה קודם ירידתה לעולם הזה יושבת תחת כסא הכבוד, והיא ניוזנת על ידי מידת החסד שהוא שם הוי"ה ברוך הוא, והשם יתברך שולח אותה לעולם הזה בגוף האדם, כדי שתעשה מצוות ותוכל ליהנות בעולם הבא בלי בושה, שלא תאכל "נהמא דכיסופא", וזהו שאומר הכתוב "ושבתי בשלום אל בית אבי", זהו "אבי" שבשמים, ששלחני בזה העולם לסגל תורה ומעשים טובים, ואז אם עשיתי כאן מצוות ועסקתי בתורה, "והיה ה'" שהוא מידת החסד, "לי לאלהים" למידת הדין. כלומר אזי לא אהנה בעולם הבא רק על פי מדת החסד, בבושה, אלא על פי הדין, שהוא שם אלהים, משום המצוות שקיימתי בעולם הזה.

"וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שְׁמִתִּי מִצָּבָה יְהִיָּה בֵּית אֱלֹהִים" (כח, כב)

אבן זו קבועה עד היום בכותל המערבי

ראיתי בספר פלאות התורה (כאן) דבר פלא מספר תוספות השלם (על הפסוק כאן, דף קכ"ד אות ה'), וזה לשונו: "והאבן הזאת" אמרו על אותה אבן, כשהיו מעלין אותה בדימוס היתה מפלת עצמה [העלו את האבן הזו של יעקב לבנותה בבנין בית המקדש, אולם בדרך נס היתה נופלת מידם], לפי שעתידי בית המקדש ליחרב, ועל כן מאסו אותה הבונים, עד שבא שלמה בחכמתו ונשבע לה שאפילו יחרב הכל, היא לא תחרב ולא תזוז ממקומה, וקבעוה בכותל המערבי.

נשבע שהכותל המערבי לא יחרב

יש לציין לדברי חז"ל במדרש (שיר השירים רבה פרשה ב' סי' ט'), וכן הוא במדרש פסיקתא דרב כהנא פסקא ה' סי' ח') על הפסוק (שיר השירים ב, ט) דומה דודי לצבי או לעופר האיילים, הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים. "אחר כותלנו", אחר כותל מערבי של בית המקדש, שנשבע לו הקדוש ברוך הוא שאינו חרב לעולם. ולמה, ששכינה במערב.

"וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שְׁמִתִּי מִצָּבָה יְהִיָּה בֵּית אֱלֹהִים" (כח, כב)

כלי ביתו של האדם יעידו על מה ששמעו בביתו

כתב מרן ראש הישיבה הגר"י צדקה זצ"ל (קול יהודה, ויצא, עה"פ ויקח מאבני המקום) שגם האבנים צריכים להיות טהורים בבית, גם הצלחות, השולחן וכדומה, כנאמר "האבן אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים", היינו שהכל צריך לשמש בית אלהים, על דרך מה שכתוב (יחזקאל מא, כב) "וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'", בשעה שהאדם יושב ואוכל, עליו לדעת כי השולחן קולט כל דיבור שמדבר, ואם השולחן קולט דברי תורה הנאמרים בשולחן בסעודה. לעתיד יביאו

את השולחן לפני ה' ויגיד כל מה ששמע, כמו שכתוב "וידבר אלי זה השלחן". וסיים הרב, אשרי מי שהשולחן שלו יביע דברי תורה לפני ה', וחם וחלילה שלא יהיה להיפך ואשרי הזוכה.

"וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" (כח, כב)

צריך כל ת"ח לעשר ולתרום מזמנו האישי בשביל הזולת

אמרו חז"ל (בראשית רבה פרשה ע' סי' ז' וע"ש, הובא בדעת זקנים מבעלי התוס' כאן) שיעקב תיקן לתת מעשר מן הממון. שאל מין אחד את רבי יהושע בן לוי היכן מצינו שיעקב עישר את בניו? אמר לו שעיישר את בנו לוי שהקדישו לשמים. [שהרי ד' בנים היו בכורים וממילא נשאר ח' וא"כ לוי הוא העשירי, ודו"ק].

וכשם שיעקב אבינו עישר את בנו, לכבוד הקדוש ברוך הוא, כך על כל תלמיד חכם, אף שזמנו יקר מאוד ללימוד התורה שלו, על כל פנים מחוייב לעשר מזמנו האישי, ללמד מקצת הזמן גם לאחרים, אף שבזה מתבטל מתורתו.

ומסופר בתלמוד (עירובין נד:) על ר' פרידא שלימד תלמיד מתקשה, שהיה צריך ללמדו ארבע מאות פעמים, כדי שיקלוט את הנלמד. יום אחד בשעת השיעור ביקשו את הרב לדבר מצוה, ומאותו רגע חשש התלמיד שמא כעת ילך ר' פרידא, ולכן לא נתן לבו ללימוד. וכשראה ר' פרידא שאף אחר לימוד של ארבע מאות פעם התלמיד עדיין אינו שולט בחומר, חזר עוד ארבע מאות פעם כדי שהתלמיד יבין את הנלמד.

יצאה בת קול מהשמים ואמרה לר' פרידא, האם רצונך שיוסיפו לך ארבע מאות שנה כשכר על הסבלנות ומתיקות הלימוד לתלמידך, או ברצונך שיזכו כל בני דורך לחיי העולם הבא? ביקש שיזכו כל בני דורו לעולם הבא. אמר הקדוש ברוך הוא, תנו לו זו וזו. ואכן ר' פרידא חי עוד ארבע מאות שנה והספיק ללמוד הרבה וליטול שכר הרבה. נמצא ש"המתבטל" מן התורה לצורך אחרים, לא יצא לו מכך הפסד.

וכתב הגאון רבי משה פיינשטיין (בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"ד סי' כ"ו אות ד') שמסתבר שתלמיד חכם צריך לתרום מעשר מזמנו, דהיינו עשירית מהזמן, כדי ללמוד תורה לאחרים ואולי יוכל להוסיף עד חומש.

מעשה עם החפץ חיים זצ"ל

להמחיש את חשיבות העזרה לזולת אף על ביטולו בתורתו, כדאי להביא מעשה שאירע עם החפץ חיים זצ"ל שהובא בספר שימושה של תורה. בעיר ראדין היה "בחור" מבוגר כבן ששים, ר' הרשל קאמניצ'ר שמו, שעקב מחלת ריאה בה לקה, לא יכול היה להינשא.

סיפר הבחור, שבלי ליום הכיפורים, לאחר אמירת "שיר היחוד", עלו כל בני הישיבה על יצועם, והרשל זה נשאר לבדו בהיכל הישיבה האפלולי והנטוש. אך הנה הוברר לו, כי לא לבדו היה, לפתע ניגש אליו רבן של ישראל, מרן ה"חפץ חיים" זצ"ל, והתיישב לצידו. במתק לשונו, החל ה"חפץ חיים" להעלות זכרונותיו מימי קדם, על ימי ילדותו ועברו, כיצד התייתם מאביו בגיל עשר, וכיצד גלה לבדו כנער יתום וצעיר למקום תורה לוילנא. סיפר כמה נסיונות עברו עליו, הן בגשמיות, נסיונות עוני ומחסור, והן בהתמודדות כנגד משכילי וילנא שביקשו למשכו ברשתם. בהמשך סיפר לו ה"חפץ חיים", כיצד הסכים לשידוך עם בתו של אביו חורגו, שהיתה גדולה ממנו בשנים, כדי לשמור על שלום הבית בין אמו לבעלה, בזמן שבאותם ימים בחור אחר שהיה נחשב לעילוי, זכה לשידוך מאושר ולנדוניה בת עשרת אלפים זהובים. ברם בסופו של דבר הוברר, כי מחשבות אדם המה הבל, כספו של חברו ועסקיו הרחיקוהו מן התורה, ולבסוף הפסיד את כל כספו בענין רע, ונותר קרח מכאן ומכאן, אבוד משני העולמות, ואילו הרבנית של ה"חפץ חיים" עזרה על ידו להקדיש את חייו ללימוד תורה ולהתעלות.

הנה כי כן, רואים כיצד הקדוש ברוך הוא הוא המנווט את האדם, ואין אדם יודע מה טוב עבורו. הנה, כל חיי ייחלתי - אמר ה"חפץ חיים" - לעזרת הקדוש ברוך הוא, ונוכחתי שהוא אוהז ביד ימיני ומנחני לטוב לי...

כך שוחח ה"חפץ חיים" עם הבחור העצוב והממורמר במשך כל ליל היום הקדוש, מבלי שהשמיע באזניו ולא מילה אחת של דברי תורה או חרדת הדין. שיחה, שכל כולה ניהומים...

אכן כן, ה"חפץ חיים" שבחשבון הנפש שהיה עורך לעצמו, היה סוקר כל מחשבה וחרד כל כך לכל רגע שיצא לבטלה, ה"חפץ חיים", שמזכיר בכתביו (תורת הבית פרק ד') את דברי הגאון מוילנא זצ"ל, שבכל מילה של תלמוד תורה מקיימים מצוה השווה יותר מכל מצוותיה של תורה, ואשר נטל בידו שעון והראה לדעת שניתן ללמוד מאתיים מילים בדקה, ועולם שלם בלילה, העביר כך את הלילה של יום הדין, יום הכפורים, לחזק ברכיים כושלות, ולהרנין לב נדכא.

כשם שהמעשר ממון מעשיר אף המעשר ברוחניות יעשיר ברוחניות

וידע לו האדם, כי חיוב המעשר אינו בדוקא בממון, אלא מכל אשר חונן ה' את האדם, שהרי ראינו במדרש (המובא לעיל) שיעקב הפריש את לוי כמעשר מבניו לעבודת הקודש. והעושה כן שכרו שזוכה לברכה והצלחה. ואפילו מהחכמה שניתנה צריך לעשר, ואמרו תלמידי הגאון רבי שמעון שקופ זצ"ל בשמו (בהקדמת השערי ישר), שכשם שהמעשר ממון לצדקה יש בו סגולה להעשיר את בעליה, אף ברוחניות, אם מפריש מכשרונו וכו' מעשר, יתעשר שבעתיים ברוחו. והיינו שחיוב צדקה הוא להיטיב, ולעולם אין אדם נפסד מן הצדקה (מדרש תנאים דברים טו, ט), וגם כשמעניק מדעתו ומחכמתו להטיב עם הזולת, לא יחסר לו הדבר מלעלות במעלות התורה.

ומעיד הגאון רבי משה שטרנבוך (בטעם ודעת ח"א עמ' קמ"א) שמעתי מכמה בחורי ישיבה שלא ראו ברכה בלימודם והתפללו ולא נענו, ורק כשהקדישו זמן מועט בכל יום לעזור לבחור חלש, זכו לברכה והצלחה.

כל אדם יתן מעשר מזמנו לעבודת השי"ת

כמו כן צריך האדם לעשר מימיו אחד מחמשה, דהיינו בכל ששת ימי המעשה יקדיש יום אחד קודש לה', יתבודד מבני האדם, וישב בביתו בטלית ובתפילין וילמד תורה כל אותו היום, יעסוק בתפילה ויפשפש במעשיו, ואם אפשר לו גם כן להתענות, יעשה זה, ואז ידע לו שיאריכו לו ימיו ויזכה לחיים טובים וארוכים.

לצרכי חולין יבזבז עד חומש

והכלל יהיה אצלו, שיבטל ממלאכתו ויעסוק בתורה הקדושה (רמב"ם ת"ת פ"ג ה"ה), ואמרו רבותינו ז"ל (כתובות נ.) המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. פירוש חומש שנותיו, שהן י"ד שנה, שהרי האדם חי ע' שנים, וחומש מזה שווה י"ד, היינו שבדברי חולין "יבזבז", עד חומש ולא יותר, וזהו שנאמר (בראשית מז, כד) ונתתם חמישית לפרעה, היינו שיתן ליצר הרע המכונה פרעה רק חמישית ולא יותר, והשאר ישתמש לצורך עבודת השם יתברך.

מעשה נורא על הגאון דון יצחק אברבנאל

אמרו רבותינו, מה שהאדם נותן מהמעשרות, הוא שמור לו ואף אחד אינו יכול לגעת לו בזה. מסופר על שר האוצר של מלך ספרד הלא הוא הגאון דון יצחק אברבנאל שהיו לו שונאים רבים בחצר המלך, ופעם אחת טענו למלך שהוא שלח את ידו ומעל בכספי אוצר המלוכה. והמלך אשר ידע את צדקותו ויושר לבבו, לא האמין להם, אך מרוב שאלו הרשעים לחצו עליו, הזמינו המלך ללשכתו, וביקש ממנו לערוך חשבון מדויק על כל נכסיו שברשותו, כדי שיהיה ניתן לבדוק האם שלח ידו באוצר המלך. לאחר זמן מה חזר ר' יצחק והגיש למלך את הרשימה. המלך עיין בה, ועיניו חשכו, כי הסכום המופיע בה, היה אולי עשירית משווי נכסיו האמיתיים, ועל כן קדרו פניו וביקש הסבר. פתח ר' יצחק ואמר לו, אדוני המלך ישנה באמתחתי רשימה נוספת ובה כל הנכסים אשר ברשותי, אבל נכסים אלו אינם שלי, כי בכל עת יכול אדוני המלך להפקיעם ולהחרימם. הסכום שהמלך ראה ברשימה אשר בידו, אינו אלא סכום מעשי הצדקה והחסד שעשיתי, אשר את זה איש לא יכול ליטול ממני, כי הם שמורים לי לעתיד לבוא, והם נכסי האמיתיים. שמע המלך והוסיף לו אהבה על אהבתו.

עשר בשביל שתתעשר

שנינו בגמרא (כתובות דף סו:) מלח ממון חסר. פירוש "מלח ממון" היינו, הרוצה "למלוח" את ממוןנו כדי לשמרו, "חסר", יחסר ממנו לצדקה, ובחסרון זה יתקיים בידו ממון. ולכן הנותן צדקה, ממוןנו אינו נחסר, אלא להיפך הולך ומתרבה. והבטיחו חז"ל (שבת דף קיט.) על הפסוק (דברים יד, כב) עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר. היינו שדרשו "עשר" בש' שהנקודה בשמאל, ואז תתחלף הנקודה לימין ויצא "תתעשר".

וזה מרומז גם בפסוק (בראשית יג, ט) "אם השמאל" היינו, אם אתה הולך בשמאל, כשאתה שם את הנקודה בשמאל, ואתה מעשר ונותן לצדקה, "ואימנה", אזי הקדוש ברוך הוא אומר, אני אלך בימין ואעשה את השין לשין ותהיה לעשיר. אבל אם אתה הולך בימין, שאתה רוצה להתעשר ולכן שומר על ממוןך, אני אלך בשמאל, ולפיכך אעשר ואפחות מהממון שלך... האדם צריך לדעת שאת הממון, ה' נתן לו בשביל שיעשה מצוות ובפרט לתת לתורה ולישיבות!

"עשר תעשר" תמצא מזלך

וידוע מה שאמרו (עי' בס' מהר"ש מבעלזא, דברים עמ' מ"ה) "עשר תעשר" תמצא מזלך. פירוש אם "עשר" את מילת "תעשר", תמצא אותיות "מזלך". לפי שהמילה תעשר מתחילה באות ת', ואם נעשר את האות ת' [נחלק אותה

בעשר], תעלה בידנו האות מ', וכן המשך אותיותיה, עשירית האות ע' היא ז', ועשירית האות ש' - ל', ועשירית של ר' - ך', הרי יצא "מזלך", לפי שעל ידי מצות המעשר, מזלך עלה יעלה ותזכה לעשירות.

שאינו מעשר יקרהו להיפך ב"מ

וידע לו האדם, שרבותינו (שבת דף קיט.) שאמרו עשר בשביל שתתעשר, מכלל הן אתה שומע לאו, שאם האדם אינו נותן מעשרות, סופו לבוא לידי עניות בר מינן.

כל העולם עומד על המעשר

ידוע שענין המעשר הוא אחד מעשר, שהיא ספירת המלכות, שגם היא כלולה מעשר. ועשר פעמים שם אדנות ("אדני") שהיא ספירת המלכות עולה בגימטריא תר"ן, ועוד ס"ה אחד שהוא כללות המלכות [לפי ששם אדנות הוא בגימטריא ס"ה, והכפלו שם זה בעשר, ועתה אנו באים אל המלכות עצמה], יעלה תשי"ה שהיא "אבן", פירוש המלכות [המכונה אבן], אבן השתיה הנקראת שתיה שממנה הושתת העולם. אם כן כל העולם עומד על המעשר, שהיא המלכות, שהיא אבן היסוד שכל העולם עומד עליה.

והנה מובא בזוהר הקדוש (ח"א דף ע"ב) שרבי יהודה קם משנתו בחצות לילה לעסוק בתורה באכסניא אחת בעיר "מתא מחסיא" והיה שם יהודי המוכר בגדים ומלבושים. פתח ר' יהודה (בראשית כה, כב) והאבן הזאת אשר שמתי מצבה, זו האבן שממנה הושתת העולם, ועליה נבנה בית המקדש. זקף ראשו אותו היהודי ואמר לו, איך אפשר, הרי אבן השתיה היתה קודם שנברא העולם, ואתה אומר והאבן הזאת אשר שמתי מצבה, משמע שיעקב שם אותה רק עכשיו? אמר לו רבי יהודה, קודם תלבש בגדיך לכבוד התורה, ואחר כך אענה לך, וכך היה. וענה לו רבי יהודה, שהרי הקדוש ברוך הוא קיפל את כל ארץ ישראל תחת יעקב, ואתה האבן היתה גם כן תחתיו, שהרי היתה בכית אל, ואז אמר יעקב אבינו, וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, שזה כח לשכינה הקדושה, לספירת המלכות, שממנה הושתת העולם, שכאשר היא מקבלת שפע, היא מחלקת את השפע לכל העולם כולו.

בזכות המעשר נדחית הסטרא אחרא

כתב בספר קרנים (מאמר י"ב) בזכות המעשר שישראל נותנים, דוחים את הסטרא אחרא והקליפות, בכח שם יר"ת. כי "מעשר" מגימטריא "ירת", שבו דחה הקדוש ברוך הוא למלאכים. ובשביל שלא קיים יעקב את וכל אשר תתן לי וכו', בא אליו שרו של עשו (בראשית לב, כה) ויאבק איש עמו, כידוע מהמדרש. ויש תתתש"ם רקיעים המשפיעים טובה לנותן מעשרות כראוי, וזה סוד "עשר תעשר" העולה בגימטריא תתתש"ם.

"וְנֹאסְפוּ שְׂמָה כָּל הַעֲדָרִים וְגִלְלוּ אֶת הָאָבֶן מֵעַל פִּי הַבָּאֵר וְהִשְׁקוּ אֶת הַצֵּאֵן וְהַשִּׁיבוּ אֶת הָאָבֶן עַל פִּי הַבָּאֵר לְמִקְמָהּ" (כט, ג)

"וְנֹאסְפוּ שְׂמָה" הַתְּנָאִים וְהַאֲמֹרָאִים

בתוספות השלם (כאן) דורשים את הפסוק על מלחמתה של תורה, שהיא כבאר מים שממנה ישקו העדרים, בזה הלשון, "וְנֹאסְפוּ שְׂמָה", כל התנאים והאמוראים והגדולים הבאים אחריהם. "וגללו את האבן", והוציאו הכל לאמיתו. "והשיבו את האבן", בכמה מקומות מקשים ומתרצים וחוזרים ומקשים, עד שנשאר הדבר בתיקו או בתיובתא. עד כאן לשונם.

"וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אֲחֵי מֵאֵין אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ מִחֶרֶן אֲנַחְנוּ" (כט, ד)

בזכות רחל יתלכנו העוונות

במדרש רבה (ויצא פרשה ע' ס' י') רבי יוסי בר חנינא פתר קריא בגלות [פתר את הפסוקים על הגלות] "ויאמר להם יעקב וכו' מחרן אנחנו" מחרונו של הקדוש ברוך הוא אנו בורחים. "ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור", הידעתם את מי שהוא עתיד ללבן עוונותיכם כשלג. "ויאמר להם השלום לו, ויאמר שלום", באיזה זכות, "והנה רחל בתו באה עם הצאן", הדא הוא דכתיב (ירמיה לא, יד-טו) כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים, רחל מבכה על בניה מאנה להנחם וכו', כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ויש תקוה לאחרייתך. עד כאן לשונו. דהיינו בגלות ה' ילכנו את עוונות עמו ישראל, בזכות רחל אמנו המבכה על בניה.

"וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם גְּדוֹל לֹא עֵת הָאֶסֶף הַמְקַנָּה הַשְּׁקוֹ הַצֵּאן וְלָכֹו רְעוּ" (כט, ז)

הגאולה תבא ע"י שנתפלל עליה באחדות

בס' תוספות השלם (מגילות שיר השירים עמ' כג) דורשים את הפסוק, "הן עוד היום גדול" לא הגיע עדיין ימות המשיח, כי לא נשלמו ארבעת אלפים שנה, "השקו הצאן", כלומר עסקו בתורה ולכו רעו בגלות, עד עת קץ, כמו שנאמר (שיר השירים א, ח) ורעי את גדויתך על משכנות הרועים. עד כאן לשונו.

בדרך דומה בליקוטי תורה מהר"י (כאן) כתב שנראה לפרש את הפסוק על הגאולה שתהיה במהרה בימינו, "הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה" היינו שאם עדיין "היום גדול" ולא הגיע עת קיבוץ גלויות עמו וצאן מרעיתו, ולכן "לא עת האסף המקנה" התיקון לזה הוא "השקו הצאן", לפי ש"השקו" בראשי תיבות שועתינו קבל ושמע התפילות, דהיינו ניוושע על ידי התפילה, על דרך שנאמר (בראשית כו, כב) הקול קול יעקב. ועיקר התפלה שתהיה באחדות כל ישראל, כאיש אחד ובלב אחד ובאהבה וריעות, וזה שנאמר "ולכו רעו" מלשון ריעות ואחדות, גם תיבת "ולכו" רומזת בראשי תיבות על הפסוק ואהבת לרעך כמוך. ועל ידי זה יקבץ נדחינו מד' כנפות הארץ לארצנו אמן.

"וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם גְּדוֹל לֹא עֵת הָאֶסֶף הַמְקַנָּה" (כט, ז)

בביטול ה"הן" תבא הישועה

הצדיק רבי נפתלי מרופשיץ (הובא בס' אמרות חכמה עמ' רל"א ובעו"ס) היה אומר על פסוק זה: האותיות "הן" עומדות בפני עצמן ואינן מתחברות עם שאר האותיות. פירוש, האות א' מצטרפת עם האות ט' ויחדיו עולות עשר. וכיוצא בזה גם האות ב' עם האות ח' משלימות זו את זו ומגיעות לעשר. וכן האות ג' יחד עם ז', והאות ד' עם ו'. לעומת זאת לאות ה' אין "בת זוג" כדי שתשלים אותה למספר עשר. וכן אנו מוצאים לגבי האותיות שערך המספרי נע בין עשר למאה כדי שישלימו זו את זו למאה, שהנה האות י' מצטרפת עם האות צ' למאה, וכן האות כ' עם פ', והאות ל' עם ע', והאות מ' עם ס'. לעומת זאת לאות נ' אין "בת זוג", שתשלים אותה למספר מאה. נמצא שהאותיות ה' ו-ן הנקראות "הן", עומדות בפני עצמן.

ולפי זה מסביר מה שכתוב בפסוק "הן עוד היום גדול וכו'", היינו שכל "עוד" נהיה בבחינת "הן", שלא נתחבר זה לזה באהוה ובאחדות אמיתית כמו אותיות "הן" שהן נפרדות מכולם, חס ושלום יקוים בנו "עוד היום גדול לא עת האסף המקנה" ולא יקיץ חלילה הקץ לגלותנו המרה, והצרות והבעיות הקשות שאנו שרויים בהם זמן כה רב יאריכו. רק בביטול ה"הן" תבא הישועה והגאולה.

"וַיְהִי כַשְׁמַע לְבָן אֶת שְׁמַע יַעֲקֹב בֶּן אָחִיתוֹ וַיִּרְץ לְקַרְאָתוֹ וַיַּחֲבֹק לוֹ וַיִּנְשֹׁק לוֹ וַיְבִיאֵהוּ אֶל בֵּיתוֹ וַיְסַפֵּר לְלִבָּן אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" (כט, יג)

מדוע לבן חיבק את יעקב

במדרש בראשית רבה (פרשה ע' סי' י"ג) שכאשר הגיע יעקב אצל לבן, חשב לבן מי יודע כמה ממון יעקב הביא עמו, אם כשאליעזר עבד הבית הגיע, הביא עמו עשרה גמלים, בוודאי שבעתיים הביא האדון. וכשלא ראה אצלו ממון, חשב שבודאי הוא מחביאו, ולכן נשקו וחבקו למששו. והשיב לו יעקב שאליפו לקח ממנו הכל, ומובא בספרים הקדושים (הובא בס' מן התורה עמ' קצ"ט, ליקוטים מפרדס עמ' קנ"ג ועוד) רמזו יפה לכך בפסוקנו "את כל הדברים האלה", בראשי תיבות אל תתמה כי לא הבאתי דבר ברכוש רב יצאתי משם, הגיע אליפו לקח הכל.

"וּלְלִבָּן שְׁתֵּי בָנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה לָאָה וְשֵׁם הַקְּטָנָה רַחֵל" (כט, טז)

מהיכן ידעו רחל ולאח דרך ה' והלא גדלו אצל לבן

שאלו את רבנו הבן איש חי בשו"ת רב פעלים (ח"ד בסוד ישירים סימן ו') בזה הלשון, אמותנו הקדושות לאה ורחל ע"ה, שהיו בנות לבן שהיה עובד עבודה זרה, מי לימדן דרך ה' ומהיכן ידעו להכיר את הבורא יתברך? ואם נאמר שיעקב אבינו לימדן, הלא מדברי חז"ל נראה שקודם שבא יעקב אבינו אצלם, היו צדקניות ויודעות דרכי השם יתברך האמיתיים, שהרי אמרו חז"ל (ב"ב קג). ובראשית רבה פרשה ע' סי' ט"ז) שהיתה לאה מתפללת ובוכה שלא תהיה בחלקו של עשו. וגם רחל ביום שבא יעקב ודיבר עמה ואמר לה על אביה "אחיו אני ברמאות" (כדאיתא במגילה יג:), חרדה על הדברים הללו ואמרה לו "מי שרי לצדיק לילך ברמאות" [והשיב לה שעל כך נאמר "עם עקש תתפתל"], ומזה וכיוצא בזה נראה שהיו נבדלות מאביהם ומכירות בדרכי צדיקים, ואם כן מי לימדן זאת?

והשיב על כך מורנו ורבנו, כי כבר כשנולדו רחל ולאה היו להן נשמות גדולות ועצומות, ומכח תוקף גודל נשמתן ידעו מאליהן דרך האמת, והכירו ברוח הקודש את כבודו יתברך, וידעו שדרך אביהן מקולקלת היא, כשם שאמרו חז"ל על אברהם אבינו שבן שלוש שנים הכיר את בוראו והיינו שהכיר מאליו, ששרתה עליו רוח הקודש מכח נשמה גדולה שנכנסה בו, וכן היה אצל שרה, רבקה רחל ולאה.

ומוסיף בהמשך, ודע, כי אף על פי שלבן ובתואל היתה להם ידיעה בהכרת אלהותו יתברך, והשיגו לידע שם הוי"ה ברוך הוא, כפי שאמרו (בראשית כד, נ) מה' יצא הדבר וכו', והיו עובדים עבודה זרה לעשות להם אמצעי, עם כל זה לאה ורחל לא למדו מלבן כלום, אלא ידיעתן היתה ברוח הקודש מקטנותן, מחמת גודל קדושת נשמתן.

"וּלְלֶבֶן שְׁתֵּי בָנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה לְאֵה וְשֵׁם הַקְּטָנָה רַחֵל" (כט, טז)

רחל ולאה היו תאומות

מצינו בסדר עולם רבה (פרק שני) וזה לשונו, רחל ולאה... שהיו תאומות. [וכן כתב רבנו אפרים הובא בנחל קדומים להחיד"א אות ט].

ועל פי יסוד זה ביאר רבנו מרדכי יפה בעל הלבושים בספר לבוש האורה, את דברי רש"י (כט, יז), שהיו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן, הגדולה לגדול, והקטנה לקטן. עד כאן. וכתב הלבוש בזה הלשון, כי לא מפני שלא היו ללבן [כי אם] שתי בנות ולא יותר היו אומרים כן. רק מפני שרחל ולאה תאומות היו, כמו יעקב ועשו, לכך היו אומרים כן. ולכך קראה גם כן "קטנה", מפני שהיא הקטנה מן התאומות.

ומיושבת בזה קושיית המהרש"א (ב"ב קכג.) למה הוצרך יעקב לעשות סימנים, ולא סמך על עצת הגמרא (גיטין כג.) להכיר בטביעת עין דקלא, והלא הכיר את קולה של רחל? אלא מפני שהיו תאומות היה קולן דומה.

רחל ולאה כשתי קורות מסוף העולם ועד סופו

בילקוט שמעוני (כאן) דורשים על רחל ולאה שהן כשתי קורות מסוף העולם ועד סופו, שזו וזו העמידו אלופים מלכים ונביאים עיין שם, ו"שם הגדולה לאה", גדולה במתנותיה, כהונה לעולם, מלכות לעולם. "ושם הקטנה רחל", קטנה במתנותיה, יוסף לשעה, שאול לשעה.

"וְעֵינֵי לְאֵה רְכוֹת וְרַחֵל הֵיְתֵהּ יַפֶּת תֹּאֵר וַיַּפֶּת מְרָאָה" (כט, יז)

עיני לאה רכות הוא שבח

התורה מעידה על לאה אמנו "ועיני לאה רכות", ואין כוונת התורה לספר בגנות לאה ולומר שלא היו לה עינים יפות, עקב ריבוי הבכיה שבכתה, אלא לספר בשבחה, כדאיתא במסכת בבא בתרא (דף קכג.) לפי שלאה היתה שומעת שאנשים אומרים שהבת הגדולה של לבן תהיה לעשו, בנו הגדול של יצחק, לכן היתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה. וכמו שכתב רש"י (ד"ה רכות) וזה לשונו, שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובכתה, שהיו הכל אומרים, שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן, הגדולה לגדול והקטנה לקטן.

כמה הדמעות עוזרות

וזה לשון מדרש תנחומא (הישן, ויצא סימן יב), למה היתה לאה שנואה? לא שהיתה כעורה מרחל, אלא שהיתה יפה כרחל, שנאמר וללבן שתי בנות (בראשית כט, טז) שוות בנוי וביופי ובזקיפה. למה אמר ועיני לאה רכות? אלא כיון שילדה רבקה עשו ויעקב, נולדו ללבן שתי בנות לאה ורחל, שלחו אגרות אלו לאלו והתנו ביניהן, כדי שיטול עשו את לאה, ויעקב רחל, והיתה לאה שואלת במעשה עשו, והיתה שומעת שמעשיו רעים, והיתה בוכה בכל שעה לומר כך עלה גורלי לרשע הזה, ומתוך כך נעשו עיניה רכות, שנאמר ועיני לאה רכות. עד כאן לשונו.

ויש ללמוד מן האמור מוסר השכל, שהרי מעשה אמהות סימן לבנות, והנה כתיב (רות ד, יא) ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים, יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך "כרחל וכלאה" אשר בנו שתיהם את בית ישראל וגו'. דהיינו הזקנים ברכו את רות, שתזכה לבנות בית נאמן בישראל כמו האמהות הקדושות רחל ולאה, שבנו את בית ישראל על ידי שהתפללו בדמעות ובבכיה, שכן כאמור מצינו שלאה הרבתה לבכות שלא לעלות בגורלו של עשו הרשע, אלא בגורלו של יעקב אבינו לבנות בית נאמן בישראל. וכן מצינו שרחל אמנו בכתה על בניה, וכדכתיב (ירמיהו לא, יד) רחל מבכה על בניה.

ולכן ראוי שכל אשה תתפלל ותבקש בנים הגונים וצדיקים, ולא תחסוך בדמעות, ששערי דמעות לא ננעלו (בבא מציעא דף נט.), ובפרט בשעת הדלקת נרות שבת, וכמו שכתב רבנו בחיי (שמות יט, ג), והובא דבריו במגן אברהם סימן רס"ג

ס"ק י"א) על הפסוק (שמות יט, ג) כה תאמר לבית יעקב וגו', שהשעה הראויה לזה במיוחד, היא בשעת הדלקת נר של שבת, שהיא מצוה המוטלת עליה, ואז תתפלל שיתן לה ה' בנים המאירים בתורה, כי התפלה יותר נשמעת בשעת עשיית המצוה, ובזכות נר שבת שהוא "אור", תזכה לבנים בעלי תורה הנקראת "אור", וכן אמרו חז"ל (שבת דף כג): הרגיל בנר הוי"ן ליה בנים תלמידי חכמים.

לאה שמה על ליבה טס זהב שבו חקוק תורה צוה לנו משה

בדרך אחרת כתבו רבותינו בעלי התוספות בספר מושב זקנים לרבותינו (שמות יט, ג) שלאה היתה נותנת על לבה טס של זהב, ובו חקוק הפסוק "תורה צוה לנו משה וגו'", ובו היתה הוגה יום ולילה, ולכן כתיב "עיני לאה רכות", מזהררית של זהב. עד כאן. דהיינו כיון שטס זהב זה, היה מחזיר אור, היה מסנוור את עיניה של לאה, ולפיכך היו עיניה רכות. (והובאו דבריהם בס' פלאות התורה).

"וַיֵּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת רַחֵל" (כט, יח)

מחמת רוב אהבת יעקב לא נפקדה רחל ולפיכך חרה יעקב ברחל ונפקדה

כתב המלבי"ם זצ"ל בספרו "התורה והמצוה" דבר מחודש בשם חכמי הטבע, שאהבה מרובה בין איש לאשתו, עלולה למנוע הריון. ולכן תלתה רחל ביעקב את הסיבה שלא ילדה.

וכבר הקדימו בזה הרב הקדוש רבנו פנחס מקאריץ זי"ע בספרו אמרי פנחס (ד"ה ויאהב יעקב את רחל), וזה תוכן דבריו, כשיש אהבה יתירה בין איש לאשתו יותר מדאי, דהיינו שאין בהם שום הקפדה לעולם, אז לפעמים היא מניעת ההולדה. וסוגלת ההולדה היא שיהיה להבעל איזה הקפדה מועטה על אשתו, ואף זו בשביל איזו מצוה, ולא חס ושלום קטטה, כי גדול השלום שבין איש לאשתו (במדבר רבה פ"א ס' ז'). וזהו מה דכתיב "וַיֵּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת רַחֵל", ומפני שאהב אותה באהבה יתירה, לכן (שם לא) "ורחל עקרה". מה עשה יעקב? (ל, ב) "ויחר אף יעקב ברחל" ומה כתיב אח"כ (שם כג) "ותהר ותלד בן".

"וַיֹּאמֶר לָבָן טוֹב תַּתִּי אֶתְּךָ לְךָ מִתַּתִּי אֶתְּךָ לְאִישׁ אַחֵר" (כט, יט)

לבן פירש את הבטחתו לתת את רחל ברמאות גמורה והפוכה

שמעתי ממורנו ורבנו ר' עובדיה יוסף זצוק"ל חידוש נפלא. כיצד לבן נתן ליעקב את לאה, והרי אמר לו במפורש "טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר", הנה שהבטיחו במפורש שיתן לו את רחל ולא לאיש אחר, וכיצד אם כן לבן יענה ליעקב על רמאות מפורשת כזו?

אלא אמר לבן הרמאי ליעקב, אדרבה במשפט זה הבטחתי לתת לך את לאה ולא את רחל, שכן "תתי" בגימטריא קטנה עולה 9 [שהאות ת' שווה 4, וכן ת' שניה שווה עוד 4, והאות י' שווה 1, סך הכל עולה 9]. והמלה "מתתי" בגימטריא קטנה שווה 31 [דהיינו תתי עולה 9 וכנ"ל, ועוד האות מ' שעולה 4, סך הכל 13], ולכך אמר לבן ליעקב "טוב תתי אותה לך", היינו "תתי" זו לאה, לפי שגם השם "לאה" עולה בגימטריא קטנה 9 אם כן את לאה אתן לך. ו"מתתי" הכוונה אל "רחל", ששמה עולה בגימטריא קטנה 13, "אותה לאיש אחר".

מכאן למדנו שלבן היה "בקי ברמאות" - גם עם גימטריאות זה דבר חידוש.

"וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שִׁבְעַ שָׁנִים וַיְהִיוּ בְּעֵינָיו כִּימִים אֶחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֶתְּהָ" (כט, כ)

הקשר שבין רחל אמנו, ושאל המלך

בפרשתנו אנו למדים על עבודת יעקב ברחל ככתוב, "וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שִׁבְעַ שָׁנִים וַיְהִיוּ בְּעֵינָיו כִּימִים אֶחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֶתְּהָ" אותה". והנה כשהגיע הזמן שלבן הארמי יקיים את הבטחתו ליעקב לתת לו את רחל, הכניס במקומה את לאה, ככתוב (כט, כה) ויהי בבוקר והנה היא לאה. ופירש רש"י וזה לשונו, אבל בלילה לא היתה לאה, לפי שמסר יעקב סימנים לרחל, וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה, אמרה עכשיו תיכלם אחותי, עמדה ומסרה לה אותם הסימנים. עד כאן לשונו.

מקור דברי רש"י הוא מדברי חכמינו ז"ל במסכת מגילה (דף יג): שבשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאלו שהיה צנוע, ובשכר צניעותו שהיה בו בשאלו, זכה ויצאת ממנו אסתר. ומה הצניעות שהיתה ברחל? ככתוב (בראשית כט, יב) ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא, וכי אחי אביה הוא? והלא בן אחות אביה הוא? אלא אמר לה תינשאי לי. אמרה לו כן, אבל אבא רמאי הוא, ולא תוכל לו... אמר לה באיזה דבר הוא יכול לרמות אותי? אמרה לו יש לי אחות גדולה ממני ולא יחתן אותי לפניה, ולפיכך מסר לה יעקב סימנים. כאשר הגיע הלילה שהכניס לבן את

לאה במקום רחל, אמרה רחל עכשיו תיכלם אחותי, מסרה לה הסימנים, והיינו שכתוב (כט, כה) ויהי בבוקר והנה היא לאה, משמע שעד עכשיו לא היתה לאה? אלא מתוך סימנים שמסרה רחל ללאה לא ידע רק עכשיו. לפיכך זכתה ויצא ממנה שאול. ומה צניעות היתה בשאול, דכתיב (שמואל א' י, ו-ז) ואת דבר המלוכה לא הגיד לו אשר אמר שמואל. זכה ויצאת ממנו אסתר. עד כאן תוכן דברי הגמרא.

נמצינו למדים מדברי חכמינו ז"ל יסוד גדול, כי צניעותה של רחל אמנו למסור את הסימנים ללאה אחותה כדי שלא תיכלם, היתה בבחינת הכנה לשאול המלך שיצא ממנה והיה גם כן צנוע, ובשכר צניעותו יצאה ממנו אסתר. וראוי להתבונן בעומק דברי חכמים, מהו האור הפנימי המקשר בין החוט המשולש, שלושה גדולי עולם אלו: רחל אמנו, שאול המלך ואסתר המלכה?

מהו הסוד לאהבת יהונתן את דוד

ונראה כי בדרכם של חכמינו ז"ל, טמון רעיון עמוק בדרכי ה' המסובב כל הסיבות. ולצורך כך נקדים פירוש נפלא מדברי המקובל האלקי הרמ"ע מפאנו זי"ע בספרו עשרה מאמרות (מאמר חקור הדין ח"ד פרק י"ז), במה שהספיד דוד המלך נעים זמירות ישראל את חברו הנאמן יהונתן, שנהרג יחד עם אביו שאול המלך במלחמה עם הפלשתים, כנאמר (שמואל ב' א, כו) צר לי עליך אחי יהונתן נעמת לי מאד, נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים.

אומר על זה הרמ"ע מפאנו, כי דוד המלך נתכוון לרמוז כאן סוד נפלא, מהיכן נבעה אהבתו הגדולה של יהונתן לדוד, שלא רק שהגן במסירות נפש על דוד בכך שגילה לו כשאביו המלך ביקש להורגו, אלא יתירה מזאת, מסר לדוד את המלכות מרצונו הטוב, להושיבו על כסא אביו והוא יהיה לו למשנה, כפי שאמר לדוד (שמואל א' כג, יז) ואתה תמלוך על ישראל ואנכי אהיה לך למשנה וגם שאול אביו ידע כן.

אהבה זו אומר הרמ"ע, עברה אליו בירושה מראשית שרשרת הדורות, בהיות יהונתן בן שאול המלך משבט בנימין, שהיה בנה של רחל, וכמו שרחל אמנו ויתרה על כבודה ועל יעקב שלא יהיה בעלה בלבד, כן בנה, מסר את מלכותו לדוד שהיה בן בנה של לאה אמנו. וזהו שהספיד דוד "נפלאתה אהבתך לי", דהיינו מהיכן נבעה אהבתך הנפלאה אלי? "מאהבת נשים", מאהבת נשים צדקניות אהבת רחל ללאה, ממנה ירשת אתה יהונתן תכונה נעלית זו שמסרת לי מלכותך ולא קנאת בי. עד כאן.

רחל מסרה את הסימנים כדי שיוולד המשיח

וכתב בס' שב שמעתתא [סוף הקדמתו] שהטעם שרחל מסרה את הסימנים ללאה, כי ידעה ברוח הקודש שעתידי יעקב להוליד י"ב שבטים, וגם ידעה שאי אפשר שכולם יוולדו ממנה, לכן מסרה את הסימנים ללאה, כדי להשלים על ידה את הולדת שבטי י"ה.

ולפי זה יש לומר, כי רחל השיגה ברוח הקודש, שמשיח בן דוד שיבוא ויגאלנו בגאולה העתידה, יצא משבט יהודה, והשיגה גם כן שיהודה לא יוולד ממנה אלא מלאה אחותה, לכן מסרה את הסימנים ללאה אחותה כדי שיוולד ממנה יהודה, שממנו יצא משיח בן דוד אשר יבוא ויגאל את ישראל גאולת עולם.

ומעתה יומתק ליישב בזה מה שמצינו בפרשתנו, כי רק אחרי שילדה לאה את יהודה, התחילה רחל אמנו להשתדל על לידת בנים, ככתוב (בראשית כט, לה-לו) ותהר עוד ותלד בן, ותאמר הפעם אודה את ה', על כן קראה שמו יהודה, ותעמוד מלדת. ותר א רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחותה, ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי.

וצריך ביאור, מדוע המתינה רחל לבקש מיעקב שיתן לה בנים, עד שהולידה לאה את הבן הרביעי יהודה, ולא עשתה כן כבר שנולד לה הבן השלישי לוי? לפי האמור יש לומר, כי היות ועיקר הסיבה שמסרה את הסימנים ללאה, היא משום שהשיגה ברוח הקודש שיהודה שממנו יצא מלך המשיח יולד מאחותה, לכן כל זמן שלא נולד יהודה, לא רצתה לדבר עם יעקב על לידת בנים, שמא על ידי זה ייפרד יעקב מלאה, וימנע בכך לידת יהודה. אולם אחרי שכבר נולד יהודה, הנה דוקא אז נאמר ותקנא רחל באחותה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים.

הטעם שתפילת האבות לא הועילה ואילו תפילת רחל הועילה

והנה ענין זה משתלב להפליא עם מה שאמרו חז"ל, כי בזכות הסימנים שמסרה רחל ללאה נתקבלה תפלתה של רחל על הגאולה העתידה, כמבואר במדרש (פתיחתא דאיכה רבה אות כ"ד) שבעת החורבן באו האבות הקדושים ומשה רבנו, וכל אחד בנפרד היה בוכה וצועק על החורבן ולא נענה להם הקדוש ברוך הוא, באותה שעה קפצה רחל אמנו

לפני הקב"ה ואמרה, רבוננו של עולם, גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה ועבד בשבילי שבע שנים, וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי, יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי, הוקשה עלי הדבר עד מאוד כי נודעה לי העצה, ולכן הודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי, כדי שלא יוכל להחליפני. ולאחר נישחתי בעצמי וסבלתי תאוותי, וריחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ולערב החליפו אחותי לבעלי בשבילי, ומסרתי לאחותי כל הסימנים כדי שיהא סבור שהיא רחל. ולא עוד אלא שנכנסתי תחת המיטה והיה מדבר עמה והיא שותקת, ואני משיבתו על כל דבר ודבר, כדי שלא יכיר לקול אחותי. וגמלתי חסד עמה ולא קנאתי בה ולא הוצאתיה לחרפה. ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר, לא קנאתי לצרתי, אתה מלך חי וקיים רחמן, מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש, והגלית את בני ונהרגו בחרב ועשו האויבים בם כרצונם. מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר, בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומם, ככתוב (ירמיה לא, יד-טו) כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים, רחל מבכה על בניה מאנה להינחם על בניה כי איננו, וכתוב, כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מודמעה כי יש שכר לפעולתך... וכתוב ויש תקוה לאחריהך נאום ה' ושבו בנים לגבולם. עד כאן.

נמצאנו למדים, כי בזכות מסירותה וצניעותה של רחל אימנו, ראויה היא שתתקבל תפילתה על הגאולה העתידה, שתבא על ידי משיח בן דוד שיצא משבט יהודה שנולד ללאה בזכות ותרנותה של רחל אימנו. מעתה יש לומר, כי זהו שהספיד דוד את יהונתן "נפלאתה אהבתך לי", שמסרת לי מלכותך, "מאהבת נשים", מאהבת רחל ללאה. כי כמו שרחל מסרה הסימנים ללאה כדי לאפשר את לידת יהודה שממנו יצא משיח בן דוד, כן מטעם זה מסר יהונתן בן בנה של רחל את מלכותו לדוד, בידעו שממנו יצא משיח בן דוד שיגאל את ישראל. (מתוך המאיר).

"ויעבד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אתה" (כט, כ)

מדוע יעקב קצב שכרו שבע שנים ולא פחות?

מדוע יעקב קצב שכר עבודתו שבע שנים ברחל, ולא היה טוב לו לקצוב פחות זמן? הוזהר הקדוש (ח"א דף קנ"ג ע"ב) מבאר שביקש יעקב בחכמה דוקא שבע שנים, כדי שלא יאמרו שהוא משתוקק לפיה, ועיין שם סודם של דברים, ותוכנם הוא, שאהבת יעקב לרחל לא היתה אהבה גשמית, אלא אהבה רוחנית, כדי להעמיד את י"ב שבטי י"ה, והרגיש יעקב שלצורך זה עליו להכין עצמו תחילה שבע שנים.

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לָבֵן הֲבֵה אֶת אֲשֵׁתִי כִּי מָלְאוּ יָמֵי וְאַבְרָאָה אֵלֵיךָ" (כט, כא)

"ואבואה אליה" כיצד יעקב דיבר כן?

מפרש רש"י (כאן, ומקורו מבראשית רבה פרשה ע' ס"י י"ח) וזה לשונו, "ואבואה אליה", והלא קל שבקלים אינו אומר כן? אלא להוליד תולדות אמר כך. עד כאן לשונו. דהיינו קשה כאן קושיה גדולה, כיצד יעקב פונה אל לבן בבקשה לשאת את רחל, על ידי המילים "ואבואה אליה", והלא אפילו איש קל שבקלים אינו מדבר בצורה כזו, קל וחומר שלא יעקב אבינו, שלרוב קדושתו דמות פניו חקוקה במרכבה העליונה? ולכך מפרשים, שלא כיון אל התאוה, אלא אל הצורך להעמיד את י"ב שבטי י"ה.

אבל הגאון הקדוש רבנו יוסף חיים זצ"ל בדרושים בן איש חי (ויצא, על פסוקו), הסביר זאת על פי מאמר חז"ל (סוטה דף יז.) איש ואשה שזכו שכנה שרויה ביניהן. לא זכו אש אוכלתן. עד כאן. עיקר המילים "איש ואשה" מורכבות מהמילה "אש" [המילה "איש" יש בה את המילה אש בתוספת האות י', ו"אשה" בתוספת של ה'], לפי שאם האיש והאישה אינם חיים בשלום ורעות, אזי "אש" אוכלתם. אולם כאשר הם חיים באהבה ואחוה, כאמור הם זוכים להשראת השכינה, ואז מתווסף להם השם "יה", לאיש מתווספת האות י' משם י"ה, ונעשה מאש לאיש, ולאשה מתווספת האות ה' משם י"ה, ונעשית מאש לאשה.

וזהו שביקש יעקב מלבן, "הבה את אשתי... ואבואה אליה", כלומר על ידי שאבוא אל אשתי, דהיינו שאתחנן איתה ואחיה בשלום ובשלחה, אבוא "אל י-ה", כלומר שאזכה להשראת השכינה, ולא כיון לתאות אשה.

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לָבֵן הֲבֵה אֶת אֲשֵׁתִי כִּי מָלְאוּ יָמֵי וְאַבְרָאָה אֵלֵיךָ" (כט, כא)

מן האיל של העקידה ניתן ליעקב איזור ואח"כ עבר לאליהו הנביא זכור לטוב

כתב בספר מוסר חכמים השלם (ויצא עמ' רי"ד) שמאותו איל של העקידה של יצחק אבינו, ניתן לו ליעקב אבינו איזור שעתיד להיות לאליהו הנביא זכור לטוב, וכשנתן לו האיזור שהוא דוגמת אות ו' השכין הוי"ו ליעקב שיבוא ויבשר גאולת בניו, דנוע דכתיב יעקוב עם ו', לפיכך אמר יעקב, ואבואה "אליה", שהיתה כונתו להביא נשמת "אליה",

לפיכך נולד מבני בניה של לאה. עכת"ד (כ"כ בס' כנפי יונה ח"ג סימן קי"א בשם בעלי התוס' ב"מ קי"ד:) והו"ד בילקוט ראובני (כאן).

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לָבֵן הֲבֵה אֶת אֲשֵׁרֵי כִי מְלֹאוּ יָמֵי וְאֲבוֹאָהָ אֵלַיְהָ" (כט, כא)
"אשתי" בגימטריא "ארץ הקדושה"

כתב בספר מוסר חכמים השלם (ויצא עמ' רי"ד) וזה לשונו, אמר יעקב ללבן, הבה את "אשתי", בגימטריא "ארץ הקדושה". "ואבוא אליה", זו ירושלים, וכן נקרא בית המקדש הר המוריה. עד כאן לשונו.

"וַיֵּאסֹף לָבֵן אֶת כָּל אַנְשֵׁי הַמְּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתָּהָ" (כט, כב)

כיצד יתכן שלבן נעשה נדיב ועשה משתה לכל אנשי מקומו

נאמר כאן בתורה שלבן עשה משתה לכל אנשי המקום, ונדיבות זו צריכה ביאור, מה קרא ללבן הארמי עד שנעשה נדיב לב?

אמרו במדרש (רבה, פרשה ע' ס"י י"ט בתרגום חופשי) מה עשה לבן, כינס כל אנשי מקומו, ואמר להם, יודעים אתם כמה היינו דחוקים למים לפני שבא יעקב, וכיון שבא הצדיק לכאן, נתברכו המים, וכעת סיים עבודתו וחוזר לעירו, ואז יחזור מצבינו להיות רע כמקודם. אמרו לו ומה נעשה? אמר להם אם רצונכם שאעכב אותו במרמה, ואתן לו את לאה במקום רחל, ומכיון שהוא אוהב מאוד את רחל, יעשה עמנו עוד שבע שנים אחרות. אמרו לו, עשה מה שמועיל. אמר להם, תנו לי משכון שלא יהיה אחד מכם מפרסם הדבר. נתנו לו משכונות, ובהם הלך והביא יין ובשר ומגדנות, ועשה משתה, לפיכך קראו אותו לבן הארמי, לפי שרימה את אנשי מקומו. עד כאן.

"וַיְהִי בַבֶּקֶר וַהֲנִיָּה הוּא לְאָה" (כט, כה)

מה היו הסימנים

בס' דעת זקנים מבעלי התוספות ז"ל (כאן) כתבו שהסימנים שמסר יעקב לרחל, היו שלש המצוות של הנשים: נדה, חלה, והדלקת הנר.

סימן נוסף הביא החיד"א ז"ל בספרו מדבר קדמות (מערכת ז' אות י"ב) בשם זקינו בעל החסד לאברהם, שהסימנים היו שתיגע רחל בכוח רגלו הימנית, ובכוח ידו הימנית, ובתנוך אזנו הימנית.

"וַיְהִי בַבֶּקֶר וַהֲנִיָּה הוּא לְאָה" (כט, כה)

רחל מסרה את הסימנים ללא ידיעת לאה

שמעתי מבני הרה"ג כמוה"ר יוסף יהודע שליט"א שרחל כשמסרה את הסימנים ללאה, לא גילתה לה שהיא מוסרת לה את הסימנים, שלא אמרה לה תשמעי יעקב מסר לי סימנים אלו ואלו וכך הם. אלא הסימנים שמסר יעקב לרחל היו דיני חלה, נידה והדלקת הנר (כפי שכתוב בדעת זקנים מבעלי התוספות, עה"פ והנה היא לאה), וכשהרגישה רחל שאביה עומד לתת ליעקב את לאה לאשה. הלכה רחל ודיברה עם לאה דברי תורה, כיצד צריך לקיים את מצוות חלה, נדה והדלקת נרות שבת, ובסודות הגדולות הקשורים בהם, שהם כאמור היו הסימנים שמסר לה יעקב, וכלל לא גילתה לה שהם הסימנים, ושיעקב ישאל אותך עליהם. וכאשר שאל אותה יעקב, היא ידעה להשיב לו את הדינים וההלכות והסודות של חנ"ן [ראשי תיבות חלה, נדה, נר], וכך אף פעם לא ידעה לאה על הטובה הגדולה שעשתה לה אחותה. וכל זה מתוך הצניעות הגדולה שהייתה ברחל והעונה הגדולה שזכתה לה כדברי הגמ' במסכת מגילה (דף יג:) הנ"ל.

"וַיְהִי בַבֶּקֶר וַהֲנִיָּה הוּא לְאָה" (כט, כה)

לשם מה קרא לה יעקב כל הלילה רחל

אמרו במדרש (בראשית רבה פרשה ע' ס"י יט), שכל אותו הלילה היה יעקב קורא לה "רחל", והיא עונה לו "כן". ובבוקר והנה היא לאה, אמר לה רמאית בת רמאי. עד כאן. והדברים צריכים ביאור, מדוע היה צריך יעקב לקרוא בשם רחל כל הלילה?

אולם יתבאר הדברים על פי מעשה שהיה: סוחר שכר עגלה לרגל מסחרו, והנה באמצע הדרך, ירד העגלון מן העגלה, שלף נשק וצויה על הסוחר לפשוט את בגדיו וללבוש את בגדי העגלון, ולא יהרוג אותו. והעגלון לבש את בגדי הסוחר, והתישב בעגלה. בעל כרחו הסוחר ציית לדבריו והנהיג את העגלה, עד שהגיעו לעיר. כשהגיעו לעיר ובאו בין העוברים ושבים, חזר בטחוננו של הסוחר, סר ממנו הפחד, והחל צווח על העגלון, על שלקח לו את כל רכושו. אולם

העגלון השיב כנגדו שהוא הסוחר, ובקיצור כל אחד אומר, אני הסוחר והוא העגלון. ונעשתה מהומה גדולה, עד שהגיעו להתדיין לפני רב העיר. הרב רצה לבחון מי באמת הוא העגלון, ומי הסוחר, על כן ביקש מהם תחילה לנוח מטרחת הדרך, וכדי שירגעו וכשיתפנה מעסקיו, שוב יפנה אליהם וידון אותם. לשם כך הציע להם שתי מטות לנוח עליהם. מרוב עייפות הדרך, שניהם שקעו מיד בשינה עמוקה. ואז הרב פתח את הדלת של החדר פתאום, והכריז בקול חזק: "עגלון!" מיד העגלון האמיתי עמד וענה "כן", כי הוא רגיל בכך, ואילו הסוחר נשאר ישן בשינתו העמוקה, כיון שהאדם אינו מתעורר כשקוראים בשם אחר. אז התברר מי הוא העגלון באמת, ומי הוא הסוחר.

כך גם יעקב אבינו, חשש פן לבן רימה אותו, והכניס לו את לאה במקום רחל, ועל כן המתין לה עד שתשקע בשינה, ואז החל לקרוא "רחל", כדי להעמידה במבחן האם היא באמת "רחל", או שהיא "לאה", ועל כן כשהיא ענתה לו "כן" מתוך שינה, היה בטוח שהיא רחל, ובחן אותה כך פעמים רבות, ובבוקר כשנודע לו שהיא לאה, אמר לה, את רמאית בת רמאי, שהרמאות מוטבעת בך מלידה, שאפילו מתוך שינה, כשקראתי לך "רחל" ענית לי "כן".

"וַיְהִי בְּבֹקֶר וַיִּהְיֶה הוּא לְאֵה" (כט, כה)

מקור מנהג הנשים לעשות קולות שמחה בשמחות

שמעתי מפי מו"ר הגאון הגדול כמוה"ר יוסף עדס זצוק"ל, מהיכן יצא המנהג שכאשר יש חתונה או שבת חתן עושות הנשים קולות שמחה בפיהם, "לי לו לי לו"?

הנה (ומקורו טהור מבראשית רבה פרשה ע' סי' י"ט) כאשר לבן הארמי בליל החופה הביא את לאה במקום רחל, כל הנשים היו רומזות ושרות ליעקב "היא לאה, היא לאה", ומרוב המהירות שהיו אומרות זאת, כאילו היה נשמע קול "לי לו לי לו". דהיינו גם נשות המקום הצטרפו למרמה, והיללו בפיהם במהירות, כדי שישמע קול הילולם הרגיל, וכשיטען יעקב רימתי, ישיבוהו הן הנשים אמרו לך בפירוש "היא לאה", ולא נעשתה כאן כל רמאות. ומכאן המנהג שעושים קולות של שמחה אלו.

"לֹא יַעֲשֶׂה כֵן בְּמִקוֹמֵנו" (כט, כו)

מדוע לא טען לבן טוב יותר, שלא עושים כן בשום מקום?

בילקוט מעם לועז (כאן) מקשה מדוע טען לבן "לא יעשה כן במקומינו", הן אבי הרמאים הוא, והיה לו לומר רק "לא יעשה כן", ואז טענתו תהיה חזקה יותר, שבשום מקום לא עושים כן, ולא רק כאן במקומנו? אלא לבן רצה לרמוז ליעקב את אשר עשה יעקב לעשו, ונטל ממנו את הבכורה, וכאילו אמר לו, אמנם במקומכם קוראים לצעיר בשם בכור, ונוטלים מזה ונותנים לזה... אך במקומינו לא יעשה כן, לתת הצעירה לפני הבכירה.

"וַתַּהַר עֹזָד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר עֵתָה הַפַּעַם יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי כִּי יִלְדֵתִי לוֹ שְׁלֹשָׁה בָּנִים עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ לְוִי" (כט, לד)

בכל זרעו של לוי נתלוצתה השכינה

בזוהר הקדוש (ח"ב דף י"ט ע"ב) בשם רבי תנחום, דורש על פסוק זה, שבכל מקום נלווה זרע לוי עם השכינה, במשה אהרן ומרים ובכל זרעו אחריו והם הנלוים אל ה' לשרתו. ובאותה שעה שנולד לוי, נטלו הקדוש ברוך הוא ובחרו מכל אחיו, והוליד לקהת, וקהת לעמרם, ועמרם לאהרן ומרים. פירש מאשתו והחזירה. באותו שעה היו המשוררים למעלה עומדים ומשוררים. גער בהם הקדוש ברוך הוא, ונשתכך השיר, עד שנטה קו ימינו והושיט לעמרם כו'. עד כאן.

"עֵתָה הַפַּעַם יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי כִּי יִלְדֵתִי לוֹ שְׁלֹשָׁה בָּנִים" (כט, לד)

מדוע דוקא "עתה"

בספר מעיינה של תורה (כאן), מביא פירוש נפלא בשם החזקוני, על פסוק זה. אשה שיש לה תינוק אחד, דרכה לשאתו ביד אחת. לאחר מכן, כשיש לה ב' תינוקות, הרי היא נושאת אותם בשתי ידיה, האחד בימין והשני בשמאל. אמנם כשיש לה ג' בנים, הרי היא אובדת עצות כיצד תוכל לשאתם? לכן חייב אז בעלה לעזור לה לשאת את הבן השלישי.

וזה שאמרה לאה, "עתה" הפעם ילווה אישי אלי, דהיינו דוקא "עתה" בעלי חייב לעזור לי לשאת את אחד הילדים, "כי ילדתי לו שלשה בנים".

”וּתְקַנָּא רַחֵל בְּאַחֲתָהּ וְתֹאמַר אֶל יַעֲקֹב הֲבֵה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אָנֹכִי” (ל, א)

אצטרך למות כדי שיהיה מותר לך לחיות עם לאה

ראיתי בספר מדרש יהונתן (אייבשיץ, מאמר מ"ח), שפירש פסוק זה בדרך נפלאה, על פי הטעם שנתן הרמב"ם (עיין מורה הנבוכים ח"ג פרק מ"ט) לאיסור התורה לישא ב' אחיות דוקא כשהן בחיים, אבל כשמתה אחת מהן, מותר לישא את השנייה. והטעם הוא כיון שכשהן בחיים, יש קנאה בין האחת לשנייה, אבל לאחר מיתה, לא שייך טעם זה. **והנה צריך ביאור**, כיצד יעקב נשא ב' אחיות, הרי התורה אסרה זאת? אלא צריך לומר, שרחל ולאה היו אחיות מיוחדות, שלא היתה שייכת בהן קנאה אפילו בחייהן, כמו שמצאנו בחז"ל בכל מהלך הפרשה.

ולפי זה זהו פשט הפסוק "ותקנא רחל בלאה", כיון שכאן התחילה רחל לקנאות בלאה על שיש לה בנים, ואילו לה אין. לכן "ותאמר אל יעקב הבה לי בנים", חייב אתה להביא לי בנים, כדי שלא אקנא בלאה. שאם לא כן "מתה אנכי", היינו שאמרה רחל ליעקב שאילולי כן, יהיה אסור לך להמשיך לחיות אתנו, משום האיסור לשאת ב' אחיות, שעד כה היה מותר לך כיון שלא היתה שנאה בינינו, אולם עתה שנאמר "ותקנא רחל", שוב אצטרך למות כדי שתוכל לחיות עם לאה.

”הֲבֵה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אָנֹכִי” (ל, א)

פירוש ואם אין מתה אנכי

במדרש אגדת בראשית (פרק נ"ב אות א'), מה ראתה לומר הבה לי בנים? אלא שנתנבאת שהיא מתה במהרה, שנאמר (בראשית מח, ד) ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל, אמרה לו תן לי בנים לפני שאמות. עד כאן לשונו.

דהיינו לפי פשט המקרא "ואם אין מתה אנכי" הוא טעם לבקשתה לבנים, שאילולי שתזכה לבנים תמות מרוב צער. ברם המדרש דורש ש"הבה לי בנים" הוא מפני שעתה היא השעה האחרונה לכך, היות ואני יודעת בנבואה שאני צריכה למות במהרה, ואם לא יהיו לי בנים עכשיו, שוב לא יהיו לי לעולם.

”וְאִבְנָה גַם אָנֹכִי מִמָּנָה” (ל, ג)

האות ה' בשם האשה מסוגלת לבנים

כתב הכלי יקר (לעיל יז, טו) לדעת חכמי הקבלה, יש באות ה"א כח התולדה, כמו שכתוב (להלן מז, כג) "הא" לכם זרע וכו'. וזהו טעם לשני ההי"ן של בלהה וכו'. עד כאן לשונו. דהיינו בשם רחל אין כלל את האות ה', ולכן היה חסר לה בכח התולדה, ואילו בבלהה ישנה פעמים האות ה', אחת לה ואחת לרחל. ומתחילה לא הייתה בלהה שפחת רחל, אלא זלפה הייתה שפחתה, ואילו בלהה היתה שפחת לאה, רק, כשהכניס לבן את לאה לחופה תחת רחל, נתן לה את זלפה לשפחה, כדי לבלבל את יעקב [שכשיראה את זלפה שפחת רחל כרוכה אחרי הכלה, יסבור שהכלה היא רחל] וממילא העביר את בלהה לרחל, וכמפורש ברש"י (ל, י). ולפיכך נאמר כאן "ואבנה גם אנכי ממנה", היינו שתזכה רחל להבנות בזכות בלהה, שבנתיתנה ליעקב, תקבל רחל אות ה' אחת מהשתיים שיש לה, ואז אזכה להפקד.

נמצא שאילו רחל היתה עומדת על שלה, ולא היתה נותנת את הסימנים ללאה, לא היתה זוכה לילדים, משום שאז לא היה מצליח לבן במזימתו, והייתה חוזרת זלפה לרחל, ושוב לא היתה יכולה בלהה לתת ה' אחת משמה לרחל.

”וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בְּיָמֵי קִצְרֵי חֲטִים וַיִּמְצָא דוֹדָאִים בְּשָׂדֵה וַיָּבֵא אֹתָם אֶל לְאָה רַחֵל אֶל לְאָה תְּנִי נָא לִי מִדוֹדָאֵי בְּנֵיךְ” (ל, יד)

הדודאים בצורת אדם, ועקרה שתאכל מהם תתעבר

בחידושי יד רמ"ה למסכת סנהדרין (דף צט:) מבאר שהדודאים שמצא ראובן הם מיני עשבים שצורתן כצורת אדם, וכל אשה עקרה האוכלת מהם היא מתעברת. ובאבן עזרא (כאן) מתאר את צורת הדודאים, וזה לשונו, והם על צורת בן אדם, כי יש להם דמות ראש וידיים. עד כאן לשונו.

ובספר בנין שלמה (ח"ב ענינים שונים, סימן כ"ו אות א') כתב דברים נפלאים אודות צורת האדם שבדודאים, וזה לשונו, וכן ראיתי בעצמי אותן הדודאים, שהביא איש אחד מיפו [שבארץ ישראל] לפה ווילנא, וראיתי שהם כתמונת ראש ממש, בפה ומצח וחוטם ופרצוף פנים ממש, וידיים ורגלים מחוברין לו וגם ירכים, ומאחוריהם יש להם כתף ועגבות כמו אדם ממש. ועל הלב מלפניו גדל עוד פרצוף פנים עם החוטם וידיים ורגלים. ואותו פרצוף פנים הוא קטן

כדמות צורה של תינוק. והוא מנפלאות הבורא שנתן טבע בארץ לגדל צמחים כאלו שיש להם דמות אדם ממש. וראיתי זה אור ליום ה' ח"י שבט שנת תרנ"ד לפ"ק. (מתוך אוצר פלאות התורה).

"וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רַחֵל וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ" (ל, כב)

כוחו של זויתור

כתב רש"י (כאן, ומקורו מבראשית רבה פרשה ע"ג סי' ד') וזה לשונו, זכר לה שמסרה סימניה לאחותה, ושהיתה מצירה שלא תעלה בגורלו של עשו, שמא יגרשנה יעקב, לפי שאין לה בנים, ואף עשו הרשע כך עלה בלבו כששמע שאין לה בנים. עד כאן לשונו. דהיינו רחל מסרה את הסימנים ללאה, אף שידעה שהיא עלולה להפסיד מלהיות אשתו של יעקב.

הנה יעקב אבינו אהב את רחל והיה מוכן לעבוד שבע שנים "ברחל בתך הקטנה". נשאלת השאלה - למה יעקב האריך ואמר "ברחל בתך הקטנה?". אלא שיעקב אבינו ע"ה רצה לבטח את עצמו, מפני שידע שלבן רמאי, וסיכם מתחילה תנאים ברורים שלא תהיה אחר כך תרעומת. שהוא מוכן לעבוד עבור רחל, וכדי שלא יביא נערה אחרת מהרחוב שקוראים לה רחל, אמר בתך, וכדי שלא יחליף את השם לאה לרחל אמר הקטנה, ואף על פי כן לא הועילו דבריו שהרי לבן רימה אותו. מה עשה לבן? לקח את לאה בתו והביא אותה ליעקב. והנה בסעודת החתונה החלו אנשי העיר לשיר "היא לאה, היא לאה" ובמהירות רבה כדי שיעקב לא ישמע, וזו הייתה המזימה של לבן שלמחרת יאמר לו: אמרתי לך שהיא לאה ולא שמעת! מה עשה לבן? לקח את זלפה, השפחה הקטנה ונתן אותה ללאה בתו שפחה כדי לבלבל את יעקב שסיבור שזו שפחת רחל. כאשר נודע לרחל אמנו שלאה ניתנה ליעקב במקומה אמרה: כיצד יתכן שאעשה את עצמי כלא יודעת ואגרום לבושתה של אחותי, הרי יעקב ישאל אותה מה הם הסימנים והיא לא תוכל להשיב לו! מה עשתה רחל אמנו מסרה ללאה את הסימנים שקבע איתה יעקב. והדבר לא נתפס בשכל אנוש: הרי רחל הייתה יכולה להגיד לעצמה, הרי מחתונה זו עתידים לצאת שנים עשר שבטים, וכל עם ישראל, ואני הכלה המיועדת! הרי יעקב אוהב אותי ובשבילי עבד שבע שנים. אולם מה עמד בשעה זו מול עיניה של רחל אמנו בושתה וכלימתה של אחותה. דמה של אחותי ישפך, עכשיו תיכלם אחותי! מה תאמר כשתישאל מה הם הסימנים! על כן החליטה רחל - אני מקריבה את חיי למען אחותי! ומסרה לה את הסימנים. מכאן ניתן ללמוד שרחל היתה פסגת המידות. הויתור של רחל לא נתפס בשכל בני אנוש!

ועוד מספר המדרש (שם) שיעקב, בזמן שעבד עבור רחל שבע שנים, היה שולח מתנות לרחל והיה לבן לוקח את המתנות ומעביר אותן ללאה. לכן אמרה לה "המעט קחתך את אישי" (מכאן ההוכחה היוצאת שלאה בכלל לא ידעה על גודל ההקרבה והויתור של רחל אחותה כי מסירת הסימנים היו כדרך אגב של לימוד ולא כקוד אישי בין רחל ליעקב). ורחל? שומעת ושוקת!! מי יכול לעמוד בדבר זה? עד היכן יכולה שתיקתה של רחל להגיע, פיסגת המידות! הענווה והשתיקה של רחל אמנו - עד היכן? ועדיין רחל עקרה ובליבה כאב גדול, ומוותרת ושוקת! "ויזכור אלוקים את רחל", מה זכר? זכר לה שמסרה את הסימנים לאחותה, ונהג עמה מדה כנגד מדה שהיא גרמה שלאה לא תצא בחרפה מבעלה, לכן גם היא תלד ולא תצא בחרפה מיעקב (שפתי חכמים שם אות ד'), ולכך אסף ה' חרפתה וילדה את יוסף. ויוצא מבואר שרחל מצד טבעה היתה עקרה, ורק מפני שויתרה ללאה ושוקתה, זכתה להפקד בבנים.

כמה היה קשה לרחל אמנו. לוותר כאשר כבר הייתה מוכנה לרגע הגדול בחייה! כמה קשה היה הניסיון. ורק בזכות זאת היא זכתה לבנים ולהבטחה הגדולה שהקדוש ברוך הוא ישמע את תפילותיה במרום עד סוף כל הדורות! כפי שאומר הנביא: "מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך".

מכאן אנו רואים כמה גדול כוח הויתור וביטול העצמיים כדי לא לבייש יהודי אחר! בשמיים משלמים על כל דבר עד סוף כל הדורות! כי "כל המעביר על מידותיו מעבירים לו על כל פשעיו". המעביר על מידותיו - מעבירים לו על כל פשעיו - האם לא שווה לי, שימחלו עוונותיי בזכות ותרנותי? אם פגעו בי והעלבו אותי - ואני שותק, מבליג, איני מתייחס, כאילו עלי להבין כי לטובתי הנצחית עלבונות אלה - הרי הם יסורים, שמזככים את נפשי, וכל הפוגעים בי, הם שליחים משמיים, לטובתי. רבנו חיים ויטל כתב בספר "שערי קדושה" (חלק א' שער ו') "אם עיני שכל לך היה לך לחפש אחרי מי שיצער אותך, כי חיים אתה מבקש לך". עכ"ל.

וכך מצאנו גם לרבינו אלעזר אזכרי בספרו "ספר חרדים" שכתב בזה הלשון: (בתחילת הספר) "למה תסבול ייסורים בעולם הזה, ובעולם הבא גיהנום על עוונותיך? - טוב לך, אם תסבול חרפת אנוש - ולא תענהו, ותשמח בייסורים אלה, כי רפואה הם לנפשך, וזרח בחושך אורך". לרבי חייא הייתה אישה שמיררה את חייו. אף על פי כן, שמח בייסורים

אלה, והביא לה מתנות מידי פעם לשכך את רוגזה. לא רק העברה על מידות יש כאן, אלא גם התעלות עצומה במידות "ונפשי כעפר לכל תהיה" - הוא סופג עלבונות - ומשיב מתנות, מדוע? כי לא חש בכלל בעלבונות האלה, אלא חיפש את הדברים הטובים שבאשתו, עליהם ראוי להביא לה מתנות "דיינו שמצילות אותנו מן החטא ומגדלות בנינו לתורה"... בספר "שלום ורעות" כתב כי ההסתכלות שלנו, הסתכלות אנושית רגילה, על אדם שסופג עלבונות - ושותק: "טיפש", סכל, חסר דעה. איך הוא שותק? אישה, שבעלה מצערה, והיא מבליגה, נחשבת "חסרת דעה" בעיני חברותיה ובעיני משפחתה. אך אם אני מבינה, שאת נפשי אני מזככת בייסורים אלה וכפרה הם לעוונותיי, הרי ארגיל את לשוני לומר "כפרת עוונות", אף על יסורי נפש אלה ולא אקפיד על זולתי. "כפרת עוונות" - גם בעולם הזה: אולי הצער, שאני מצטערת היום, הוא במקום להיות בחדר מיון, או בבית-החולים עם ילד, חס ושלום? אולי זה במקום מחלה, חס וחלילה? אני יודעת חשבונות שמים - מהם? על כן, אלמד לקבל באהבה, כי ודאי לטובתי הדבר. אחשוב על האושר הנצחי "מעבירים על כל פשעיו", "אינו רואה פני גיהנום". אמר רבי יוסי, "בוא וראה, שלא כמידת הקדוש ברוך הוא מידת בשר ודם. מידת בשר ודם: מקניט את חברו, יורד עמו לחייו, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן. קלל את הנחש - עולה לגג - מזונותיו עמו. יורד למטה - מזונותיו עמו (העפר). קלל את כנען (עבד עבדים יהיה לאחיו) - אוכל מה שרבו אוכל ושותה מה שרבו שותה. קילל את האישה - הכל רצים אחריה. קלל את האדמה - הכל ניזונים הימנה. אמר רבי אלעזר "אף קללתו של הקדוש ברוך הוא, יש בה ברכה, אילולא שאמר לו הקדוש ברוך הוא: על גחונך תלך - איך היה בורח לכותל ונכנס לחור - וניצל?" (מדרש רבה).

וממדרש זה יש ללמוד מדרכי ה': כאשר הקדוש ברוך הוא מעניש, אף בעונש יש חסד, מתיקות, אין נקמה הרסנית. ואילו אדם, שכועס על חברו - יורד לחייו, יורד לפרנסתו, מקלקל את שמו, מצער אותו. האם לא מוטב ללמוד לוותר, להבליג? צריך לזכור כי הוויתור והמחילה הם חלק בלתי נפרד מחיינו, כדי לדעת להסתדר עם כל אחד - עלינו לוותר על כבודנו מדי פעם, ולהשפיל את גאווותנו. אדם שמתרגל לוותר, קונה לעצמו מידות טובות שעוזרות לו להסתדר בכל מקום שבו הוא עובר בכל מהלך חייו.

זכר כתב ה"פלא יועץ" (ערך "וותרנות") כי מידת הוותרנות בבית צריכה רבה, והיא גזרת יהלום לעניין השלום, ואבן טובה לעניין האהבה. מה טובה הוותרנות לכל אשר איתו, משום שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו, ומברח קטטה ואיבה ועל כל פשעים תכסה אהבה, וגם מתן אדם ירחיב לו, ולא תאונה אליו רעה ונגע לא יקרב באוהלו. ולפעמים שמידת הוותרנות תחיה בעליה ותצילהו מצרה וצוקה, מה טוב חלקה, לא ידע אנוש ערכה.

המעשה הבא שלפנינו ימחיש לנו דברים אלו היטב. מסופר על יהודי מהעיר רחובות, אשר אשתו לא זכתה להשלים את הריונותיה, למרבה הצער ועברה מספר הפלות. האישה, כבר היתה תשושה מרוב צער גופני ונפשי. בני הזוג, העתירו בתפילות רבות, ולבסוף בשעה טובה ומוצלחת, נפקדה האישה פעם נוספת. הימים חלפו במתח רב וההריון הלך והתקדם. באחד הימים, נסעו בני הזוג במכוניתם. לפתע, ארעה התנגשות עם מכונית חדשה וגדולה מן הצד. למרבה הפלא, מכוניתם הישנה לא ניזוקה כלל ואילו המכונית החדשה, נפגעה מעט בחזית. מן המכונית יצא אדם כועס, שטען כי עליהם לפצותו בגין הנוק שנגרם לרכבו. הבעל טען לעומתו, כי אינו אשם במה שאירע, ובפרט שעל חברת הביטוח לטפל במקרים מעין אלו. אבל האיש, לא היה מוכן לשמוע דבר והתעקש שיתנו לו מיד פיצוי בסך אלף ש"ח. האישה, שלא חשה בטוב, הורתה לבעלה לשלם לו את מבוקשו. הבעל, שחשש לבריאותה של אשתו, הסכים ושילם לנהג הפוגע אלף ש"ח טבין ותקילין. חלפו מספר ימים, האישה אשר היתה בשלבי הריון מתקדמים, נזקקה לאישפוז דחוף. לאחר בדיקות, נאמר לה חד משמעית: "הריוןך מסכן את חיך עליך לבצע הפלה נוספת!". הבעל, שחש שחרב עליו עולמו, פרץ בבכי היסטרי. לקול הבכי, הופיע ראש המחלקה ופנה אל האיש המתייפח ושאלו, מה קרה לו, הבעל, סיפר לו על מר גורלם, שהם חשוכי ילדים ועתה הרופאים קבעו שעל אשתו להפיל פעם נוספת. הרופא הבכיר אמר: "האם אתה זוכר אותי?". האברך, התבונן ממושכות ברופא אשר לפניו ולפתע נזכר כי הוא אינו האיש אשר התנגש ברכבם והם שילמו לו את מבוקשו, שלא בצדק, רק כדי להימלט ממחלוקת מזיקה. "לא אשכח את נדיבות לבכם" אמר הרופא. אשר הציג את עצמו כמנהל המחלקה והבטיח שיגש לבדוק את התיק הרפואי ויכנס לעובי הקורה. הוא הזעיק שני רופאים מומחים מבתיהם, כדי לסייע במקרה חריג זה, בו אחוזי ההצלחה שואפים לאפס. בסופו של תהליך ארוך ומייגע, ילדה האישה, בשעה טובה ומוצלחת, בן בריא, לשמחת ההורים והצוות הרפואי. לאחר מעשה, נתברר שהוויתור היה זה שהוביל לכך, שיטפלו במקרה שלהם בתשומת לב יתירה וכך זכו לזרע בר קיימא.

כך גם כן, כשאדם מוותר, גם על מה שמגיע לו בצדק וביזושר, הוא פותח שערים. לא תמיד נוכל לדעת אלו שערים פתח, אך בשמים למעלה רואים את הויתור, רואים את ההקרבה ופועלים בדיוק באותה צורה. נכון, קשה לוותר.

הטענות צודקות כל כך - 'זה מגיע לי', 'זה שלי', 'אני אנוק אם אוותר', ועוד טיעונים נכונים ומכובדים. ובכל זאת, הנה עצה טובה: תוותר, יהודי יקר, תוותר. אין לך מושג מה זה יכול להועיל לך, אין לך מושג כמה אתה משפר לעצמך את החיים מעבר למה שנתת לזולתך. אם מיישמו לקח לך את המקום בבית הכנסת, עקף אותך ברמזור, דילג עליך בתור, הוא רוצה לבנות ואולי יסתיר לך קצת מאור השמש - זכותך לעמוד על שלך, אבל הרבה יותר כדאי לך לוותר. לפעמים אנשים עשויים לחשוב שהם מפסידים מהוותר. אך הסיפור לעיל מראה שהוותר משתלם, כדאי, יקר ערך... דווקא הוותר, אי העמידה על שלך, ההקרבה למען הזולת, אלה שפותחים לך שערי שמים!

מעשה נורא עם הגאון בעל השדי חמד

בילקוט לקח טוב (בראשית עמ' קע"ט, מפי מקור נאמן ומובא בספר ואני תפילה) מביא מעשה נורא עם הגאון רבי חיים חזקיה מדיני זצ"ל בעל השדי חמד, שבצעירותו לא הצטיין בכשרונות מיוחדים, ומעיני החכמה נפתחו לו בגלל מעשה שהיה. בהיות השדי חמד אברך צעיר לימים, למד בכלל אברכים שהחזיק גביר בביתו. אמנם הוא לא נמנה כאמור על בעלי הכשרונות, אך שקד על תלמודו ועשה חיל. אחד מבני החבורה נתקנא בו ויזם עליו עלילה שפלה, הלך ושיחד משרתת ערביה שהיתה באה כל בקר לנקות את בית המדרש, שתאמר כי כאשר היתה באה לנקות, כביכול היה מפתה אותה ועושה איתה מעשים מגונים. ואכן בוקר אחד בהגיעה הרימה קול צעקה והאשימה אותו בהתנהגות בלתי צנועה. מיד התקהל קהל רב וחרפו וגדפו אותו, והיה חילול ה' גדול בדבר. מרוב בושה נאלץ השדי חמד לברוח, כי לא יכל לשאת את חרפתו. אמנם ראש הכולל לא האמין לדברי הערביה ופיטר אותה מהעבודה.

לאחר תקופת מה באה אליו הערביה והתחננה לפני השדי חמד שיסלח לה על העוול הנורא שגרמה לו, והבטיחה שהיא תלך ותפרסם ברבים את כל האמת, שהוא זך וטהור וכי אחד האברכים שיחדה בממון, וכל דבריה היו עלילת שוא. ובקשה שלאחר שהיא תטהר את שמו, ישתדל אצל בעל הבית שיחזירה לעבוד בנקיון הכולל, מאחר שמצבה הכספי קשה. ברגע זה אמר הרב בעל השדי חמד זצ"ל, עמדותי בפני התלבטות נוראה, מצד אחד שמחתי על ההזדמנות לה ייחלתי כל הזמן, ששמי יטוהר וכמעט נעתרתי לבקשתה. אך באותו רגע צצה בראשי מחשבה הפוכה, הרי חילול ה' כבר נגרם, ועכשיו אם יתפרסם הסיפור האמיתי, יצא שוב חילול השם אודות התנהגותו המבישה של האברך, ולאברך עצמו יגרם עלבון נורא, מוטב אם כן שאמשיך לסבול חרפתי, בלא לעורר מהומה מחדש. פניתי למשרתת ואמרתי לה, אני אמלא בקשתך ואמליץ לפני בעל הבית להחזירך לעבודה, אולם אני אוסר עליך באיסור גמור לספר לאיש את דבר השוחד והעלילה.

וסיים השדי חמד, באותה שעה שהחלטתי לעשות זאת, על אף שהדבר עלול לסכן את כל מעמדי בעולם התורה, הרגשתי שמעיינות החכמה נפתחים אצלי, וזכיתי לסייעתא דשמיא במידה בלתי מצויה.

"וַיֹּאמֶר נִקְבָּה שְׂכָרְךָ עָלַי וְאֶתְנָהּ" (ל, כח)

פרנסתו של האדם מן השמים

כתב הרד"ק (על הפסוק לא תתן לי מאומה) לא תתן לי שום דבר קצוב בשכרי, אלא יהיה שכרי דרך מקרה וטובת האל כמו שזימין לי. עד כאן לשונו. והיינו שלבן הארמי ביקש לעקור את הכל, היינו שביקש לעקור ולהרחיק את יעקב אבינו מצורו וקונו, ואחד מטכסיסיו רצה שתהיה פרנסתו בשכר קבוע, כדי שיעקב לא ירגיש עצמו תלוי בה', ולא יחיה בהרגשה שפרנסתו תלויה בידי שמים. אך יעקב אבינו לא אבה לשמוע לו, וענהו שאינו רוצה בשכר קבוע, שהרי בזה יסמוך על "משכורתו" הקצובה והמסודרת, ויתמעט בטחונו בה'. אלא ששכרו יהיה כפי מה שיגזור הבורא מידי יום ביומו, מה ילדו הכבשים עקודים נקודים או ברודים, ועל ידי זה יהיה תלוי בבורא יתברך וישא עיניו למרום בכל עת ובכל שעה.

ביציאה לפרנסה הזהר שלא לשקוע בהבלי העולם

יהודי פנה אל הרב הקדוש רבי יחזקאל מקאזמיר זי"ע וביקש עצה טובה וברכה לפני שיוצא לפרנסה, אמר לו הרב, כתיב (בפרשתנו כח, יא) ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו, וכתב רש"י, עשאן כמין מרזב סביב לראשו, שירא מפני חיות רעות. עד כאן. ותמוה, וכי שמירה יש בגדר אבנים סביב הראש בלבד, והרי עדיין כל גופו אינו שמור מן החיות והמזיקים? אלא, משל לציפור שנפלה לתוך בוך [בִּיצָה] והחלה לשקוע בו יותר ויותר. כל עוד שכנפיה לא טבעו, עדיין בידה לצאת מהבוץ על ידי כנפיה, אך אם גם כנפיה טבעו בתוכי הבוך, עשות זאת לא תוכל, ברם עדיין כל זמן שראשה מחוץ לבוץ, תוכל לזעוק להצלה שיבואו להושיעה. אבל כשגם הראש נשקע בבוך, אוי לה... ולכן בצאת יעקב אבינו חרנה לבית לבן הרמאי, נתיירא מפני חיות רעות, וחשש מאד מה מצפה לו שם, על כן עשה "שמירה מעולה"

סביב לראשו, כי כל זמן שהראש לא "שקע", עדיין אפשר לאדם לזעוק לעזרה ולהצלה. אמר לו הרב הקדוש, כך גם אתה, כשיוצא הנך לעבודת הפרנסה, הזהר על "ראשך" לבל ישקע בהבלי העולם הזה, ותשמור על ה"אמונה" שבמח, ובוזה תנצל מכל הבלבול והרע, ובכל עת ובכל זמן עדיין תהיה מקושר כראוי אל ה' הוא האלהים.

"אָעֲבֹר בְּכָל צַאֲנָךְ" (ל, לב)

תתקע"ד דורות היו מגולגלים בצאן לבן

תתקע"ד דורות היו מגולגלים בצאן לבן, ואחר כך הולכים יעקב אבינו למצרים, ומשם זכו להתגלגל במין אנושי, ולכן היו בני ישראל פרים ורבים במצרים. וראה עוד למרן החיד"א במש"כ בס' פני דוד (בראשית לב, ו עה"פ ויהי לי שור), ובס' אור החכמה (פייבל, פרשת בא עה"פ משכו וקחו).

"וַיִּשְׁמַע אֶת דְּבַרֵי בְנֵי לֶבֶן לְאֹמֶר לְקַח יַעֲקֹב אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאֲבִינוּ וּמֵאֲשֶׁר לְאֲבִינוּ עָשָׂה אֶת כָּל הַכָּבֵד הַזֶּה" (לא, א)

"כבוד" מלא, הכוונה לתורה, וחסר הכוונה ממון

נאמר כאן עשה את כל "הכבוד" הזה, המילה כבוד כתובה בכתיב חסר ללא ו'. מרן החפץ חיים זצ"ל בספרו על התורה (עמ' ס"ט) הביא בשם הגר"א, שבכל התורה המילה כבוד כתובה מלא בואו, ורק כאן אצל בני לבן כתובה חסר, וכן בפסוק (נחום ב, י) "כבוד" מכל כלי חמדה, כתוב גם כן כבוד בלי ו'. ונקוט כלל זה בידך, כל מקום שנכתב "כבוד" מלא, הכוונה לתורה, הוא הכבוד שחכמים נוהלים, וכשכתוב "כבוד" חסר, הוראתו כסף וזהב. ולפיכך כאן כתוב "כבוד" חסר, לפי שבני לבן לא התלוננו על כבוד תורה שלקח יעקב מאביהם, אלא על כסף וזהב.

"וְהַחֲלֵף אֶת מִשְׁכַּבְּתִי עֵשֶׂרֶת מְנִים" (לא, ז)

לבן הופיע בדרשתו של האלשיך והודה לכל דבריו

פירש רש"י (כאן, ומקורו מבראשית רבה פרשה ע"ד סי' ג), אין "מונים" פחות מעשרה. עד כאן. למדנו שהחליף לבן את תנאו עם יעקב, מאה פעמים.

מסופר (בספרים רבים, ובמבוא לאלשיך עמ' 15 בהוצאת ווגשל בשם רבי חיים אלעזר שפירא) שפעם היה הרב מהר"ם אלשיך הקדוש דורש בפרשת ויצא, בפני קהל ועדה, והיה נוכח שם גם הרב האר"י ז"ל, והיה האלשיך הקדוש מסביר ומפרש את כל תחבולותיו ורמאויותיו של לבן, כיצד היה מרמה את יעקב, ובכל פעם היה משנה את תנאו, בתחבולות שונות ומשונות, ובעת הדרשה פרץ הרב האר"י בצחוק, וכך במשך כל הדרשה בבת צחוק היתה על פניו, וידוע שהרב האר"י ז"ל, היה ממעט מאוד משחוק. משסיים הרב את דרשתו, שאלו אותו, מדוע חיך הרב במשך הדרשה? השיבם הרב האר"י, כי נגזר על לבן להופיע בעצמו בדרשתו של המהר"ם אלשיך, ולהצדיק עליו את הדין, ולהודות על כל מה שאומר הרב אלשיך שהוא נכון. והמלאכים היו שואלים את לבן על כל שקר ותחבולה שאמר הרב אלשיך, האם כך וכך היה, ועל כרחו הוא מאשר את הדבר. אולם על תחבולה אחת שאמר הרב שאלוהו המלאכים, האם נכון שכך חשבת, והוא השיבם לא, אולם אם הייתי יודע תחבולה זו הייתי עושה גם אותה, לכן פרץ הרב בצחוק.

"וְאִשָּׁא עֵינַי וְאָרָא בְּחִלּוֹם" (לא, י)

צריך לחלום על לימוד ולא לחלום על העבודה

כה אמר הרב החסיד רבי מרדכי יחיאל לוריא זצ"ל (בעמח"ס מים חיים על הש"ס, ורשה תרל"ה), לרמז בדרך צחות בפסוקים בהם מתנצל יעקב אבינו לפני האמהות שאביהם לבן רימהו עשרת מונים, ובלילה חלמתי אודות העקודים נקודים וברודים... והמעייין בפסוקים יתמה, מה ענין החלום לכאן, ומספיק היה לו לומר שלבן רימהו עשרת מונים, ואם כן מה קשר ענין החלום כאן. אלא, כך אמר להם יעקב, כל עוד שעבדתי במשך שעות היום וראשי בל עמי, ניחא, אבל כעת שמצאתי עצמי חולם בלילות אודות עקודים נקודים. הרי עלי לברוח מכאן, שלא יתכן לחלום על פרנסה, אלא רק על התורה הקדושה.

"וַיִּבְרַח הוּא וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּקָם וַיַּעֲבֹר אֶת הַנְּהָר" (לא, כא)

כשעושים לאדם כשפים, אם עובר נהר או ים, יבטלו הכשפים

ביאר הש"ך מגורי האר"י על התורה (כאן עמ' קכ"ז), אמרו בעלי הטבע, שכשעושים לאדם כשפים, אם עובר נהר או ים, יבטלו הכשפים (ראה סנהדרין סז:), ולפי שיעקב אבינו פחד שמא לבן עשה לו כשפים, לזה עבר את הנהר כדי לבטלם. עד כאן.

וראה רש"י (סנהדרין שם ד"ה פשר) שכתב וזה לשונו, כל מיילי מכשפות נבדקין על מים חיים ונמוחין. עד כאן.

עוד ראה מה שכתב החיד"א בחיבורו ברית עולם על ספר חסידים (אות תע"ה) הכישוף אינו מתבטל כי אם במים שוטפים. עד כאן. וראה מה שכתב עוד בספריו פתח עינים (ברכות ט:) וצוארי שלל (הפטרת כי תשא).

וכיוצא בזה כתוב בזוהר הקדוש (ח"ג דף מ"ה ע"א) לבאר את הפסוק בפרשת וישלח (לב, כד) ויקחם ויעבירם את הנחל, שהשדים אינם עוברים נהרות, כי מתבטלים בהם, עיין שם בהגהות מהרח"ו (אות א'). וכן הוא ביערות דבש (ח"ב דרוש י"ג). אמנם החיד"א בספרו חומת אנך למגילת אסתר (ב, ו), השיג עליו וסובר, שדוקא כישוף מתבטל במים, אבל לא שדים. וראה עוד באוצר יד החיים (אות תתשצ"ו) ובשו"ת דברי ישראל להגר"י וועלץ (או"ח סי' ט"ו) ובשו"ת עטרת פז (ח"א כרך ב', יו"ד סי' ב').

"וַיַּגֵּד לְלִבָּן בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב" (לא, כב)

כשיעקב ברח פסקו המים בבאר

מהיכן ידע לבן שברח יעקב? כתוב בתרגום יונתן ותרגום ירושלמי (כאן) שכשברח יעקב הלכו הרועים לבאר להשקות הצאן, ולא מצאו מים, המתינו ג' ימים ולא מצאו מים, ולכן באו ביום השלישי ואמרו ללבן שברח יעקב, לפי שבזכותו עלו המים בריבוי, והיו נוטפים עשרים שנה כשהיה יעקב בחרן.

"לָמָּה נִחַפְּתָא לְבָרַח וְתַגְנֵב אֶתִּי וְלֹא הִגַּדְתָּ לִּי וְאַשְׁלַחְךָ בְּשִׁמְחָה וּבְשָׂרִים בְּתַף וּבְכַנּוּר" (לא, כז)

מה גנב יעקב מלבן

בפירוש הרמ"ק על התורה (כאן, נדפס תשל"א) כתב דבר נפלא, שלבן ברשעו ובעורמתו היה בעל זרוע ולו כל הארץ, צוה על כל אנשי העיר חרן למנות שומרים שלא יוכל שום אדם לצאת מן העיר בלא סימן ואות מובהק שלו שעשהו כמו חותם. ומי שרצה לצאת בלי אותו הסימן, היו תופסים אותו בחזקת שהוא גנב. ולכן כל מי שרצה לצאת מן העיר היה מגיע אל לבן, ולבן היה מוסר לו את החותם, ורק כך היה יכול לצאת מן העיר. ויעקב כשברח מן העיר, כדי שיוכל לעבור, לקח את האות שלו בלא רשות לבן, וזהו מה שטען לבן ליעקב, ותגנב "אותי", כלומר אתה גנבת "האות" והסימן שלי, שהרי באופן אחר לא היית יכול לצאת מן העיר.

"וְעֵתָה הָלוֹךְ הַלַּכְתָּ בִּי נִכְסֹף נִכְסַפְתָּה לְבֵית אָבִיךָ לָמָּה גִּנַּבְתָּ אֶת אֱלֹהֵי" (לא, ל)

פירוש הפרשה כולה בדרך נפלאה

הרב דברי יואל (מסטאמר, ויצא עמ' ל"ט) הקשה מספר קושיות כדלהלן: נאמר (בראשית כה, כ) וידר יעקב נדר לאמר וכו', ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, ודקדק הכלי יקר (שם בסוף הפסוק) דהוה ליה למימר ונתן לי לחם ובגד, ומה צורך לפרט לאכול וללבוש, וכי סלקא דעתך שיאכל הבגד וילבש הלחם. [מדוע ביקש יעקב "לחם לאכול ובגד ללבוש" והיה לו לבקש לחם ובגד. וכי יעלה על הדעת שבקשת הלחם אינה לצורך אכילה, אלא ללבישה? או בקשת הבגד אינה ללבישה, אלא לאכילה?]

עוד נתקשו כל המפרשים, איך הותר ליעקב לשים את המקלות, והוא מעשה רמאות?

גם מהי טענת לבן (בראשית לא, ל) ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך למה גנבת את אלהי. כי מה הקשר בין שני הנושאים האלה, והן שתי טענות נפרדות, טענה על שהלך מבלי רשות, וטענה על שגנב את אלהיו, ומדוע כללם כטענה אחת?

גם גניבת התרפים צריכה ביאור, שנראה מדברי רבותינו זכרונם לברכה, שהתרפים היו עבודה זרה ממש, כמו שכתוב בבראשית רבה (פרשה ע"ד סי' ה') ושהתכוונה רחל להפריש את אביה מעבודה זרה, ואיך אם כן לקחתם רחל ותשימם בכר הגמל ותשב עליהם, והרי אסור להשהות עבודה זרה בביתו, וחייבים לבער עבודה זרה מן העולם?

עוד שנינו בבראשית רבה (פרשה ע"ד סי' ח') אמר רבי אייבו, כיון ששמעו השבטים כך [את טענת לבן למה גנבת את אלהי] אמרו, בושנו בכ אבי אמנו, שלעת זקנתך אתה אומר למה גנבת את אלהי. עד כאן. ובאמת איך אמר לבן דברי טפשות כאלה, שאם היה נחשב בעיניו לאלהות איך יגבוהו? ואם את עצמו לא יכל להציל איך יועיל ויציל לאחרים? וכבר כתב הרמב"ן זכרונו לברכה שהעובדי עבודה זרה הקדמונים לא טפשים היו אלא רשעים, ואין לך טפשות גדולה מדיבורים אלה?

מעשה המקלות היה כדי להפחית את הנס שיהיה בדרך הטבע

והסביר הרב בענין המקלות כי בפרשתנו כתוב (לא, י) ואשא עיני וארא בחלום והנה העתודים העולים על הצאן עקודים נקודים וברודים. ופירש רש"י (שם), אף על פי שהבדלים לבן כולם שלא יתעברו הצאן דוגמתם, היו המלאכים מביאין אותם מעדר המסור ביד לבן לעדר שביד יעקב. ואם כן למה הוצרך יעקב לעשות את תחבולת המקלות והיה אפשר שתלדנה הצאן עקודים על ידי הזכרים שהביאו המלאכים מעדר בני לבן, או להיפך אם הציג יעקב המקלות, למה היו צריכים המלאכים להביא בדרך נס את הצאן לצאן לבן? [לשם מה הכפילות, די שהמלאכים יביאו את הצאן, או שיעקב היה עושה את תחבולת המקלות, ואין צורך בשניהם גם יחד?]

ותירץ הרב דברי יואל, דהא בהא תליא והיה צורך לשני הדברים יחד, דאילולי שהמלאכים היו מביאים לו מעדר לבן, לא היה יעקב עושה תחבולת המקלות, דעל כל פנים מחזי כרמאות, ולפי שראה דמן שמיא זכו ליה, והמלאכים מביאים לו מעדר לבן בדרך נס, ובלאו הכי יבוא לרשותו, לכן שם המקלות, שלא רצה שיבואו לידו בדרך נס, מפני שאסור להנות ממעשה נסים, והציג את המקלות, כדי שהנס יהיה מלובש בדרך הטבע. ולכן לא היה כאן שמץ רמאות, שמה שעשה עשה בשלו, דמן השמים זכו לו. [כלומר יעקב לא היה עושה את תחבולת המקלות, אלא שראה שמן השמים מזכים אותו, שהמלאכים מביאים את הצאן, וכיון שאסור להנות ממעשה נסים, עשה את מעשה המקלות כדי שיהיה הנס בדרך טבע, והרי שאין כאן רמאות, לפי שבין כה המלאכים היו מביאים את הצאן, ומעשהו היה כדי להפחית את הנס, מנס גמור לנס דרך הטבע.]

פירוש בקשתו לחם לאכול ובגד ללבוש

ובזה תתורץ גם כן קושית הכלי יקר זכרונו לברכה, ששאל לחם לאכול ובגד ללבוש. ולפי דרכנו, אמנם כבר הובטח ליעקב במראה הסולם כי לא אעזבך, אמנם התפלל עוד שלא תבוא פרנסתו בדרך נס, אלא בדרך המלוכש בטבע, כדי שיוכל להנות ממנו. וזה שאמר "ונתן לי לחם לאכול", שיהיה מותר לאכול ממנו, ובגד שאוכל ללבוש, ולא על ידי נס שאסור להנות מהם.

טענת לבן הלוח הלכת וכו' ותשובת יעקב

וענין השאלה מה פירוש דברי לבן הלוח הלכת וכו' למה גנבת את אלהי, ומה הקשר ביניהם? גם מהי תשובת יעקב עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה, וכו'. ועוד, איך גנבה רחל את התרפים שהיא עבודה זרה, וכיצד נטלה עבודה זרה עימה.

אמנם נראה, דודאי לא יצויר שהשתה רחל אמנו עבודה זרה בתוך ביתה, אמנם הצדקת הזאת בגודל קדושתה, היתה כוונתה במעשה זה לבטל את קליפת העבודה זרה, והוציאה ממנה את כל כוחות הטומאה, עד שנתבטלו במציאות. והגם שעל פי ההלכה קיימא לן שלא מועיל ביטול לעבודה זרה על ידי יהודי אלא אם כן העכו"ם מבטלה, אבל בכגון זה שנתבטלה כוח העבודה זרה בשורשה, שוב אין צורך לביטולה על פי הלכה.

ולכן דברי לבן ליעקב הלוח הלכת וכו', היינו, אם אתה רוצה לילך בדרך בית אביך אברהם ויצחק ולהפרישני מעבודה זרה, למה עשית זאת בדרך של גניבה להשתותם אצלך, היה לך לשברם ולאבדם, כמו שעשה אברהם אבינו ששיבר ואיכד את צלמי אביו. ואם כן טענת לבן באמת היא טענה אחת, ולא שתים.

ואפשר שלבן חשד את יעקב שמא הוא גונב את דעתו ופוסח על שני הסעיפים שלקח התרפים לעצמו לגנוב דעת אחרים, והתחזקה סברתו מתוך שיעקב לא אמר לו בגלוי שרצונו להפרישו מעבודה זרה ומדוע לא הלך בדרכי אבותיו להוכיח את לבן בגלוי.

ויעקב אבינו השיב לו, "עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה", היינו אל תחשוד אותנו בגניבת דעת דעבודה זרה, כי אין לנו בזה צד ספק, ויודעים אנו בידעיה ברורה שאין בה ממש, ולכך הוסיף "אשר תמצא את אלהיך לא יחיה", רוצה לומר, כי מי שסובר שיש איזו מציאות וישות באלהיך, אין לו חיות וזכויות. היינו שאפילו המאמין במציאות עבודה זרה, לא יחיה.

"וְתֹאמַר אֶל אָבִיהָ אֵל יָחַד בְּעֵינֵי אֲדֹנָי בִּי לֹא אוֹכַל לְקוֹם מִפְּנֵיךְ בִּי דֶרֶךְ נָשִׁים לִי" (לא, לה)

כיצד שיקרה רחל ללבן

ראיתי בספר קול אליהו להגר"א מוילנא (ויצא סי' ל"ג, וכן פירש בספר חנוכת התורה סוף ויצא סי' ל"ב), כיצד יתכן שרחל תשקר על אביה, שאינה יכולה לקום מעל הגמל כיון שדרך נשים לי, היינו מפני שהיתה נדה (ע"ז כד:), והרי

האמת לא כן הוא, אלא התרפים היו מתחתיה? והפירוש בזה הוא, דהנה חז"ל אמרו במסכת שבת (במשנה דף פב): שעבודה זרה מטמאה כנדה, ודין אחד להם. לכן אמרה רחל ללבן, שאינה יכולה לקום "כי דרך נשים ליי", כיון שיש תחתיה טומאה כמו טומאת דרך נשים- כמו איסור נדה שהיא טומאת עבודה זרה, שהם התרפים. ודו"ק.

"זֶה עֲשָׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי עִמָּךְ... הֵייתִי בַיּוֹם אֲכַלְנִי חֶרֶב וְקָרַח בְּלַיְלָה וַתִּדְדִּי שְׁנַתִּי מֵעֵינָי" (לא, לח-מ)

יעקב הקפיד שלא להכנס לבית לבן עשרים שנה!

דבר נפלא מביא בעל החמדה גנוזה, דבר ששמע בעצמו מפי מהרה"ק הדברי חיים זי"ע, שהנה יעקב אומר לחותנו לבן (בראשית לא, לח-מ) זה עשרים שנה אנכי עמך... הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני. והדברים קצת תמוהים, וכי לא היה ביתו של לבן מקורה בקורת גג ואם כן מדוע אכלו החורב ביום? והאם לא היו בביתו של לבן כרים וכסתות כדי להפיג את הצינה, ומדוע אם כן אכלו הקרח בלילה? וביאר הדברי חיים, כי יעקב אבינו הכיר בטומאתו של לבן, ולכן נשמר ונזהר מלהיכנס לביתו, ובמשך כל אותן כ' שנה לא דרכו רגליו בבית פנימה אפילו פעם אחת! רק בחצר הבית היה מסתובב, ושם אכלו הקרח והחורב. ללמדך, עד היכן מגעת הזהירות והרחקה מן הטומאה והכיעור.

"הֵייתִי בַיּוֹם אֲכַלְנִי חֶרֶב וְקָרַח בְּלַיְלָה וַתִּדְדִּי שְׁנַתִּי מֵעֵינָי" (לא, מ)

יעקב אבינו היה קורא בספר תהלים

במדרש בראשית רבה (פרשה ס"ח סי' י"א) איתא דבר פלא, שיעקב אבינו היה אומר ספר תהלים בלילות, וזה לשון המדרש: מה היה אומר, ר' יהושע בן לוי אמר, ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים. מאי טעמיה (תהלים קכד, א) שיר המעלות לדוד, לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, ישראל סבא. ר' שמואל בר נחמן אמר, כל ספר תהלים היה אומר, מה טעם, (שם כב, ד) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, ישראל סבא. עד כאן לשונו.

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאָחִיו לְקַטֹּז אֲבָנִים" (לא, מו)

הדרכה ממרן החיד"א כיצד להתנהג עם בניו הגדולים

פירש רש"י (על פסוקנו), "לאחיו", הם בניו, שהיו לו אחים לצרה ולמלחמה. עד כאן. דהיינו "אחיו" הכתוב בפסוק, אין הכוונה לאח יעקב, אלא לבניו, שהם מכונים כאן אחים, משום שהיו "אחים" ליעקב בצרה ובמלחמה. על כך כתב לרמז הרב חיד"א (הובא בחומש החיד"א כאן מספר ברית עולם סי' שמ"ג) וזה לשונו, אפשר לומר, דרמזו נמי מוסר לאב שבניו גדולים, שלא יכביד עולו עליהם, אלא יחשיבם כאחים, ובזה יהיו נוחים וישבו הוא ובניו בשלווה, שקטים ושאננים. עד כאן לשונו. הרי לנו עצה גדולה לחיים, כיצד ינהג האב עם בניו הגדולים, לא בדרך מוסר אב, קל וחומר שלא במוסר אב אכזרי, אלא בדרך שמתייחסים אחים זה לזה.

ביאור ההפטר

הקשר בין ההפטר לפרשה

בהפטר מדובר על יעקב, שבבטן עקב את אחיו. וזה מעין הפרשה שיעקב ברח מפני עשו אחיו. וכן מדובר על "גלעד" וזה מעין הפרשה שלבן השיג את יעקב בהר הגלעד.

תוכן ההפטר

ה' מוכיח את ישראל על שהם מסתפקים אם לשוב בתשובה אם לאו. ואין בהם מי שישוב וירומם את ה'. אך בורא העולם אינו מכלה אותם ולבו לא מלאו להשמידם ולכלותם כדרך שעשה לאדמה וצבויים כי נכמרו רחמיו עליהם ואינו ממחר להפרע מהם, אלא מחכה שישובו בתשובה. ועוד יבוא היום שבו ילכו אחרי ה' כאריה השואג, כמו כן ה' מוכיח את מלכות אפרים שהם עשרת השבטים על שמראים את עצמם, כאלו שבים בתשובה אך לבם לא נכון עמם, אלא עוסקים בכחש ומרמה ורודפים אחרי ההבל. לכן פונה ליהודה שהם צדיקים, שיהיו נוכחים בעת שה' יריב עם עשרת השבטים, כיצד הם כופרים בטובתו של מקום והלא נתן גדולה לעם ישראל עוד בהיות יעקב בבטן אמו, גם נאבק עם שרו של עשו ויכול לו. והנה במקום שיכירו בטובה ויחזרו בתשובה, הם ממשיכים לרמות ולעשוק. ולא די בכך אלא עוד אומרים אין בידם עוון כי הכל ביושר הגיע אליהם, ולא שמו על לבם את הנסים שעשה לאבותיהם, בהוציאו אותם מארץ מצרים גם אינם שמים על לב את הנסים שעתידי הקב"ה לעשות עמם, כפי שהנביאים ניבאו, אלא ממשיכים להקריב קרבנות לעבודה זרה, וגם בגלגל מקום המקדש מקריבים קרבנות לעבודה זרה.

הושע פרק י"א פסוק ז' - פרק י"ב פסוק י"ב.

וְעַמִּי תְלוּאִים לְמִשׁוּבְתִי [א] עמי תלויים ומסופקים אם לחזור בתשובה וממתינים עד שאשוב אליהם תחילה להטיב להם **וְאֶל-עַל יִקְרָאָהוּ** והנביאים קוראים לעם ישראל שישבו לאל עליון **יְיָ יְחַד לֹא יְרוֹמֵם** ובכל זאת אין בהם

עיונים והארות

וגבה מאד. או יוכל להיות נדרש, בענין הגאולה שהיא תלייה בתשובה, אז אל על יקראוהו, שהוא הקב"ה. או לגבר הוקם על ויענם ולא ירומם, כשהיו כולם אחד, דכתיב המלך יעננו ביום קראנו. ויוכל להיות שלא יהרג משיח בן אפרים, וזהו איך אתנך אפרים אמגנך ישראל כו'.

ועמי תלואים למשובתי - המליץ יצייר נשגבות, יצייר איך מלך אשור כבש את שומרון ורוצה להשמיד ולהכרית את כולם, וה' סר מעליהם והוא עולה אל מקומו בשמים, אבל עדיין לא התרחק לגמרי רק עומד בין הארץ ובין השמים, רוצה להתרחק לגבהי מרומים מפני עונותיהם, ורוצה ג"כ שלא להתרחק מהם מצד מדת רחמיו וחסדיו, וישראל אז בעת צרה היא עיניהם נשואות אל ה' ומצפים שישוב אליהם ויצילם, וז"ש ועמי תלואים למשובתי - עיניהם תולות למרום ומיחלות שאשוב אליהם בצר להם, ועכ"פ יבקשו שלא אתרחק עוד יותר למעלה כדי שאהיה קרוב להם עכ"פ, וז"ש ואל על -

א. ב' בספר הליקוטנים ועמי תלואים למשובתי כו' - יאמר, כי למשובתי היא כמו לתשובתי, כי המ' מתחלפת בת' באותיות דמ"ת, ואל על יקראוהו, ר"ל, ביחוד ק"ש, במסירת נפשם על קידוש השם בכח ולא בפועל, שהוא יחד, אז לא ירומם ויעלה במחשבה, כי אם ע"י ייחוד ומסירת נשמותינו בפועל, כמו ר"ע וחביריו שיצא נשמתו באחד, ונאמר עליו כך עלה במחשבה. וזה לא יתכן, כי לא יוכלו לסבול, וז"ש איך אתנך אפרים אמגנך ישראל ביד הקלי' להריגה, כאמור, כי יחד נכמרו ריחומי. ויובן מזה הפסוק, שיהא רעוא דלא יתקטיל משיח בן אפרים. וזהו ג"כ איך אתנך אפרים, אמגנך ביד הקליפות והחיצונים, כי יחד נכמרו ניחומי. וז"ש ועמי תלואים למשובתי, לתקן שלא יהרג כמדובר, ויחנן ה' על שבר יוסף. ויובן ג"כ מ"ש ואל על יקראוהו יחד לא ירומם, ר"ל, כי לא יקרא גבר הוקם על, כדוד משיח אלהי יעקב. ולכן זה הוא סיבה להיותו ירא מההריגה, כי לא ירומם להיותו כדוד, כי ירום ונשא

מי שירומם ויכבד את ה' יתברך (רש"י): ה' אע"פ שחטאו ישראל, הי"ת מרחם עליהם ואומר **אֵיךְ אֶתְנֶנְךָ אֶפְרַיִם בִּיד הַגּוֹיִים אֶמְנֶנְךָ יִשְׂרָאֵל** איך יתכן שאמסור אותך ישראל ביד האומות **אֵיךְ אֶתְנֶנְךָ אֵיךְ יִתְכֵן שְׂאֵנִי אֶתְּךָ** אותך ואהפוך ארצך **כְּאֲדָמָה אֲשִׁימֶנְךָ כְּצִבְאִים** כמו שעשיתי לערי סדום אדמה וצבויים **נְהַפְךָ עָלַי לְבִי** לרחם עליכם (רד"ק) **יַחַד נִכְמְרוּ נְחוּמֵי יַחַד נִתְחַמְמוּ** כל מידות התנחומים שבי (רש"י ומצודות): **טָלָא אַעְשָׂה חֲרוֹן אַפִּי** לא ארציא כעסי עליכם **לָא אָשׁוּב** מדברי הטובים שאמרתי לא מאסתים ולא געלתים **לְשַׁחַת אֶת אֶפְרַיִם כִּי אֵל אֲנֹכִי** כי אל רחום וחנון אני ואסבול ואשא כעסי ואקיים דברי הטובים **וְלֹא-אִישׁ** ואני לא איש להנחם מהטוב, אלא **בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ** אשרה בתוכך את שכונתי הקדושה **וְלֹא אָבּוּא בְּעִיר** [ג] אחרת להשרות שכונתי (רש"י): **י' וְאִזּוּ בִּימֵי מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ אַחֲרַי יְהוֹה יִלְכּוּ** [ג] בני ישראל **כְּאֲרִיָּה יִשְׂאֵג** כמו שעל ידי שאגת האריה מתאספים כל החיות, כך לקול שאגת הקב"ה יתאספו כל ישראל לבא אליו **כִּי-הוּא יִשְׂאֵג** כי הקב"ה ישאג בקול גדול **וְיִחַרְדּוּ בָנָיִם** ועי"ז יתעורר ליבם של ישראל וימהרו לבא אליו **מֵיָמִים** מהמזרח והמערב (רד"ק): **י"א יִחַרְדּוּ יִמְהָרוּ** לבא כל ישראל **כְּצִפּוֹר מִמְּצִרַיִם** אותם שנמצאים במצרים יחרדו לשוב לארצם כציפור החרדה לשוב לקינה **וְכִיּוֹנָה מֵאַרְצֵי אֲשׁוּר** ואלו היושבים באשור ימהרו לשוב כיונה שיוודעת לנסוע למרחקים **וְהוֹשְׁבֵתַיִם** לבטח **עַל-אֵל בְּתֵיחֵם** בארץ ישראל **נְאֻם-יְהוָה** (רד"ק):

י"ב א סָבְבֵנִי בְּכַחַשׁ אֶפְרַיִם [ד] מלכות אפרים סיבבו אותי בכפירה כאילו שבים אלי וחוזרים בתשובה אבל פיהם וליבם לא שוים (מ"ד) **וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל** ושאר השבטים עוסקים בשקר כי מקיפים את ביהמ"ק בעבודת אלהים

עיונים והארות

נאמר אם כן מאי ראשונים, ומאי אשר הוצאתי אותם, אלא זה הברית הוא מה שאמר הנביא (ירמיה ב', ב') זכרתי לך חסד נעורייך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, מיד כשנתן להם רשות לצאת מיד קיבלו אלהותו וידעו שלמדבר הם הולכים הם ובניהם וקטן וגדול וגם צידה לא עשו להם ובטחו על אלהותו והם הולכים על ידי עמוד הענן מקום שחונה שם חונים, ובנסוע הענן הם נוסעים, ומגמת פניהם אליו יתברך, אחרי ה' ילכו, זהו לכתך אחרי במדבר לא מקום זרע ותאנה ורימון, והם היו מורגלים על גנות ופרדסים שנאמר (בראשית י"ג, י') כגן ה' וגו', והניחו הכל והלכו אחרי קודם שאוריד להם המון, זהו הברית הראשונה שיש להם עלי כשהוצאתי אותם מארץ מצרים שנסעו באהבה גדולה...

ד. ב' בספר הליקוטים להאריז"ל הנה דע, כי ד' דאחד ור' דלא תשתחוה לאל אחר, הם אותיות רברבי. והנה שבט אפרים היו מוחקין העוקף של אחורי הד' דאחד, ונעשה אחר. וכן הר' דלא תשתחוה לאל אחר, היו מוסיפין עוקף ונעשה ח"ו אחד. וזהו סבבוני בכחש אפרים, שהוא כחש ושקר גמור, להקיף ולהעגיל הד' ולעשותה ר'. אך בית ישראל לא רצו לשנות האותיות ממש, אלא ששמו הד' דאחד באל אחר והר' דאל אחר באחד, וזהו ובמרמה בית ישראל, שהוא מרמה ורמאות להחליף האותיות. ויהודה עוד רד עם אל, שהניח הר' והד' במקומם, זהו האל אחר, וזהו באחד. ועם קדושים, שהוא ד'

שיעור הכתוב ויקראוהו יחד אל על לא ירומם - שכל ישראל יחד יקראוהו ויבקשוהו שלא ירומם את שכונתו אל על, דהיינו למעלה למרומי שחקים להסתלק מהם לגמרי. (מלב"ם). וכע"ז כ' האלשיך הקדוש כאן עיי"ש.

ב. פירש הגאון רב סעדיה ז"ל ולא אבוא בעיר אחרת אלא בירושלים. ורז"ל (תענית ה.) פירשו ואמרו משום דבקרבת קדוש לא אבוא בעיר. שלא אבא בירושלים של מעלה עד שאבנה ירושלים של מטה, ומי איכא ירושלים למעלה, אין. דכתיב ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו.

ג. איתא בגמ' (מסכת ברכות דף ו:) אמר רבי זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא אמנינא קא מחליין רבנן שבתא כיון דשמענא להא דרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת שנאמר אחרי ה' ילכו כאריה ישאג וגו' אנא נמי רהיטנא. ועיין מ"ש בספר פלא יועץ (ערך ריצה) וז"ל: כתיב דרך מצותיך ארוץ ואמרו רז"ל לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה ואפילו בשבת ואמרו בזוה"ק שהרץ לדבר מצוה כנגדו למעלה רצים הסניגורים ומקדימין לקטיגורין וע"ז נאמר הרצים יצאו דחופים בדבר המלך והעיר שושן צהלה ושמחה עכ"ל.

ובש"ך עה"ת כ' (ויקרא פרק כו פסוק מה) וז"ל: וזכרתי להם ברית ראשונים. מאי ראשונים אם הם האבות כבר

אחרים, אמנם **וַיְהוֹדָה** שבט יהודה **עַד רֹדֶד** עדיין מושל **עַם-אֱלֹ** עם האל יתברך ומכריח את העם ללכת בדרכי התורה

וְעַם-קְדוּשִׁים נֶאֱמָן [ה] ועם אלהים קדושים הוא נאמן לקיים מאמרו (רד"ק): ב אבל עם ישראל ובראשם **אֲפָרַיִם**

רַעְיָה לשון רע מתחבר עם **רוּחַ** דברי רוח והבל ועוסק בדברי הבאי (רש"י) **וְרוּחַ קָלִים** מזרחית שאין בה תועלת והיינו ש **כָּל-הַיּוֹם** עובד את העגלים שהם הבל (רד"ק) **כָּזָב וְשָׁר יִרְבֶּה** מרבה לדבר כזב, ועושה בני אדם (מ"ד), וכשבאות עליהם צרות במקום לשוב אל ה' **וּבְרִית עַם-אֲשׁוּר יְכַלְתּוּ** כורתים ברית עם אשור להיות לעזרתם

וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוֹבֵל את השמן של ישראל מובילים למצרים לשחדם לעזור להם מול האויבים (רש"י): ג **וְרִיב**

לְיַהֲוָה עַם-יְהוּדָה הואיל וגם יהודה סרח אח"כ (רד"ק) **וְלִפְקֹד עַל-יַעֲקֹב** עשרת השבטים שיחסו עצמם ע"ש יעקב (מלבי"ם) **בְּדַרְכָּיו** כמעלליהם, ועוד שהיו מלכיהם רעים ולא זכרו מה עשיתי עבורם (רד"ק) ולכן **כְּמַעֲלָיו יָשִׁיב**

לוֹ כפי מעלליהם ישיב להם: ד **בּוֹאוּ וּרְאוּ כְמָה עֲזַרְתִּי לְאֲבִיכֶם**, שהרי **בַּפֶּטֶן עָקַב אֶת-אָחִיו** הלא יעקב אביכם בהיותו בבטן אמו אחז בעקב של אחיו לשלוט עליו **וַיְבֹאוּ וּבִאוּ וּבִאוּ** וברוחו ובאומץ כוחו **שָׁרָה** נעשה שר ונתגבר **אֶת-אֱלֹהִים**

על המלאך שרו של עשיו שנאבק עימו (מ"ד): ה **וַיִּשְׂר אֶל-מִלְאָךְ וַיִּכָּל** [ו] וכפל דברו ואמר שיעקב נעשה שר על המלאך ונצחו **בְּכָה** אז בכה המלאך **וַיִּתְחַנֵּן לוֹ** להניחו ללכת, ואמר לו לא אעזובך אלא א"כ תודה על הברכות, והשיב לו המלאך **בֵּית-אֵל יִמְצְאוּנוּ** סופו שהקב"ה יתגלה עליך בבית אל **וְשָׁם יִדְבַר עִמָּנוּ** והוא ואני נסכים לך על הברכות (רש"י) ואם כך עשיתי לאביכם, מדוע אתם הלכתם לבקש עזרה ממצרים ומאשור ולא בטחתם בי: ו **הֲרִי וַיְהוָה אֱלֹהֵי הַעֲבָאוֹת** שולט בעליונים ובתחתונים **יְהוָה זְכָרוֹ** הוא שמו שמורה שהוא אדון הכל (מ"ד) וא"כ איך עזבתם אותו: ז **וְאַתָּה זָרַע יַעֲקֹב דַּע לֶךְ בְּאֱלֹהֵיךָ תָּשׁוּב** בהבטחתו ובמשענתו שהוא מבטיחך אתה יכול לסמוך ולשוב אליו (רש"י), רק **חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שִׁמֹּר** צדקה וחסד תעשה וביושר תלך כי מידותיו הם **וְקִנְיָה אֶל-אֱלֹהֵיךָ תִּמְד** אף כי תהיה לך טובה גדולה ועושר ונכסים תאמר כי מאיתו הוא הכל, ותזכרהו תמיד ותקוה לו (רד"ק): ח **כְּנִיעַן** ומוכיח הנביא את ישראל שאינם מתנהגים ביושר אלא כמו סוחר רמאי ש **בְּיָדוֹ מְאֻזְנֵי מְרָמָה לְעֵשֶׂק אָהָב** אוהב לעשוק ולרמות את הבריות [הפך מחסד ומשפט שמור] (רד"ק): ט **וַיֹּאמֶר אֲפָרַיִם** אפרים מוסיף פשע ואומר **אֲדָ עֲשִׂרְתִּי מִצְּאֵתִי אֲזֵן לִי** התעשרתי בגלל כוחי ועוצם ידי [היפך מקוה אל אלהיך תמיד] (רד"ק) ומוסיף ומשקר ואומר **כָּל-יְגִיעֵי כָל הַזֶּהוּן וְהַשְּׁפַע שִׁישׁ לִי לֹא**

עיונים והארות

דאחד נאמן, שהניחום האותיות במקומם. והבן.

ה. **בזהר** הקדוש (חלק א דף רלו). כ' וז": רבי שמעון אמר, מלכו ליהודה אתקיים, והיינו דאמרין מאי דכתיב (בראשית כט לה) הפעם אודה את יהוה, בגין דאיהו רביעאה, אודה את יהוה בגין דאיהו רגלא רביעאה לכרסיא, יה"ו דא רשימא דשמוא עלאה, ובמה אשתלים בה"א (ס"א בדל"ת), והיינו ה"א בתראה דשמוא קדישא, שמוא קדישא שלים באתווי, וקשר דאחיד לון, על דא יודוך אחיך, דמלכו לך אתחזיא לאתקיימא. ודאי (הושע יב א) ויהודה עוד רד עם אל, ועם קדושים נאמן, מאן קדושים, אלין קדושים עליונין, דכלהו אודן לגביה, ושיוה נאמן, בגין כך הוא קדמאה בכלא, הוא מלכא על כלא

ו. **וישר אל מלאך**. איני יודע מי נעשה שר למי, כשהוא אומר "כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל", הוי אומר יעקב נעשה שר למלאך... כי שרית עם אלקים, אמר רבא רמז לו עתידים שני שרים לעמוד ממך, ראש גלות שבבל ונשיא שבארץ ישראל. בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו אמר לו המלאך יעקב עתיד הוא להגלות עליך בבית אל ולהחליף את שמך, ואני עומד שם (ב"ר).

וַיִּמְצְאוּ לִי עֵז וְאֶשֶׁר-הֵטָא אין בו שום עוון גזל ואונאה כי חושב שאין הקב"ה מכיר במעשיו (מ"ד): **יְהוָה אֱלֹהֵיךָ** עוד מעת שהוצאתיך **מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם** ומאז אני משפיע עליך טובה ושומר עליך בהשגחה פרטית **עַד** יבוא זמן שתצא מהגלות ו **אוֹשִׁיבֶנְךָ בְּאֶהָלַיִם** של תורה ויר"ש **פִּימִי מוֹעֵד** [ז] שיצאת מצרים (מ"ד): **וְדַבַּרְתִּי עֲלֶיךָ הַנְּבִיאִים** להוכיח אתכם ולהחזיר אתכם בתשובה **וְאֶנְכִּי דַבְרִי חֲזוֹן** ונבואה הגברתי על ידי שנביאים הרבה **הִרְבֵּיתִי וּבִיד הַנְּבִיאִים אֲדַמָּה** [ח] שאמרתי להם את דברי על ידי משלים ודמיון, וכל זה לא הועיל לכם (רש"י ומלבי"ם): **יָבֹא אִם-בָּא עַל גִּלְעָד אֹזֶן** עמל ויגיעה ושבר ואונס, אין זה אלא כי מעשיהם **אֶךְ-שׂוֹא הָיוּ** לחינם היו כי עבדו ע"ז (רש"י), שהרי **בְּגִלְגָל שׁוֹרִים זָבָחוּ** כמספר בני הנביאים שהרגו זבחו שוורים בגלגל לע"ז שחשבו שזוהו ירצו דם הנביאים (מלבי"ם) **גַּם מִזְבְּחוֹתֵם** שעשו לע"ז היו מרובים עד שנראים **כְּגִלְגָלִים** של אבנים **עַל תְּלָמֵי שָׂדֵי**

[ט] הערוגות שבשדות (רד"ק):

עיונים והארות

הנביאים אדמה, כמו שאמר הנביא ודברתי על הנביאים וגומר, שהיא כמו האספקלריא שכל הפנים נראין בה, כן כל הספירות מראין בה כחם ודמיונם וצורתם, לכל נביא כפי השגתו למעלה, וכמו כן למטה היא מתלבשת בכסא הכבוד, ובכל המלאכים, והאופנים וחיות הקדש, ובכל הרקיעים, והכסאות שבהם, והמלאכים התלויים מהם, שיש מלאכים גבוהים עליהם, שנאמר כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם, וכן בכל כוכב ומזל, כמה שכתוב ומלכותו בכל משלה, וזהו וביד הנביאים אדמה, ולכל אחד נדמה כפי כחו שהיא נשמתו,

וּבִיד הַנְּבִיאִים אֲדַמָּה - רבי יהודה ברב אילעאי ורבנן, ר' יהודה אומר כל הנביאים ראו מתוך תשע אספקלריאות, כמו דאמר וכמראה המראה אשר ראה וגו; ומתוך אספקלריא אחת ראה משה, שנאמר "ומראה ולא בחידות", פה אל פה אדבר בו. ורבנן אמרין, כל הנביאים ראו מתוך אספקלריא מצוחצחת, בנביאים כתיב "ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה", ובמשה כתיב, ותמונת ה' יביט (ויק"ר).

ט. ב' בספר מנורת המאור (אות ש"ו), וז"ל: אמרו רבותינו בפרק חלק (סנהדרין קב, ב) אחאב, אח לשמים ואב לעבודה זרה, אח לשמים, דכתיב: 'אח לצרה יולד' (משלי יז, יז); אב לעבודה זרה, דכתיב: 'כרחם אב על בנים' (תהלים קג, יג). ואומר: 'ויהי הנקל לכתוב בחטאת (בית) ירבעם' (מלכים א טז, לא), אמר רבי יוחנן: קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם, מפני מה תלה הכתוב בירבעם? מפני שהיה תחלה לקלקלה. 'גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי' (הושע יב, יב), אין לך תלם ותלם בארץ שלא העמיד עליו עבודה זרה. ועל כי נכנע לשוב נאמר עליו: 'ויהי כשמע אחאב את הדברים האלה ויקרע' (את) בגדיו וישם שק על בשרו ויצום וישכב בשק ויהלך אט' (מלכים א כא, כז), מיד נאמר לאליהו הנביא: 'הראית כי נכנע אחאב מפני יען כי נכנע (אחאב) מפני לא אביא הרעה בימי בימי בנו אביא הרעה על ביתו' (שם שם, כט). למדנו, כי למען לא היתה התשובה שלמה לא נקרע הגזר דין מכל וכל, אבל האריך אפו מעליו.

ובמדרש רבה שיר השירים (פרשה ו פסקה טו) ושני עשר בקר כנגד שנים עשר נשיאים עגלה על שני

ז. ורש"י פירש: כימי מועד - כימי מועד הראשון שהיה יעקב איש תם יושב אוהלים.

ח. ובמדרש (אגדת בראשית - פרק יד) איתא, חזון ישעיהו בן אמוץ (ישע' א א). זש"ה ודברתי על הנביאים ואנכי חזון הרביתי וגו' (הושע יב יא). אמר הקב"ה וודאי ודברתי על הנביאים אלא אנכי חזון הרביתי שכולם אין נבואתו של זה דומה לזה והאיך עמוס ראה אותי עומד שנאמר ראיתי את ה' נצב על המזבח וגו' (עמוס ט א) ישעיה ראה אותי יושב שנאמר [ואראה] את ה' יושב על כסא וגו' (ישע' ו א) משה ראה אותי כגבור שנאמר ה' איש מלחמה (שמות טו ג). דניאל ראה אותי כזקן שנאמר ושער ראשיה כעמר נקי (דניאל ז ט) לכך נאמר וביד הנביאים אדמה (הושע יב יא) ואף ישעיה כשנתנבא אמר תחילה התוכחות למה היה דומה לבעל הבית שהיה לו בן והכעיסו הבן עבר אביו וראה את הבלבר יושב קרא אותו ואמר לו לך כתוב שאני כופר בבני והלך וכתב ולא היה שם עדים ולא חתם. אחר זמן הלך הבן ונפל לרגלי אביו ובקש הימנו וקבלו ואחר כך עבר אביו אצל אותו הבלבר ואמר לו הבלבר. מה לך הנחת אגרת שכתבת לכפור בבני ואמרת לי להביא עדים וכתוב שאני כופר בבני אמר לו שמא אמרת לך כבעסי אכפור בו חס לי וכי יש לי אחר בעולם אלא הוא אין אני כופר בבני. שמא מדמה (פ"י) איש אחר אמר לך ואתה חושב שאני (הוא) את אותי כך הכעיסו ישראל להקדוש ברוך הוא וקרא לישעיה ואמר לו כתוב שאני כופר בבני התחיל כותב שמעו שמים וגו' (ישעיה א ב) למה כופר אני בהן שהן הכעיסו אותי בנים גדלתי ורוממתי וגו' ידע שור קונוהו וגו' (שם שם ג) אחר זמן בקשו ישראל מן הקב"ה וקבלן אותו הפה שאמר והם פשעו בי (שם שם ב) חזר ואמר מחיתי כעב פשעך וגו' (ישע' מד כב) וקבלן, שנאמר שובה אלי כי גאלתיך (שם שם) אמר לו ישעיה רבש"ע אין אתה חותם על מה שכתבת לכפור בבניך אמר לו הקדוש ברוך הוא איני כופר בבניי שמא דמיתה אותי שנאמר וביד הנביאים אדמה.

ובתיקוני זהר (דף מ: כ"ו ז"ל: כשרוצה הקדוש ברוך הוא להמשיך נבואה, כל הספירות כלולים בהם, ונקראים נביאים, ומלכות היא דמיון כלם, שנאמר וביד

שאלות ברש"י על הפרשה

- א. והנה אנכי עמך - למה אמר לו הקב"ה כך?
 תשובה.....
- ב. הסבר: ושבתו בשלום אל בית אבי.
 תשובה.....
- ג. הסבר: והיה ה' לי לאלקים.
 תשובה.....
- ד. והנה רחל בתו באה - עודנו מדבר עמם ורחל באה - מה ההבדל במלה "באה" בשני המקרים.
 תשובה.....
- ה. הסבר: אך עצמי ובשרי אתה.
 תשובה.....
- ו. הסבר: עוד שבע שנים אחרות.
 תשובה.....
- ז. הפעם אודה את ה' - למה רק הפעם?
 תשובה.....
- ח. הסבר: אשר מנע ממך.
 תשובה.....
- ט. ואבנה גם אנכי ממנה - למה אמרה "גם".
 תשובה.....
- י. הסבר: בא גד. (3 פירושים).
 תשובה.....
- י"א. מה בא ללמד: בימי קציר חטים?
 תשובה.....
- י"ב. בלילה הוא - מי זה הוא?
 תשובה.....
- י"ג. וישמע אלקים אל לאה - מה שמע?
 תשובה.....
- י"ד. הסבר: יזבלני.
 תשובה.....
- ט"ו. מדוע קראה שמה דינה?
 תשובה.....
- ט"ז. הסבר: ניהשתי.
 תשובה.....
- י"ז. הסבר: ואת אשר היה מקנך אתי.
 תשובה.....
- י"ח. הסבר: פצלות לבנות מחשוף הלבן.
 תשובה.....
- י"ט. הסבר: שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך.
 תשובה.....
- כ'. ויקרא לרחל וללאה - מדוע הקדים את רחל?
 תשובה.....

עיונים והארות

הנשיאים ושור לאחד... באותה שעה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע שמא תמות אחת מן הפרות וישבר אחד מן הגלגלים ונמצא קרבן של נשיאים פסול ונמצאת עבודת המשכן בטלה מיד (במדבר ז') ויאמר ה' אל משה לאמר קח מאתם והיו לעבד וגו' והי' נתן להם הויה שיהיו חיות וקיימות בעולם לעולמי עולמים, עד היכן היו קיימות רבי יודן ורבי הונא בשם בר קפרא עד הגלגל הה"ד בהושע בגלגל שורים זבחו גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי.

שאלות מספר בן איש חי שנה א'

- א. על מה עובר אם משהה נקביו? ואיזו סכנה יש אם משהה צרכיו הקטנים? וכמה זמן נקרא משהה נקביו?
 תשובה.....
- מה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה אם בזמן לימוד תורה נתעוררה לו תאוה קצת לעשות צרכיו ומשער בעצמו שאינו יכול להעמיד עצמו עד שיעור פרסה?
 תשובה.....
- ב. איך ינהג אם קם בלילה לעשות צרכיו?
 תשובה.....
- ג. איך צריך לנהוג אם נפנה בשדה לגדולים ואיך לקטנים?
 תשובה.....
- ד. לאיזה כיוון יפנה המתפנה בזמן עשיית צרכיו כשאין מחיצות? ומה הדין אם יש מחיצות?
 תשובה.....
- ה. האם מותר לדבר בתוך בית הכסא? ומדוע? והאם יש הבדל בין דברי תורה לדבור של חול?
 תשובה.....
- מה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה אם אדם נמצא בשירותים ויש ענין של הפסד ממון או קריאה טלפונית ורוצה לדבר?
 תשובה.....
- ו. כמה צריך לקנח? ומדוע?
 תשובה.....
- ז. מה הדין אם שכח לברך אשר יצר?
 תשובה.....
- כמה זמן יעבור לדעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה ומותר לברך בשם ומלכות?
 תשובה.....
- ח. כמה פעמים צריך לברך אם עשה צרכיו פעמיים בזה אחר זה?
 תשובה.....
- ט. מה הדין אם אכל דבר שחייב ברכה אחרונה ונכנס לשירותים - מה יברך קודם ברכה אחרונה או אשר יצר? ומדוע?
 תשובה.....
- מה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בעניין זה?
 תשובה.....
- י. באיזו יד צריך לקנח ומדוע? והאם גם הנשים צריכות להזהר בזה?
 תשובה.....